

Diagnoza prospektywna województwa lubelskiego

synteza

Wnioski i rekomendacje do aktualizacji
Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego

Opracowanie

Departament Strategii i Rozwoju

Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego

Wstęp

Prezentowana *Synteza diagnozy prospektywnej województwa lubelskiego* została opracowana w ramach procesu aktualizacji *Strategii Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do roku 2030r.)*, i została **zaakceptowana przez Zarząd Województwa Lubelskiego**. Poprzedzające prace nad tym dokumentem obejmowały pogłębioną analizę stanu rozwoju województwa lubelskiego ze szczególnym uwzględnieniem identyfikacji charakteru zachodzących przemian społeczno-gospodarczych, próby identyfikacji potencjałów i barier rozwojowych, skuteczności prowadzonych dotychczas interwencji publicznych pod kątem jej weryfikacji zwłaszcza w wymiarze terytorialnym. W toku prowadzonych prac uwzględniono również zachodzące zmiany natury formalno-prawnej tak na poziomie krajowym (m.in. wnikających z przyjętej *Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju* jak i Unii Europejskiej (m.in. zawarte w dokumencie Wieloletnich Ram Finansowych po 2020 r. oraz Polityce Spójności po roku 2020).

Synteza diagnozy zawiera identyfikację i ocenę sytuacji społeczno-gospodarczej oraz przestrzennej regionu i uwzględnia najważniejsze aktualne uwarunkowania determinujące i dające możliwość określenia zakresu i sposobów prowadzenia regionalnej polityki rozwoju. Opracowanie ma charakter kompleksowy i syntetycznie ujmuje najważniejsze informacje, zawiera interpretacje analizowanych zjawisk i procesów oraz definiuje propozycje wniosków pomocne do podejmowania decyzji oraz rekomendacje w zakresie zarządzania rozwojem województwa w nowej perspektywie programowania po roku 2020.

Jednocześnie należy wskazać, że niniejszy dokument jest spójny i komplementarny z *Załoženiami aktualizacji Strategii Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do roku 2030r.)*. *Założenia do SRWL 2030* wraz *Syntezą diagnozy* wyznaczają merytoryczną płaszczyznę do otwartej dyskusji o nowej wizji i kierunkach rozwoju województwa lubelskiego oraz co do sposobu prowadzenia regionalnej polityki rozwoju. Pełna wersja diagnozy zamieszczona jest na stronie www.strategia@lubelskie.pl

Dyrektor

Departamentu Strategii i Rozwoju UMWL

Bogdan Kawałko

Lublin, sierpień 2019r.

Spis treści

Wprowadzenie - zakres syntezy diagnozy prospektywnej województwa lubelskiego	3
1. Uwarunkowania regionalnej polityki rozwoju	4
2. Regionalna struktura funkcjonalno-przestrzenna.....	7
3. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej regionu	12
3.1. Procesy demograficzne w województwie lubelskim.....	12
3.2. Potencjał gospodarczy województwa lubelskiego	17
3.3. Rozwój przestrzenny i społeczno-gospodarczy głównych struktur funkcjonalnych regionu	28
3.3.1. Lubelski Obszar Metropolitalny.....	30
3.3.2. Obszary funkcjonalne miast subregionalnych.....	36
3.3.3. Obszary przygraniczne.....	45
3.3.4. Obszary o wiodącej funkcji turystycznej.....	48
3.3.4.1. Obszar funkcjonalny Polesie ze strefą oddziaływania Kanału Wieprz-Krzna.....	49
3.3.4.2. Rostoczańsko-puszczański obszar funkcjonalny.....	51
3.3.4.3. Nadbużański obszar funkcjonalny.....	53
3.3.4.4. Obszar funkcjonalny Powiśle	53
3.3.5. Obszar górniczo-energetyczny	56
3.3.6. Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych	58
3.3.7. Obszary funkcjonalne o dominującej funkcji rolniczej.....	58
3.3.7.1. Obszar funkcjonalny rozwoju gospodarki żywnościowej (roślinnej rolniczej przestrzeni produkcyjnej).....	60
3.3.7.2. Obszar funkcjonalny rozwoju gospodarki hodowlanej	64
3.3.7.3. Obszar funkcjonalny Dolny Wieprz.....	66
4. Dostępność funkcjonalna / infrastrukturalna przestrzeni województwa.....	69

Wprowadzenie - zakres syntezy diagnozy prospektywnej województwa lubelskiego

Synteza diagnozy prospektywnej województwa lubelskiego stanowi identyfikację i ocenę sytuacji społeczno-gospodarczej oraz przestrzennej regionu w aspekcie aktualnych uwarunkowań determinujących zakres i sposób prowadzenia regionalnej polityki rozwoju. Opracowanie niniejszego dokumentu wynika z potrzeby kompleksowego i syntetycznego ujęcia najważniejszych informacji oraz wypracowania konstruktywnych wniosków służących podejmowaniu decyzji o sposobie zarządzania rozwojem województwa w najbliższym dziesięcioleciu. W związku z tym przyjęto założenie o rezygnacji z zamieszczania w dokumencie Syntezy szerokiej charakterystyki statystycznej / wskaźnikowej, która jest zawarta w pełnej wersji Diagnozy prospektywnej województwa lubelskiego¹, na rzecz interpretacji analizowanych zjawisk i procesów oraz rekomendacji dotyczących kreowania i realizacji działań rozwojowych w regionie lubelskim. W przyjętej strukturze dokumentu odchodzi się również od powszechnego dotychczas obrazowania stanu rozwoju społeczno-gospodarczego w układzie sferowym.

Ze względu na cel nadrzędny programowania rozwoju jakim jest poprawa warunków życia, za podstawowe regionalne determinanty rozwojowe (które znajdują wyraz w strukturze dokumentu) przyjęto:

- **rozwój gospodarczy**, który kształtuje rynek pracy i w konsekwencji decyduje o zasobności mieszkańców,
- **procesy demograficzne** warunkujące strategiczne decyzje rozwojowe,
- **zasoby środowiskowe** decydujące o specyfice regionalnej.

Ważnym aspektem uwzględnionym w syntezie diagnozy prospektywnej województwa lubelskiego są **uwarunkowania**, które w jednoznaczny sposób wpływają na zakres tematyczny oraz mechanizmy wdrożeniowe regionalnej polityki rozwoju. Należą do nich przede wszystkim:

- uwarunkowania prawne,
- kierunki rozwoju kraju wynikające z przyjętej polityki Rządu RP,
- polityka Unii Europejskiej wpływająca na cele oraz finansowe możliwości wsparcia realizacji działań rozwojowych,
- prowadzona dotychczas polityka rozwoju w województwie lubelskim.

Ze względu na cel syntezy diagnozy, jakim jest **identyfikacja trendów** oraz **zróżnicowań terytorialnych** występowania zjawisk i procesów społeczno-gospodarczych, niejednorodność czasowa wykorzystanych danych statystycznych nie wpływa na formułowane wnioski i rekomendacje.

¹ Diagnoza Prospektywna Województwa Lubelskiego, luty 2019 r. - strategia@lubelskie.pl

1. Uwarunkowania regionalnej polityki rozwoju

Podstawowe uwarunkowania dla kształtowania polityki rozwoju regionalnego województwa lubelskiego przedstawiają się następująco:

- konstytucyjną **zasadę zrównoważonego rozwoju** wynikającą z art. 5. Konstytucji RP, zdefiniowaną w art. 3 ustawy Prawo ochrony środowiska jako rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń.

Dla województwa lubelskiego oznacza to potrzebę określenia aktualnych priorytetów rozwoju społeczno-gospodarczego w dostosowaniu do specyfiki struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu, w tym przede wszystkim w zakresie koncentracji czynników antropogenicznych.

- określony w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju nowy model rozwoju definiowany na poziomie kraju jako **rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony**, oparty o indywidualny potencjał terytorialny, inwestycje, innowacje, rozwój, eksport oraz wysoko przetworzone produkty. Proponowana w SOR wizja rozwojowa wymaga, aby **bardziej inkluzyjnemu charakterowi rozwoju** społeczno-gospodarczego towarzyszyła również **zmiana paradygmatu** procesów rozwojowych na rzecz większej równomierności w wymiarze terytorialnym.

Dla województwa lubelskiego oznacza to:

- zwiększenie, w regionalnej polityce rozwoju, znaczenia średnich i małych miast oraz większych, wiejskich ośrodków osadniczych w kształtowaniu obszarów koncentracji rozwoju społeczno-gospodarczego,
- ochronę gruntów rolnych dla potrzeb gospodarki rolnej / przeciwdziałanie rozpraszaniu zainwestowania.

- **założenia europejskiej polityki spójności po roku 2020**, wskazujące 5 celów, które zakładają Europę:
 - bardziej inteligentną,
 - bardziej zieloną i wolną od zanieczyszczeń węglowych,
 - lepiej powiązaną,
 - bardziej społeczną,
 - znajdującą się bliżej obywateli.

Dla województwa lubelskiego oznacza to weryfikację przyjętych kierunków interwencji w kontekście priorytetów i instrumentów finansowych planowanej europejskiej polityki rozwoju, w tym m.in.:

- szersze ujęcie kwestii dostosowania do zmian klimatycznych, w tym - zwrócenie uwagi na problem zanieczyszczenia powietrza;
- podkreślenie wagi gospodarki o obiegu zamkniętym;
- zwrócenie większej uwagi na inicjatywy oddolne, będące przejawem aktywności społeczności lokalnych w kierunku poprawy sytuacji gospodarczej oraz jakości życia.

- **przyjęte paradygmaty rozwoju** kraju i Europy, traktowane jako ramy odnoszące się do sposobu i zakresu prowadzenia publicznych polityk rozwojowych. Jednym z głównych, przyjętych paradygmatów jest tzw. **terytorialny paradygmat rozwoju**, który oznacza dopasowanie charakteru wsparcia do specyfiki i potrzeb określonych terytoriów.

Dla województwa lubelskiego oznacza to potrzebę wzmocnienia terytorialnych instrumentów i mechanizmów polityki rozwoju, w tym usankcjonowanie obszarów strategicznej interwencji (OSI) rozumianych jako decyzja strategiczna władz regionalnych dotycząca zakresu, lokalizacji oraz sposobu interwencji.

- nowe **kierunki i mechanizmy interwencji krajowej** polityki rozwoju regionalnego (projekt KSRR²).

Dla województwa lubelskiego oznacza to weryfikację mechanizmów współpracy w ramach spójnej polityki regionalnej strony rządowej i samorządowej, w tym:

- zdefiniowanie zakresu wsparcia z poziomu regionalnego dla krajowych obszarów strategicznej interwencji (OSI), tj. miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, Polski Wschodniej;
- wskazanie w jaki sposób samorząd województwa lubelskiego będzie przygotowywał swój mandat negocjacyjny, w szczególności w zakresie procesu planowania i realizacji zadań strategicznych (kontrakt sektorowy, kontrakt programowy, porozumienia terytorialne).

- proces **integrowania planowania rozwoju** społeczno-gospodarczego i przestrzennego.

Dla województwa lubelskiego oznacza to bardziej precyzyjne zorientowanie działań strategicznych o charakterze społeczno-gospodarczym na poszczególne elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej, w tym:

- wprowadzenie docelowo modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej jako elementarnej części dokumentu Strategii;
- identyfikację kierunków działań o charakterze horyzontalnym oraz terytorialnym.

- **rozwiązania dotyczące wymiaru terytorialnego** w dotychczasowej polityce regionalnej Samorządu Województwa Lubelskiego, w tym OSI i obszary funkcjonalne.

² Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, Projekt z 08.05.2019r.

Dla województwa lubelskiego oznacza to weryfikację terytorialnych płaszczyzn regionalnej polityki rozwoju (tj. obszarów strategicznej interwencji oraz obszarów funkcjonalnych) w zakresie:

- organizacji przestrzennej jednostek przyjętych dla terytorialnego kierowania interwencji regionalnej,
- zakresu interwencji regionalnej w ramach OSI,
- usankcjonowania OSI jako jednoznacznej podstawy programowania działań operacyjnych.

2. Regionalna struktura funkcjonalno-przestrzenna

W związku z zainicjowanym w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* procesem integrowania planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego, w Syntezie diagnozy prospektywnej województwa lubelskiego przyjęto regionalną strukturę funkcjonalno-przestrzenną jako podstawę analizowania i oceny procesów rozwojowych co pozwala na formułowanie wniosków i rekomendacji jednoznacznie zorientowanych terytorialnie.

Regionalną strukturę funkcjonalno-przestrzenną określa *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa* przyjęty uchwałą Nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r. Uwzględniając stan zagospodarowania oraz naturalny potencjał wyodrębiono **3 podstawowe struktury** o określonej funkcji wiodącej, tj. obszary:

- **rozwoju i koncentracji funkcji społeczno-gospodarczych oraz wzmocnienia powiązań komunikacyjnych,**
- **nadrzędnej funkcji przyrodniczej,**
- **rolniczej przestrzeni produkcyjnej.**

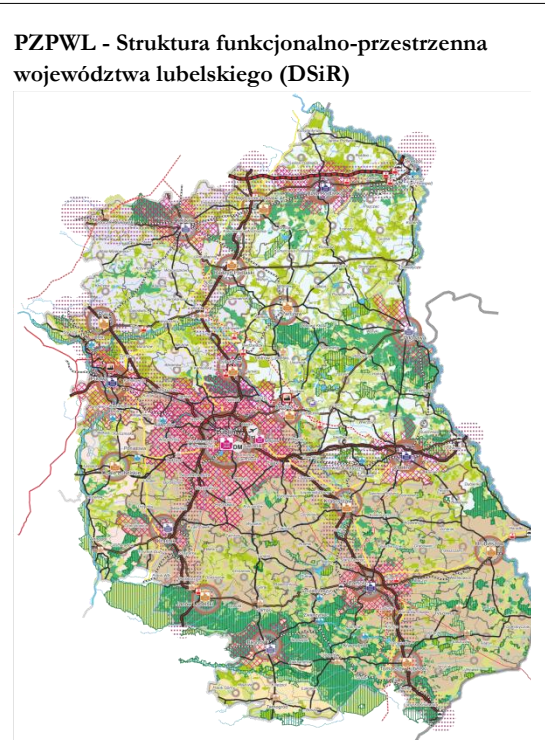
Tereny **koncentracji aktywności** społeczno-gospodarczej związane są z podstawowymi **elementami sieci osadniczej** (miasta, miejscowości gminne) oraz innymi miejscowościami, w których zlokalizowane są duże zakłady przemysłowe, stanowiącymi ogniwa obsługi transportu lub posiadającymi zorganizowane tereny dla rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej.

Jako elementy o wiodącej funkcji przyrodniczej wyodrębnia się:

- **główne ostoje przyrody** (stanowiące obszary węzłowe regionalnej sieci ekologicznej) – miejsca o warunkach naturalnych, sprzyjających egzystencji gatunków rzadkich lub zagrożonych wyginięciem (obszary o różnym formalnym statusie ochronnym: parki narodowe, rezerваты przyrody, części parków krajobrazowych, obszary Natura 2000);
- kluczowe w skali krajowej i regionalnej **ekosystemy leśne** cechujące się dużym stopniem naturalności;
- mające charakter pasmowy **korytarze ekologiczne** (dolinne, leśne i rzeczne) zapewniające łączność pomiędzy węzłami układu naturalnego.

Rolnicza przestrzeń produkcyjna obejmuje strefy o wyraźnie zróżnicowanym potencjale dla produkcji roślinnej i hodowlanej:

- **strefa roślinnej rolniczej przestrzeni produkcyjnej** obejmująca podstrefy:

- **centralną (wyżynną)** - charakteryzującą się dominującym udziałem gleb wysokich klas bonitacyjnych, którą ze względu na korzystne warunki glebowo-rolnicze oraz tradycje rolnicze traktuje się jako strategiczny obszar żywicielski;
- **tarnogrodzką - płaskowyżową** część Kotliny Sandomierskiej z przewagą gleb średniej jakości i warunkach klimatycznych sprzyjających uprawie tytoniu, zbóż, buraków cukrowych i rzepaku. Potencjał przyrodniczy (czyste środowisko i dobre gleby) tej strefy sprzyja rozwojowi produkcji ekologicznej żywności;
- **nadwiślańską** (wieloletnich upraw ogrodniczych), w której dominuje specjalizacja gospodarstw w produkcji owoców miękkich i sadowniczych oraz w uprawie chmielu i tytoniu;
- **strefa gospodarki hodowlanej** obejmującą podstrefy:
 - **polno-leśną** w północno-zachodniej części regionu – charakteryzującą się mało korzystnymi warunkami przyrodniczymi dla produkcji roślinnej. W środkowo-południowej części tej strefy występują dogodne warunki terenowe dla rozwoju gospodarki rybackiej, co przejawia się występowaniem dużych kompleksów stawowych;
 - **mozaikową łąkowo-leśno-polną** w północno-wschodniej części regionu o średnich i słabych glebach. Wyróżnia się bardzo wysokim udziałem użytków zielonych w strukturze użytków rolnych. Rozległe kompleksy łąkowo-pastwiskowe są podstawą rozwoju wysokotowarowych gospodarstw rolnych specjalizujących się w hodowli bydła. Część południowo-wschodnia tej podstrefy charakteryzuje się dużymi kompleksami leśnymi, dużą powierzchnią terenów bagiennych i torfowiskowych.

Ze względu na charakter procesów kształtujących elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej, uznaną zasadę zrównoważonego rozwoju, a także względy ekonomiczne koncentracji funkcjonalnej, model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa lubelskiego przyjmuje się jako trwałą podstawę orientowania kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego.

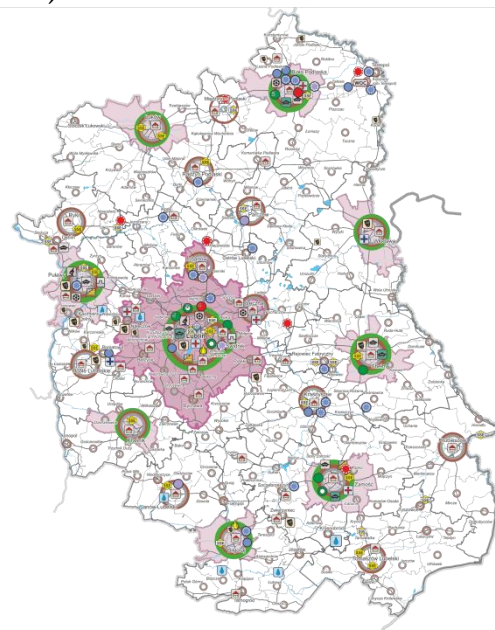
W odniesieniu do poszczególnych elementów układu naturalnego i antropogenicznego, strukturę funkcjonalno-przestrzenną województwa charakteryzują wymienione poniżej **cechy ilościowe i jakościowe**.

1. elementy węzłowe układu

antropogenicznego, stanowiące obszary intensywnego rozwoju gospodarczego:

- **struktura administracyjna** województwa obejmuje ośrodek wojewódzki, 4 powiaty grodzkie, 20 powiatów ziemskich i 213 gmin (w tym 20 gmin miejskich, 27 miejsko-wiejskich i 166 wiejskich),

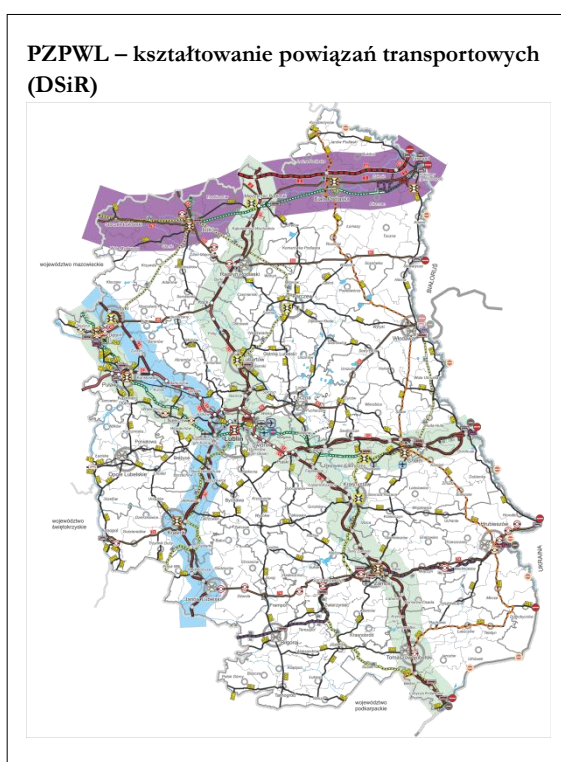
PZPWL – wzmocnienie ośrodków sieci osadniczej (DSiR)

- **sieć ośrodków** osadniczych obejmuje 4 089 jednostek, w tym 48 miast i 4 041 miejscowości wiejskich (2018 r.),
- **wskaźnik urbanizacji** dla województwa lubelskiego kształtuje się na poziomie niższym niż średnia jego wartość w kraju - obszary miejskie zamieszkuje 983 840 osób, co stanowi 46,5% ogółu mieszkańców regionu (2018 r.),
- **proces migracji** spowodował, że tylko w roku 2018 w miastach województwa ubyło 2 353 mieszkańców, a na wsi 3 006 osób.

2. elementy liniowe układu antropogenicznego, stanowiące sieć powiązań transportowych różnych kategorii:

- **długość dróg publicznych** o nawierzchni twardej ogółem liczy 22 289,8 km (2017 r.), w tym:
 - krajowych – 1 076,0 km, w tym
 - wojewódzkich – 2 256,5 km,
 - powiatowych – 9 286,8 km,
 - gminnych – 9 670,5 km,
- **sieć dróg ekspresowych** w województwie liczy obecnie ok. 118 km (2018 r.),
- **gęstość dróg publicznych** twardych ogółem wynosi 88,7 km/100 km² (w kraju 95,8 km/100 km²) (2017 r.),
- **powierzchnia gruntów pod drogami** zajmuje 61 373 ha (2017 r.),
- **długość eksploatowanych linii kolejowych** w województwie wynosi 1 047 km (2017 r.), w tym:
 - linii zelektryfikowanych – 416 km,
 - linii kolejowych jednotorowych – 667 km,
 - linii kolejowych dwu- i więcej torowych – 380 km,
- **gęstość linii kolejowych** w województwie – 4,2 km/100 km² (w kraju 6,1 km/100 km²).

3. elementy węzłowe układu naturalnego, stanowiące obszary o nadrzędnej funkcji przyrodniczej:

- **ostoje przyrody (biocentra)** w obszarze województwa liczą 348 obiektów, o łącznej powierzchni 3 124,4 km² (12,4% powierzchni regionu), w tym:
 - powierzchnia **parków narodowych** wynosi 182,4 km², co stanowi 0,7% powierzchni ogólnej województwa (2018 r.),
 - **rezerваты przyrody** zajmują powierzchnię 118,6 km² (2018 r.) i stanowią 0,5% powierzchni województwa.

4. **elementy pasmowe układu naturalnego**, stanowiące główne kierunki powiązań przyrodniczych, dla których wszelkie działania podporządkowuje się utrzymaniu ciągłości i drożności, w tym:

- leśne ciągi ekologiczne o długości ok. 6 460 km,
- dolinne ciągi ekologiczne o długości ok. 5 910 km.

5. **elementy obszarowe układu naturalnego**,

stanowiące wieloprzestrzenne struktury o dużym nagromadzeniu wartości przyrodniczych:

- łączna powierzchnia 17 parków krajobrazowych wynosi 2 402,0 km², tj. 9,6% powierzchni regionu (2018 r.),
- łączna powierzchnia 17 obszarów chronionego krajobrazu zajmuje powierzchnię 3 024,7 km², stanowi to 12% ogólnej powierzchni regionu (2018 r.),
- powierzchnia lasów wynosi 5 735,5 km², tj. 22,8% całkowitej powierzchni województwa (6,1% krajowych zasobów leśnych) (2017 r.) – główne kompleksy leśne Lubelszczyzny obejmują: Puszcze Solską, Lasy Janowskie, Lasy Roztocza, Lasy Sobiborsko-Włodawskie, Lasy Strzeleckie i Lasy Kozłowieckie.

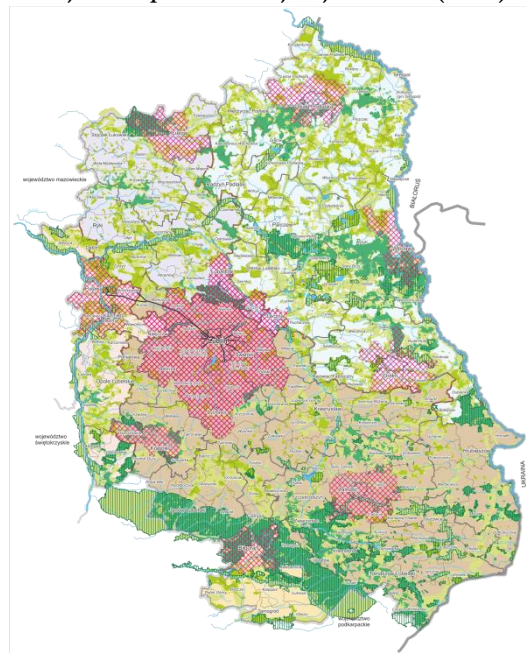
PZPWL – kształtowanie powiązań przyrodniczych (DSiR)

6. **elementy strefowe przenikania się układu antropogenicznego i układu naturalnego, tj:**

- **strefy podmiejskie** - obejmujące obszary intensywnego oddziaływania ośrodków miejskich, wskazanych do przestrzennego rozwoju struktur gospodarczych oraz infrastruktury komunikacyjnej, z utrzymaniem warunków dla rozwoju rolnictwa:
 - **strefa podmiejska aglomeracji lubelskiej** (Lublin-Świdnik), na którą składa się obszar 10 przyległych gmin (Głusk, Jabłonna, Jastków, Konopnica, Niedzwica Duża, Niemce, Strzyżewice, Wólka, Melgiew, Piaski – obszar wiejski) o łącznej powierzchni 1

PZPWL – elementy strefowe struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa (DSiR)

- 089 km², co stanowi 4,3% ogólnej powierzchni województwa,
- **strefy podmiejskie ośrodków subregionalnych** (Biała Podlaska, Chełm, Puławy, Zamość) oraz ośrodków ponadlokalnych (Biłgoraj, Janów Lubelski, Kraśnik, Łuków, Włodawa, Hrubieszów), które obejmują obszar 17 gmin wiejskich (Biała Podlaska, Chełm, Kamień, Puławy, Janowiec, Kazimierz Dolny, Końskowola, Żyrzyn, Zamość, Łabunie, Sitno, Biłgoraj, Hrubieszów, Dzierzkowice, Kraśnik, Łuków, Włodawa) o łącznej powierzchni 2 806 km², tj. 11,2% całkowitej powierzchni województwa,
 - **strefy gospodarki rolnej** – obejmujące wielkoprzestrzenne struktury rolniczej przestrzeni produkcyjnej charakteryzujące się zróżnicowanym udziałem w ogólnej powierzchni województwa (2017 r.), tj.:
 - 52,2% udziałem gruntów ornych (1 311 774 ha),
 - 9,9% udziałem łąk trwałych (249 124 ha),
 - 3,0% udziałem pastwisk trwałych (74 338 ha),
 - 1,3% udziałem sadów (74 338 ha),
 - 0,4% udziałem gruntów pod stawami (10 154 ha).

3. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej regionu

Przyjmuje się model struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu jako **trwały ruszt ukierunkowania działań** o charakterze społeczno-gospodarczym, w ramach opracowanej diagnozy przeprowadzono analizę obejmującą następujące najważniejsze obszary tematyczne:

- **procesy demograficzne** – w zakresie oceny potencjału społecznego regionu oraz charakteru zjawisk demograficznych dla planowania przyszłej polityki rozwoju,
- **potencjał gospodarczy** województwa lubelskiego – w zakresie konkurencyjności poszczególnych sektorów gospodarki województwa w odniesieniu do innych regionów kraju,
- **wewnątrzregionalne zróżnicowanie stanu rozwoju** głównych sektorów gospodarki – w zakresie identyfikacji optymalnych uwarunkowań przestrzennych dla lokalizacji różnych typów działalności,
- **ośrodki i obszary koncentracji funkcji społeczno-gospodarczych** – w zakresie zróżnicowanego potencjału poszczególnych ośrodków osadniczych dla rozwoju gospodarczego regionu,
- **gospodarka w strukturach funkcjonalnych obszarów wiejskich** - w zakresie regionalnych uwarunkowań rozwoju sektora rolniczego.

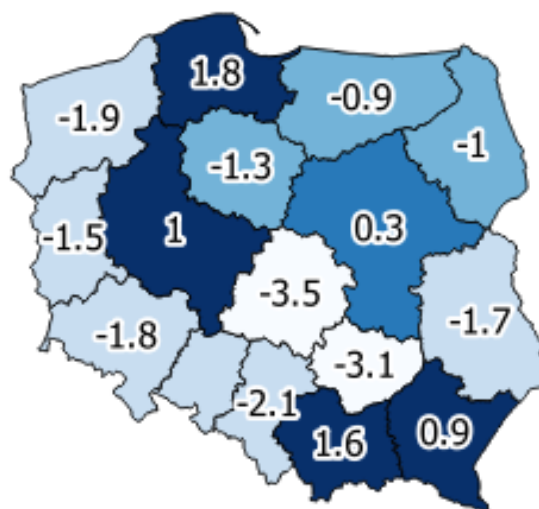
3.1. Procesy demograficzne w województwie lubelskim

Procesy demograficzne wpływają na potencjał rozwojowy regionu (w tym dostępność zasobów pracy) oraz ekonomiczne aspekty wykorzystania przestrzeni i infrastruktury.

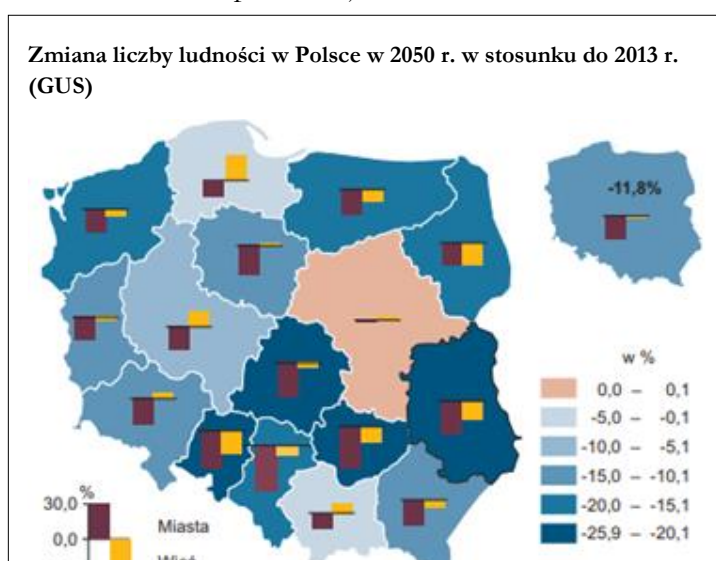
Podobnie jak w kraju w województwie lubelskim następuje proces starzenia się ludności. Główną przyczyną tych zmian jest przesuwanie się w czasie „roczników wyżów i niżów demograficznych”, a także obserwowany od początku lat 90. XX wieku spadek dzietności kobiet oraz wydłużenie się przeciętnego czasu trwania życia. Od wielu lat w województwie lubelskim maleje również liczba mieszkańców. Dzieje się tak także między innymi ze względu na występującą przewagę liczby osób, które wymeldowały się z pobytu stałego, nad liczbą osób nowo zameldowanych na pobyt stały z innych województw i krajów.

- według danych szacunkowych **województwo lubelskie zamieszkuje** 2 117,6 tys. osób (5,5% ogółu ludności Polski, 9 miejsce w kraju) (2018 r.),
- od 2010 r. **liczba mieszkańców** województwa **zmniejszyła się** o ok. 61 tys. osób (2018 r.),

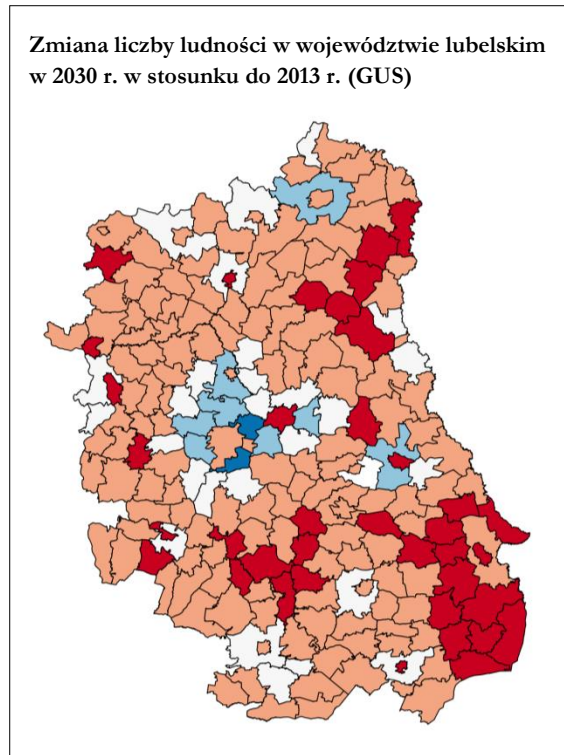
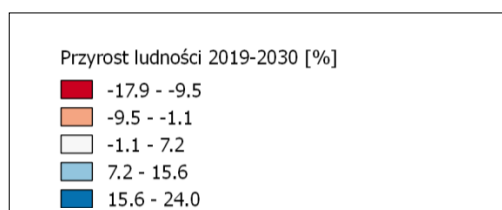
Przyrost naturalny w 2018 r. (DSiR)

- ubytek rzeczywisty liczby ludności województwa w ciągu 2018 roku, wynikający z **ujemnego przyrostu naturalnego**, który wyniósł 3 581 osób, osiągnął stopę minus 1,7‰ (w Polsce minus 0,7‰) (2018 r.),
- **średnia gęstość zaludnienia** w województwie wynosi 84 os/km² i jest wyraźnie niższa niż w kraju (123 os/km²). Pod tym względem region zajmuje 12. pozycję w kraju (2018 r.),
- **wskaźnik urbanizacji** dla województwa lubelskiego kształtuje się na poziomie niższym niż średnia jego wartość w kraju - w miastach województwa lubelskiego zamieszkuje 46,5% ogółu ludności (w Polsce 60,1%). Pod tym względem województwo uplasowało się na 14. pozycji w kraju przed województwem świętokrzyskim i podkarpackim (2018 r.),
- **współczynnik salda migracji** ogółem w województwie osiągnął wartość -2,53‰ (w Polsce 0,09‰), z czego saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały wynosi -2,74‰, a migracji zewnętrznych 0,21‰. w wyniku ujemnego salda migracji stałych liczba mieszkańców województwa zmniejszyła się o 5 359 osób. W odniesieniu do 2010 r. wzrosło jedynie saldo migracji zagranicznych na pobyt stały i osiągnęło wartość 0,23‰ (2018 r.),
- **struktura ludności według płci** w województwie lubelskim od wielu lat nie ulega zmianie. Kobiety stanowią 51,5% ogółu ludności. Średnio na 100 mężczyzn przypada 106 kobiet (w Polsce 107). W miastach przewaga liczebna kobiet jest większa niż na wsi, na 100 mężczyzn przypada 112 kobiet wobec 102 na terenach wiejskich,
- **strukturę ludności województwa według ekonomicznych grup wieku** cechuje wieloletni, stały spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym oraz wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. W 2018 r.:
 - udział osób w wieku przedprodukcyjnym stanowił 17,6% ogółu ludności (w Polsce 18%),
 - udział osób w wieku produkcyjnym stanowił 60,6% ogółu ludności (w Polsce 60,6%),
 - udział osób w wieku poprodukcyjnym stanowił 21,8% (w Polsce 21,4%),
- **prognoza demograficzna dla Polski do 2050 r.** przewiduje, że:
 - następować będzie sukcesywny spadek ogólnej liczby ludności – do ok. 1,7 mln w 2050r. (zmniejszenie liczby ludności o 20,7%, tj. 0,4 mln mieszkańców w porównaniu z 2013 r.),
 - województwo lubelskie należy do regionów w których proces starzenia się społeczeństwa przebiegać będzie najszybciej,
 - w 2050 r. w województwie notowany będzie czwarty z najwyższych wiek środkowy (mediana wieku) – 54,8 roku, tj. o 2,3 roku wyższy niż dla Polski ogółem,

- obok ujemnego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji wewnętrznych i zagranicznych, w województwie obserwowane będą dalsze niekorzystne zmiany w strukturze ludności według wieku oraz zmniejszanie się liczebności kobiet w wieku rozrodczym.
- **prognoza demograficzna dla województwa lubelskiego do 2030 r.** przewiduje, że:
 - spośród 213 gmin w województwie spadek ludności do 2030 r. będzie miał miejsce aż w 182, w tym w 38 gminach ubytek ludności wyniesie powyżej 9,5%,
 - tylko w 10 gminach wzrost ludności przekroczy 7%, w tym w 2 gminach podlubelskich (Głusk, Wólka) wzrost ten przekroczy 19%,
 - największym prognozowanym potencjałem ludnościowym charakteryzują się gminy podlubelskie, a także gmina Chełm i Biała Podlaska.

1. Ze względu na charakter zjawiska depopulacji, które cechuje się powszechnością oraz stałą wieloletnią tendencją, a także zakres kompetencji samorządu województwa, w polityce regionalnej Samorządu Województwa Lubelskiego proces sukcesywnego zmniejszania się liczby ludności:
 - należy przyjąć jako jedno z kluczowych uwarunkowań planowanych działań rozwojowych w różnych sferach (w tym przede wszystkim w zakresie wsparcia rozwoju infrastruktury społecznej i kształtowania przestrzeni gospodarczej), nie zaś za bezpośredni przedmiot planowanych działań / definiowanych celów.
2. Uwzględniając wyniki prognozy demograficznej, w tym w odniesieniu do zmieniającej się struktury ludności, w planowaniu rozwoju regionalnego należy uwzględnić:
 - dostosowanie działań związanych z rozwojem infrastruktury społecznej do potrzeb powiększającej się społeczności osób starszych,
 - koncentrację usług, co sprzyja ich lepszej dostępności.

3. Ze względu na prognozowane wyraźne zmiany liczby ludności w gminach województwa niezbędne jest pogłębienie procesu podejścia do zintegrowanego planowania rozwoju:
 - w miejskich obszarach funkcjonalnych, uwzględniające procesy suburbanizacji, ekonomiczne wykorzystanie infrastruktury komunalnej i społecznej, zmniejszającą się liczbę mieszkańców zajmujących się gospodarką rolną,
 - w obszarach wyludniających się, uwzględniające potrzeby społeczności o dużym udziale osób starszych,
4. Wśród kierunków działań sprzyjających wzmocnieniu kapitału społecznego, wskazanych do programowania wsparcia należy wymienić:
 - wspieranie rozwoju przedsiębiorczości społecznej w województwie (tworzenie ośrodków wsparcia ekonomii społecznej),
 - rozwój usług społecznych z zakresu opieki i aktywizacji osób starszych,
 - zwiększanie aktywności mieszkańców poprzez organizację budżetów obywatelskich na poziomie regionalnym i lokalnym.
5. Prowadzona polityka rozwoju regionalnego w zakresie właściwego (ilościowego i jakościowego) zapewnienia dostępności usług powinna uwzględniać ich charakter, tj.:
 - usługi podstawowe obejmujące: ochronę zdrowia (profilaktyka zdrowotna, lecznictwo otwarte), oświatę i wychowanie oraz edukację (przedszkola, szkoły podstawowe), kulturę, kulturę fizyczną i rekreację, pomoc i opiekę społeczną, bezpieczeństwo publiczne, usługi komunalne.
 - usługi ponadlokalne obejmujące: ochronę zdrowia (lecznictwo zamknięte), oświatę i wychowanie oraz edukację (szkoły średnie), kulturę, kulturę fizyczną i rekreację, pomoc i opiekę społeczną, bezpieczeństwo publiczne.
 - usługi regionalne obejmujące: ochronę zdrowia, oświatę i wychowanie oraz edukację, kulturę, kulturę fizyczną i rekreację, pomoc i opiekę społeczną, bezpieczeństwo publiczne.
6. Dostępność usług warunkowana jest:
 - charakterem usługi, tj. powszechnością zapotrzebowania mieszkańców na jej świadczenie,
 - obowiązkiem zapewnienia przez administrację samorządową (na poziomie gminnym, powiatowym i wojewódzkim) i rządową poszczególnych kategorii usług publicznych w odniesieniu do ich charakteru podstawowego, ponadlokalnego i regionalnego,
 - rozmieszczeniem poszczególnych typów ośrodków osadniczych stanowiących obszary koncentracji usług o różnym charakterze,
 - stanem rozwoju bazy i infrastruktury pozwalającej na świadczenie poszczególnych usług,
 - rynkowym charakterem usług komercyjnych.
7. Ze względu na obowiązek zapewnienia przez administrację samorządową (na poziomie gminnym, powiatowym i wojewódzkim) i rządową poszczególnych

kategorii usług publicznych, w odniesieniu do ich charakteru podstawowego, ponadlokalnego i regionalnego, w ramach poprawy dostępności Samorząd Województwa Lubelskiego powinien koncentrować się na rozwoju jakościowym bazy i infrastruktury oraz właściwego ich funkcjonowania, tj.:

- w odniesieniu do usług ochrony zdrowia ukierunkowanie działań na:
 - wspieraniu rozbudowy bazy i infrastruktury oraz wzmocnieniu kadr regionalnych placówek ochrony zdrowia w zakresie zdiagnozowanych dziedzin priorytetowych dla województwa lubelskiego, tj. chorób kardiologicznych, chorób onkologicznych, chorób aorty i naczyń obwodowych z uwzględnieniem nadciśnienia tętniczego,
 - wspieraniu rozwoju placówek opieki nad osobami starszymi, przewlekle chorymi i wymagającymi opieki paliatywnej, w tym form środowiskowych (zdeinstytucjonalizowanych).

- w odniesieniu do usług pomocy i integracji społecznej ukierunkowanie działań na:
 - rozwój bazy i infrastruktury obiektów usług społecznych, w tym w zakresie ich dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych,
 - wspieranie tworzenia i funkcjonowania zakładów aktywności zawodowej,
 - wspieranie inicjatyw społeczności lokalnych w zakresie działań rewitalizacyjnych.

- w odniesieniu do usług edukacji, oświaty i wychowania ukierunkowanie działań na:
 - wspieranie rozwiązań organizacyjnych służących równoczesnej koncentracji potencjału edukacyjnego i zapewnieniu dostępności placówek edukacji podstawowej, np. organizacja dowozu dzieci do szkół podstawowych na terenie gmin wiejskich,
 - wsparcie rozwoju żłobków i przedszkoli, sprzyjających poprawie mobilności na rynku pracy,

- w odniesieniu do nauki i szkolnictwa wyższego ukierunkowanie działań na:
 - stymulowanie współpracy na rzecz wykorzystania infrastruktury badawczej i potencjału naukowego lubelskich uczelni i przedsiębiorstw (struktura nakładów na działalność badawczo – rozwojową województwa lubelskiego w podziale na sektory znacząco różni się od struktury krajowej. Ponad 70% stanowią nakłady poniesione w sektorze szkolnictwa wyższego, natomiast udział sektora przedsiębiorstw kształtuje się na poziomie 27% - w kraju odpowiednio szkolnictwo wyższe – 31%, przedsiębiorczość – 66%).

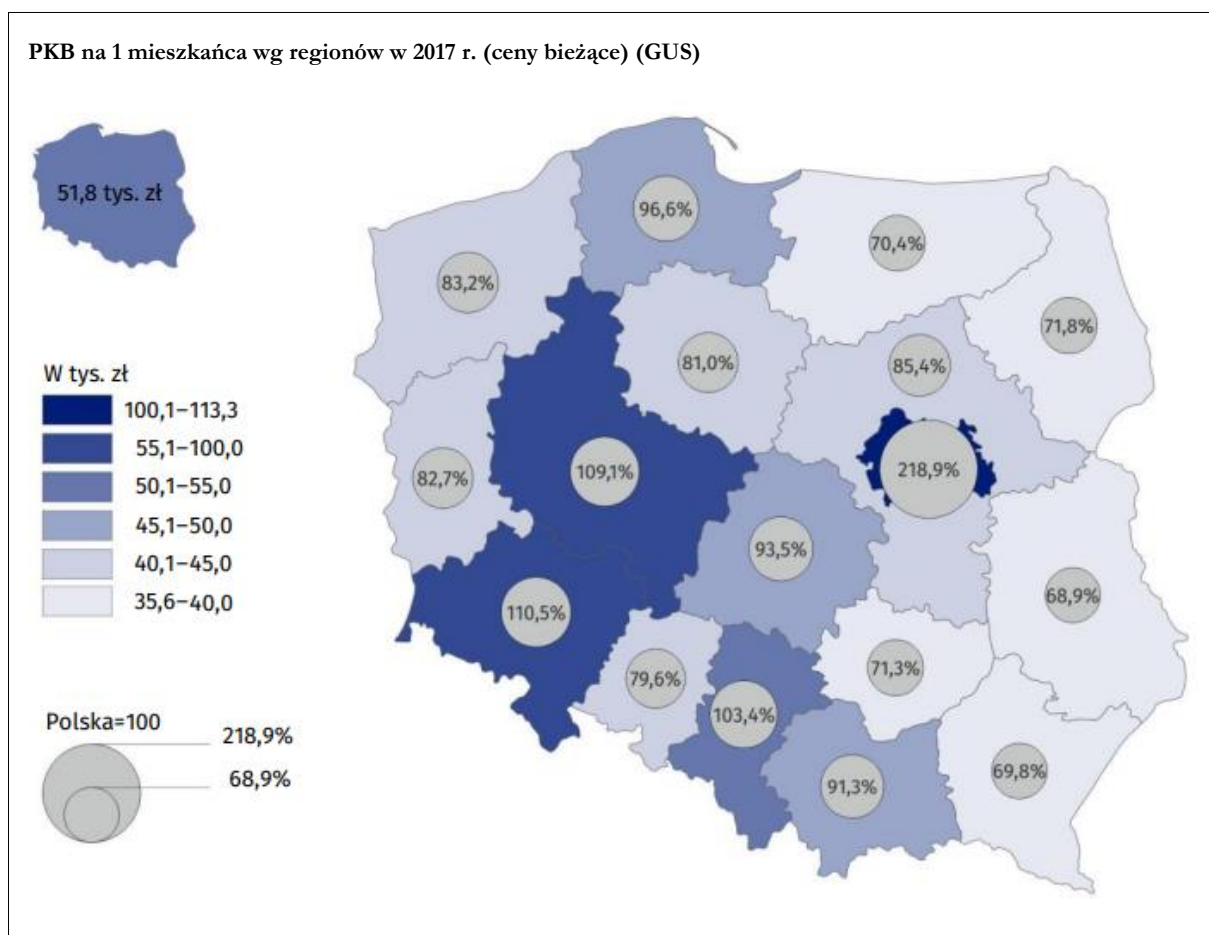
- w odniesieniu do kultury i dziedzictwa kulturowego ukierunkowanie działań na:
 - zapewnienie wysokich standardów funkcjonalnych regionalnych obiektów i placówek kultury i dziedzictwa kulturowego,
 - rozwijanie i promocja regionalnej oferty kulturalnej,
 - tworzenie i promocja regionalnych produktów turystycznych.

3.2. Potencjał gospodarczy województwa lubelskiego

W ramach założeń metodycznych przyjęto, że na potencjał gospodarczy regionu determinują jego cechy konkurencyjności, rozumiane jako zdolności regionu do takiego kształtowania struktury gospodarczej, która długookresowo gwarantuje rozwój społeczno-gospodarczy i wzrost poziomu realnych dochodów³. W przeprowadzonej analizie konkurencyjności gospodarczej regionu wykorzystano wskaźniki syntetyczne, powszechnie stosowane w statystyce publicznej, tj.:

- wartość produktu krajowego brutto (PKB) wytworzona w regionie,
- udział województwa w tworzeniu krajowej wartości dodanej brutto (WDB) w poszczególnych sektorach gospodarki oraz wydajność pracy mierzona wielkością WDB na 1 pracującego.

Lubelszczyzna jest jednym z relatywnie słabiej rozwiniętych regionów Polski. Poziom i dynamika mierzona wzrostem PKB jest silnie i bezpośrednio powiązana ze specyficzną strukturą gospodarczą regionu. Główny wpływ na to ma dominując udział sektora rolnictwa w strukturze gospodarki oraz relatywnie jego niski wkład w tworzenie regionalnego produktu

krajowego brutto (PKB).

³ Źródło: Strukturalne uwarunkowania konkurencyjności regionów Polski Wschodniej w przestrzeni krajowej i europejskiej, Małgorzata Wosiek, Katedra Teorii Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytet Rzeszowski

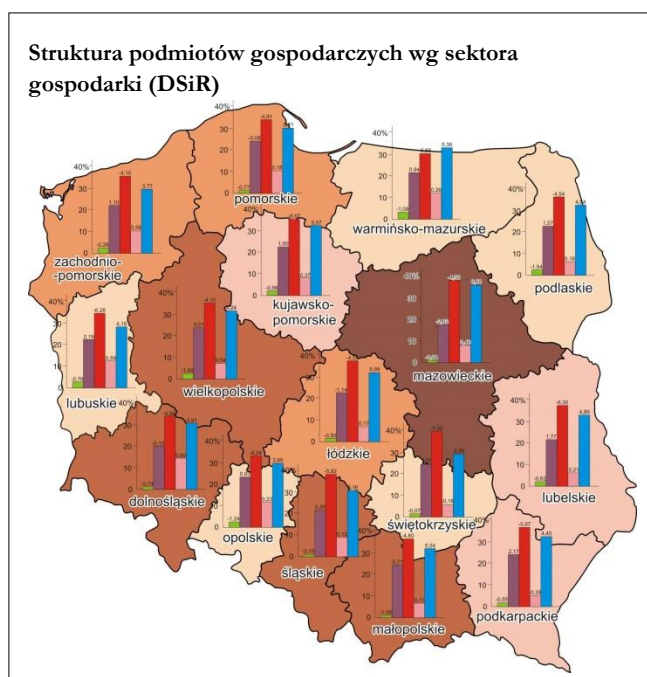
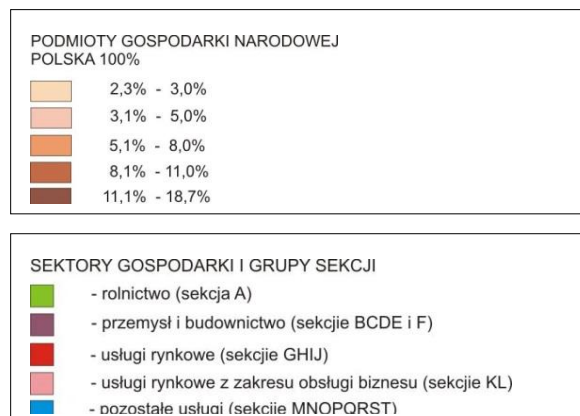
Według wstępnych szacunków⁴ w 2017 r. **wartość produktu krajowego brutto** wytworzona w województwie lubelskim wyniosła 75 891 mln zł, przy czym udział PKB województwa w ogólnym PKB Polski wyniósł 3,8%. PKB województwa względem roku poprzedniego (71 270 mln zł) wzrósł o 6,5%, przy czym udział PKB województwa w ogólnym PKB Polski nie zmienił się.

Wartość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca w województwie lubelskim w 2017 r. (według wstępnych szacunków) wyniosła 35 642 zł (51 760 zł w Polsce), co oznacza, że w odniesieniu do 2016 r. (33 371 zł) wskaźnik wzrósł o 6,8 %. Wartość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca dla poszczególnych podregionów województwa jest zróżnicowana. Najwyższą wartość wskaźnik ten osiągnął w 2016 r. w podregionie lubelskim – 44 591 zł, zaś najniższą w podregionie chełmsko-zamojskim - 25 787 zł, w pozostałych podregionach wartości te odpowiednio wyniosły: 29 712 zł w podregionie puławskim oraz 28 777 zł w białskim.

Regionalny potencjał gospodarczy opiera się o sektory, sekcje⁵ lub branże gospodarki, które wyróżniają się równoczesnym **ponadprzeciętnym stopniem koncentracji podmiotów, zatrudnieniem rzutuującym na większy od średniego dla kraju udział w tworzeniu wartości dodanej brutto (WDB)**, a także **ponadprzeciętna wydajność pracy** mierzona wielkością WDB przypadającą na jednego pracownika danego sektora lub branży.

W strukturze WDB wyższym udziałem od średniego dla kraju, **województwo lubelskie wyróżnia się w następujących dziedzinach:**

- **sektorze rolniczym, przemyśle wydobywczym oraz niektórych branżach przetwórstwa przemysłowego, w tym przede**

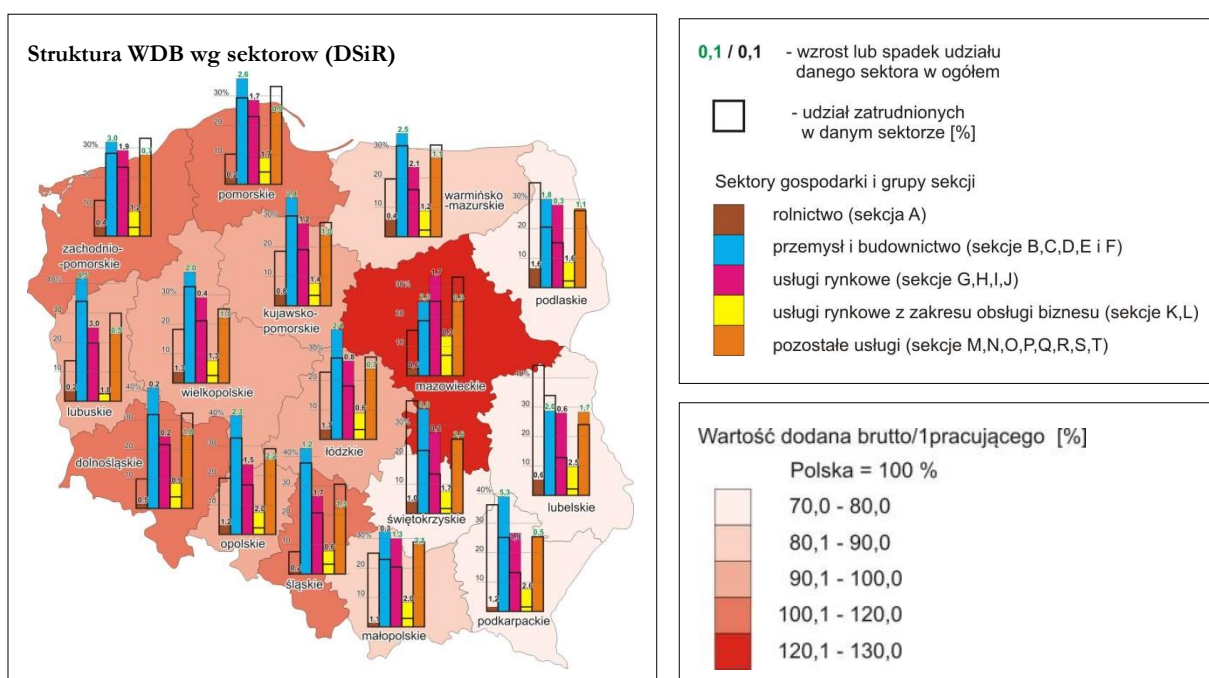

⁴ Źródło: Wstępne szacunki produktu krajowego brutto w przekroju regionów w 2017 r., GUS 2019 r.

⁵ sekcje działalności gospodarczej wg GUS: A - rolnictwo, B - górnictwo, C - przetwórstwo przemysłowe, D - wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatycznych, E - dostawa wody, gospod. ściekami i odpadami oraz rekultywacja, F - budownictwo, G - handel, H - transport i gospodarka magazynowa, I - zakwaterowanie i usługi gastronomiczne, J - informacja i komunikacja, K - działalność finansowa i ubezpieczeniowa, L - obsługa rynku nieruchomości, M - działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, N - działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, O - administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenie społeczne, P - edukacja, Q - opieka zdrowotna i pomoc społeczna, R - działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, S - pozostała działalność usługowa, T - gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników.

wszystkim:

- ze względu na udział podmiotów i zatrudnienia – w branży spożywczej, produkcji napojów, drzewnej, chemicznej, farmaceutycznej, mineralnej i produkcji mebli,
- ze względu na udział zatrudnienia, wyższą niż w kraju dynamikę rozwoju i funkcjonowanie dużych flagowych przedsiębiorstw – w branży maszynowej, samochodowej oraz produkcji pozostałego sprzętu transportowego, w tym głównie przemysłu lotniczego,
- **sektorze usług rynkowych**, w tym przede wszystkim – w handlu oraz usługach transportowych i gospodarce magazynowej,
- **sektorze usług nierynkowych** – w usługach administracji i bezpieczeństwa publicznego, edukacji (w tym szkolnictwa wyższego) oraz usług ochrony zdrowia.

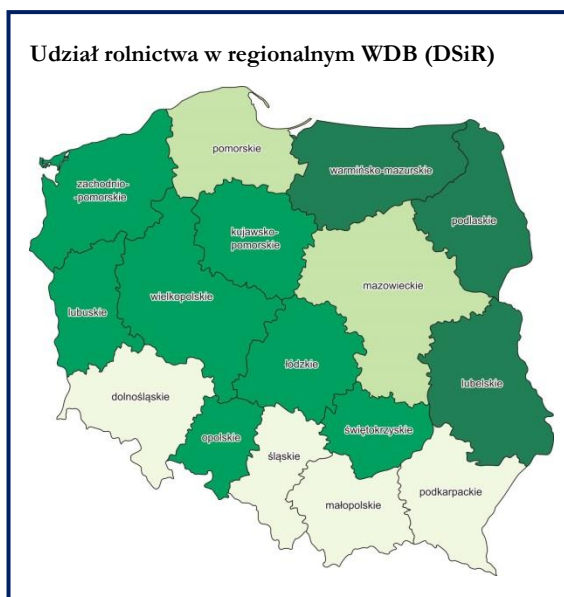

Ponadprzeciętną na tle kraju wydajnością pracy wyróżniają się sekcje działalności gospodarczej: górnictwo, związane z turystyką usługi zakwaterowania i gastronomii oraz obsługa rynku nieruchomości.

ROLNICTWO

Relatywnie **wysoki udział rolnictwa w tworzeniu WDB** województwa w porównaniu do średniej dla kraju warunkują z jednej strony ponadprzeciętne warunki glebowo-klimatyczne, z drugiej zaś relatywnie małe znaczenie innych sektorów gospodarki, co przekłada się na stopień koncentracji zatrudnienia w rolnictwie.

- **udział pracujących w rolnictwie** na obszarze województwa lubelskiego utrzymuje się od 2009 r. na stałym poziomie i wynosi 36,6% (308,4 tys. osób), co stanowi 12,9% zatrudnienia krajowego w tym sektorze (największy w kraju) (2017 r.),
- **udział rolnictwa w tworzeniu WDB** wynosi 5,3% (3 miejsce po podlaskim i warmińsko-mazurskim) (2016 r.), ulegając minimalnemu zmniejszeniu o 0,6% od 2007 r. w kraju o 0,77%),
- **udział województwa lubelskiego w WDB wytworzonej w kraju** stanowi 7,8% (3 miejsce w kraju po mazowieckim i wielkopolskim) (2016 r.), odnotowując od 2009 r. wzrost o 1,9%,
- **wydajność pracy** mierzona WDB/1 pracującego stanowiła w rolnictwie 60,3% wartości przeciętnej dla kraju (13 miejsce w Polsce), niemniej w latach 2009-2016 jej udział w średniej krajowej uległ znaczącej poprawie o 9,3%,
- **nakłady inwestycyjne w rolnictwie** województwa stanowiły 6,0% nakładów krajowych (8 miejsce w Polsce)(2016 r.), ulegając od 2008 roku wzrostowi o 1,7%.

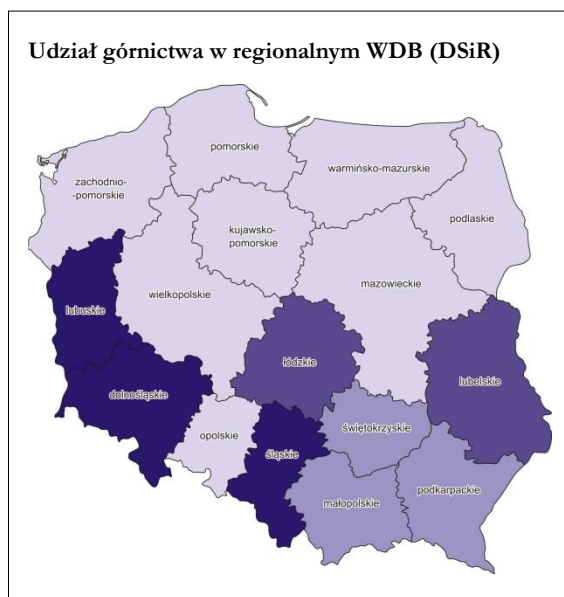

1. Relatywnie niska pozycja konkurencyjna rolnictwa w porównaniu do innych regionów jest konsekwencją:
 - utrzymującej się od wielu lat niekorzystnej struktury gospodarstw rolnych,
 - niskim tempie rozwoju nowoczesnych specjalistycznych budowli i urządzeń koniecznych do obsługi procesów produkcyjnych (np. chłodnie, magazyny, przetwornice),
 - dominacji produkcji niskoprzetworzonej.
2. Ze względu na aspekty ekonomiczne, rozwój bazy i infrastruktury obsługi i produkcji rolnej powinien stanowić przedmiot działania zrzeszeń, grup producenckich i klastrów rolniczych.
3. Z uwagi na duży udział pracujących w rolnictwie oraz relatywnie wysoki udział rolnictwa w tworzeniu regionalnego WDB, kluczowe znaczenie dla przeszłości sektora rolniczego jest podjęcie działań służących zwiększaniu wydajności pracy, w tym:
 - wspieranie rozwoju gospodarstw specjalistycznych, gotowych na wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie,
 - stymulowanie zmian (odpowiednich dla charakteru działalności rolniczej) w strukturze wielkościowej gospodarstw rolnych,
 - wspieranie rozwoju agroturystyki wykorzystującej potencjał przyrodniczy obszarów wiejskich w rozwoju,
 - rozwój grup producenckich zwiększających efektywność poszczególnych działów rolnictwa.

GÓRNICTWO I WYDOBYWANIE⁶

Udział **przemysłu górniczego w WDB** regionu, jak również jego inne parametry strukturalne (udział zatrudnienia i podmiotów, wydajność pracy, udział węgla i innych kopalin w zasobach kraju), decydują o jego statusie jako jednego z głównych potencjałów rozwojowych województwa

- **podmioty przemysłu górniczego** i wydobywczego stanowią 0,14% podmiotów gospodarczych regionu ogółem (w kraju średnio 0,11%, 2 miejsce za świętokrzyskim)(2018 r.),
- **udział podmiotów w krajowym przemyśle górnicy i wydobywczym** sięga 5,48%, plasuje województwo na 8 pozycji)(2017 r.),
- **pracujący w górnictwie i przemyśle wydobywczym** województwa lubelskiego stanowią 0,9% ogółu zatrudnionych w gospodarce regionu, a udział województwa w zatrudnieniu krajowym na poziomie 5,2% plasuje je na 3 miejscu w kraju (po śląskim i dolnośląskim) (2017 r.),
- **udział górnictwa i przemysłu wydobywczego** stanowi 1,9% WDB wytworzonej w województwie (4 miejsce w kraju), przewyższając średnią dla kraju o 0,5% (2016 r.),
- **udział województwa w WDB wypracowanej przez sektor górniczy w kraju** wyniósł 5,3%, dając regionowi 5 pozycję w Polsce (po województwie śląskim, dolnośląskim, łódzkim, lubuskim) (2016 r.),
- **wydajność pracy w sektorze górnicy** wynosił 171,2 tys. zł, stanowiąc 113,1 % wartości średniej dla kraju plasując region w tym zakresie na 6 miejscu (po woj. lubuskim, łódzkim, pomorskim, dolnośląskim i podlaskim) (2016 r.),
- **nakłady inwestycyjne** poniesione we wszystkich sekcjach sektora przemysłowego, w tym przemyśle wydobywczym, stanowiły 2,9% nakładów krajowych, co plasuje region na 11 miejscu w Polsce (2017 r.).

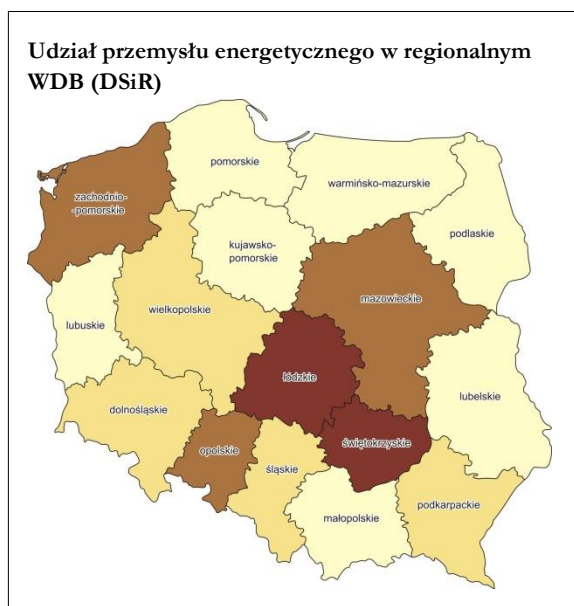
Udział województwa w WDB wypracowanej przez sektor górniczy w kraju wskazuje, że sektor górnictwa i przemysłu wydobywczego należy uznać za średnio konkurencyjny. Potencjalne zwiększenie znaczenia tego sektora w gospodarce krajowej i regionalnej powinno być związane z rozwijaniem technologii czystego spalania przy udziale funkcjonującego w województwie zaplecza badawczego górnictwa.

⁶ zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD) sekcja ta obejmuje działalności gospodarcze związane z wydobywaniem podziemnym, odkrywkowym lub za pomocą odwiertów, kopalin występujących w naturze jako ciała stałe (m.in. węgiel, rudy, kamienia, piasku, gliny, soli), ciekłe (ropa naftowa) lub gazowe (gaz ziemny).

ENERGETYKA

Istotny potencjał dla rozwoju **przemysłu energetycznego** w województwie lubelskim stanowią **zasoby naturalne**, w tym węgla kamiennego dla rozwoju energetyki konwencjonalnej oraz biomasy i energii słonecznej (duże uśłonecznienie) w zakresie odnawialnych źródeł energii.

- **udział województwa w produkcji energii elektrycznej kraju** stanowi 1,3%, wzrastając od 2007 r. o 0,2% i utrzymując region na 14 miejscu wśród pozostałych województw (2017 r.);
- **udział odnawialnych źródeł w produkcji energii elektrycznej ogółem** województwa kształtuje się na poziomie 23,5%, co plasuje Lubelszczyznę na 7 miejsce w kraju (wzrost udziału od 2007 r. o 22,3% i miejsca w kraju o 7 pozycji) (2017 r.)
- **podmioty przemysłu energetycznego** stanowią 1,9% podmiotów gospodarczych regionu ogółem (w kraju średnio 2,72%, 11 miejsce)(2018 r.),
- **udział podmiotów w krajowym przemyśle energetycznym** sięga 3,73%, co plasuje województwo na 11 pozycji)(2018 r.),
- **pracujący w przemyśle energetycznym** województwa lubelskiego stanowią 0,61% ogółu zatrudnionych w gospodarce regionu, a udział województwa na poziomie 5,2% w zatrudnieniu krajowym oznacza 9 miejsce w Polsce (2017 r.),
- **udział przemysłu energetycznego** stanowi 1,9% WDB wytworzonej w województwie (w kraju 2,72%), co plasuje region na 11 miejscu w kraju (wzrost o 1 pozycję od 2007 r.) (2016 r.),
- **udział województwa w WDB wypracowanej przez przemysł energetyczny w kraju** wyniósł 2,67%, dając regionowi 13 pozycję w Polsce (spadek o miejsca od 2007 r.)(2016 r.),
- **wydajność pracy w sektorze energetycznym**, stanowi 54,93% wartości średniej dla kraju pozycjonując region w tym zakresie na 16 miejscu (2016 r.),
- **nakłady inwestycyjne** poniesione we wszystkich sekcjach sektora przemysłowego, w tym przemyśle energetycznym, stanowiły 2,9% nakładów krajowych, co plasuje region na 11 miejscu w Polsce.

1. Niski udział województwa w produkcji energii elektrycznej kraju wynika m.in. z:
 - braku dużych wytwórczych źródeł energii elektrycznej,
 - słabego wykorzystania istniejących zasobów naturalnych w energetyce (brak elektrowni konwencjonalnej),
 - niepełnym wykorzystaniu potencjału energetyki odnawialnej, co wynika m.in. z możliwości przyłączeniowych warunkowanych stanem istniejącej sieci przesyłowej,

2. W perspektywie energetyka może stać się potencjalną inteligentną specjalizacją regionu, zwłaszcza w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii w oparciu o zasoby naturalne oraz zaplecze badawcze.

PRZETWÓRSTWO PRZEMYSŁOWE⁷

O poziomie udziału **przetwórstwa przemysłowego** w WDB województwa oraz krajowej WDB wytworzonej w tym sektorze działalności, decyduje relatywnie **słaby stopień uprzemysłowienia** oraz jego cechy strukturalne. Udział regionu w miernikach ekonomicznych przetwórstwa przemysłowego charakteryzuje:

- **udział podmiotów przetwórstwa przemysłowego** wynosi 7,74% ogółu firm w regionie, co stanowi 3,74% podmiotów przetwórstwa przemysłowego w kraju (wzrost o 0,16%; utrzymanie 11 pozycji w Polsce)(2018 r.),
- ok. 33,4% **produkcji sprzedanej przetwórstwa przemysłowego** w regionie została wytworzonej w firmach należących do sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (w kraju średnio 34,8%; 8 miejsce województwa) (2017 r.),
- **tempo wzrostu udziału produkcji o wysokiej wartości dodanej** na poziomie 4,0%, w relacji do 2007 r. uległo nieznacznemu osłabieniu (spadek z 7 na 8 w kraju) (2017 r.),
- **udział przetwórstwa przemysłowego w WDB** województwa wynosi 16,9% (wzrost o 1,1% od 2007 roku nie przyniósł poprawy 15 pozycji) oraz stanowi 2,9% WDB wypracowanej w przetwórstwie przemysłowym kraju (spadek udziału o 0,1% i pozycji z 11 na 12) (2018 r.),
- **pracujący w sekcji przetwórstwa przemysłowego** stanowi 11,03% ogółu zatrudnionych w gospodarce regionu (spadek udziału o 0,33%, 16 pozycja w kraju), a udział województwa w zatrudnieniu krajowym na poziomie 3,36%, plasował je na 12 miejscu w kraju (spadek udziału o 0,2% i pozycji z 10 na 12) (2017 r.),
- **wydajność pracy stanowi** 86,7 % wartości średniej dla kraju, plasując tym samym region na 12 miejscu (wzrost o 4,12% od 2009 r. i pozycji z 15 na 12) (2016 r.).

1. Sektor przetwórstwa przemysłowego należy obecnie uznać za mało konkurencyjny w skali kraju. Wynika to głównie z:

⁷ zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD), jednostki klasyfikowane w ramach tej Sekcji obejmują zakłady przemysłowe, wytwórnie, fabryki (które w swej działalności wykorzystują maszyny i urządzenia o napędzie mechanicznym), jednostki, które przetwarzają surowce i materiały w nowy wyrób ręcznie (w sposób chałupniczy), a także jednostki wytwarzające i sprzedające wyroby w miejscu ich wytworzenia (np. piekarnie, zakłady krawieckie).

- niewielkiego udziału podmiotów przetwórstwa przemysłowego w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych,
 - małej liczby dużych przedsiębiorstw przemysłowych,
 - niewielkiego udziału branż o wysokiej wartości dodanej,
 - niskiego poziomu wykorzystania naturalnych zasobów regionu.
2. Status potencjału regionalnego, wpływającego na wzrost uprzemysłowienia regionu mają szansę uzyskać niektóre branże: spożywcza, produkcji napojów, drzewna, chemiczna, farmaceutyczna, mineralna i produkcji mebli, branża maszynowa, samochodowa oraz produkcji pozostałego sprzętu transportowego, w tym głównie przemysłu lotniczego.

TRANSPORT

Znaczenie usług transportu i gospodarki magazynowej w strukturze gospodarczej regionu wynika w dużej mierze z położenia województwa na ważnych szlakach transportowych Polski i Europy.

- **udział podmiotów usług transportu i gospodarki magazynowej stanowi 7,02% ogółu firm w regionie** (w kraju 6,20%); mimo spadku udziału o 0,32% od 2009 roku nastąpiło podwyższenie jego pozycji w Polsce pod tym względem z 4 na 2 (2018 r.),
- **udział podmiotów z regionu lubelskiego w krajowym transporcie i gospodarce magazynowej** stanowił 4,69%, zapewniając 10 miejsce (wzrost o 0,33% od 2009 r.; utrzymanie 10 pozycji w Polsce) (2018 r.),
- **udział transportu i gospodarki magazynowej w WDB** województwa wynosi 6,31% (w kraju 6,1%); pomimo stagnacji udziału na niemal stałym poziomie od 2007 roku, nastąpiła poprawa pozycji w kraju z 5 na 4) (2016 r.),
- lubelski transport i gospodarka magazynowa stanowią 3,97% **WDB wypracowanej w usługach transportowych i magazynowych kraju** (pomimo spadku udziału o 0,5% od 2007 r. region zachował 9 pozycję) (2016 r.);
- **pracujący w sekcji transportu i gospodarki magazynowej** stanowią 4,55% ogółu zatrudnionych w gospodarce regionu (w kraju 5,71%; wzrost udziału o 0,33% od 2009 r. i pozycji w kraju z 15 na 12), a udział województwa w zatrudnieniu krajowym na poziomie 4,37% plasuje je na odległym 10 miejscu (spadek udziału o 0,2% od 2009 r. nie spowodował utraty 10 miejsca w Polsce) (2017 r.),
- **wydajność pracy** w regionie, w tym sektorze stanowi 91,17% wartości średniej dla kraju, plasując tym samym województwo na 9 miejscu (spadek udziału w wydajności krajowej

o 2,81% od 2009 r. nie przyniósł utraty 9 pozycji, co świadczy o podobnych tendencjach w większości województw) (2016 r.).

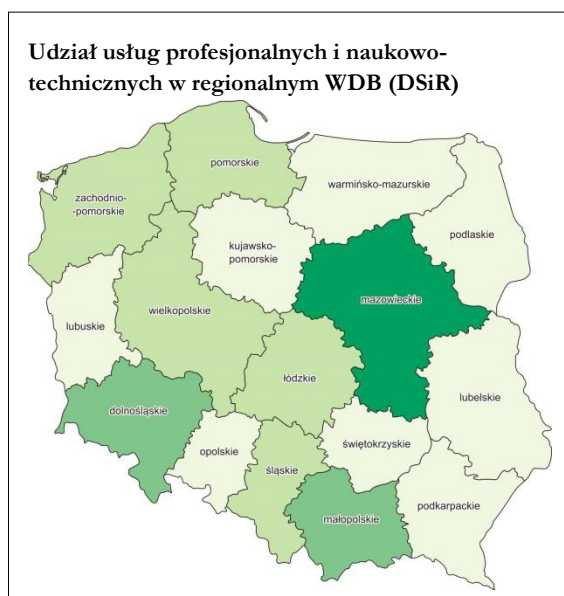
Usługi transportu i gospodarki magazynowej stanowią dziedzinę kwalifikowaną jako jeden z głównych potencjałów rozwojowych województwa. Przesądzają o tym:

- położenie na głównych szlakach transportowych Europy i kraju,
- zrealizowane i realizowane zadania inwestycyjne służące poprawie parametrów technicznych tranzytowych powiązań komunikacyjnych,
- wyższy niż średni dla kraju udział tego sektora w regionalnej WDB.

USŁUGI PROFESJONALNE I NAUKOWO TECHNICZNE⁸

Poziom **innowacyjności gospodarki** uwarunkowany jest stanem i dynamiką rozwoju **usług profesjonalnych i naukowo-technicznych** oraz zapotrzebowaniem podmiotów gospodarczych na te usługi. W obszarze województwa **udział usług profesjonalnych i naukowo-technicznych w tworzeniu regionalnej WDB** jest stosunkowo niski, jednak w tej dziedzinie można zaobserwować wyraźną dynamikę wzrostu WDB na tle kraju (wzrost od 2007 r. o 65,6%, w kraju o 68,3%, 5 miejsce) (2016 r.) oraz rosnącą liczbę podmiotów (wzrost od 2009 r. o 41,6%, w kraju o 45,8%, 8 miejsce) (2018 r.).

- **podmioty usług profesjonalnych i naukowo-technicznych stanowiły 8,57% ogółu firm w regionie** (w kraju 10,41%); wzrost udziału o 1,57% od 2009 roku (w kraju o 2,08%) zapewnił podwyższenie pozycji województwa w tej dziedzinie z 12 na 10 miejsce (2018 r.)
- **udział podmiotów z regionu lubelskiego w krajowych usługach profesjonalnych i naukowo-technicznych** wynosił 3,41%, zapewniając 11 miejsce (spadek udziału o 0,1% od 2009 r. przyczynił się do obniżenia miejsca w rankingu o 1 pozycję) (2018 r.),
- **wkład usług profesjonalnych i naukowo-technicznych w tworzenie WDB województwa** wyniósł w 2016 roku 3,68% (w kraju 5,47%; wzrost udziału od 2007 roku o 0,28% pozwolił na poprawę pozycji z 13 na 10 w kraju) oraz stanowił 2,58% WDB wypracowanej w usługach

⁸ zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD), Sekcja ta obejmuje działalności wymagające wiedzy specjalistycznej, w tym m.in. takie jak: działalność prawnicza, rachunkowo - księgową i doradztwo podatkowe, działalność firm centralnych (head offices), doradztwo związane z zarządzaniem, działalność w zakresie architektury i inżynierii, badania i analizy techniczne, badania naukowe i prace rozwojowe, reklama, badanie rynku i opinii publicznej, działalność weterynaryjna.

profesjonalnych i naukowo-technicznych Polski (przy stagnacji udziału od 2007 r. region zachował 10 pozycję);

- **wydajność pracy** w 2016 r. stanowiła 92,72% wartości średniej dla kraju, plasując region na 7 miejscu (istotny wzrost udziału w wydajności krajowej o 8,33% od 2009 r. przyniósł znaczący skok w rankingu o 8 pozycji) (2016 r.),
- od 2008 r. **udział nauk inżynierskich i technicznych w nakładach na działalność badawczo rozwojową** (B+R) zwiększył się nieznacznie z 23,9% (w kraju 48,5%) do 24% (w kraju średnio 52,3%; w woj. podkarpackim 83,8%) (2017 r.)
- pod względem **zgłoszeń wynalazków** dokonanych przez podmioty krajowe w Urzędzie Patentowym RP na 1 mln mieszkańców województwo zajęło w 2017 r. 2 miejsce (118,8) za woj. mazowieckim (133,1), a pod względem udzielonych patentów na 1 mln mieszkańców (75) na 7 miejscu w kraju.

Rozwój innowacyjnej gospodarki województwa lubelskiego wymaga m. in.:

- dostosowania charakteru usług profesjonalnych i naukowo-technicznych do potrzeb gospodarki regionalnej,
- wspierania nowych inwestycji realizowanych przez polskie i zagraniczne firmy, które wymagają wprowadzenia nowych lub adaptacji istniejących nowoczesnych technologii, procesów, a także inicjujących własną działalność badawczo-rozwojową.

TURYSTYKA

Walory środowiska kulturowego i przyrodniczego województwa, a także stan rozwoju infrastruktury turystycznej stanowią przesłankę dla rozwoju turystyki jako jednego z istotnych sektorów gospodarki regionu. Udział **usług z zakresu obsługi turystycznej w regionalnej WDB** niemal dorównuje wartości średniej dla kraju:

- **podmioty obsługi turystycznej** stanowią **2,53% ogółu firm w regionie** (w kraju 3,15%); spadek udziału o 0,15% od 2009 roku (w kraju o 0,02%) skutkowało obniżeniem pozycji województwa w tej dziedzinie z 10 na 12 miejsce (2018 r.),
- **udział podmiotów z regionu lubelskiego w krajowych usługach obsługi turystyki** wynosił 3,4%, zapewniając 11 miejsce (spadek udziału o 0,2% od 2009 r. przyczynił się do obniżenia miejsca w rankingu o 1 pozycję) (2018 r.)
- **wkład usług obsługi turystyki w tworzenie WDB** województwa wynosi 1,12% (w kraju 1,17%; wzrost udziału od 2007 roku o 0,22% pozwolił na poprawę pozycji z 14 na 10 w kraju) oraz stanowił

Udział sektora obsługi turystyki w regionalnym WDB (DSiR)

3,64% WDB wypracowanej w podmiotach obsługi turystycznej Polski (pomimo wzrostu udziału o 0,19% od 2007 r. miejsce regionu w rankingu zostało obniżone o 1 pozycję, co świadczy o niższym tempie rozwoju oraz innej strukturze turystyki wg kategorii wypoczynku niż w województwach z przewagą turystyki pobytowej) (2016 r.),

- **pracujący w podmiotach obsługi turystyki** stanowią **1,13% ogółu zatrudnionych w gospodarce regionu** (w kraju 1,93%; stagnacja udziału od 2009 r. spowodowała pozostanie na ostatniej pozycji w kraju), a udział województwa w zatrudnieniu krajowym na poziomie 3,22%, plasował je na odległym 11 miejscu (spadek udziału o 0,07% od 2009 r. przyczynił się do obniżenia miejsca regionu o 1 pozycję w rankingu województw) (2017 r.)
- wydajność pracy w tym sektorze stanowi 119,02% wartości średniej dla kraju, plasując region na wysokim 3 miejscu (pomimo istotnego wzrost udziału w wydajności krajowej o 7,08% od 2009 r. nastąpił spadek pozycji regionu w rankingu o 1 miejsce) (2016 r.).

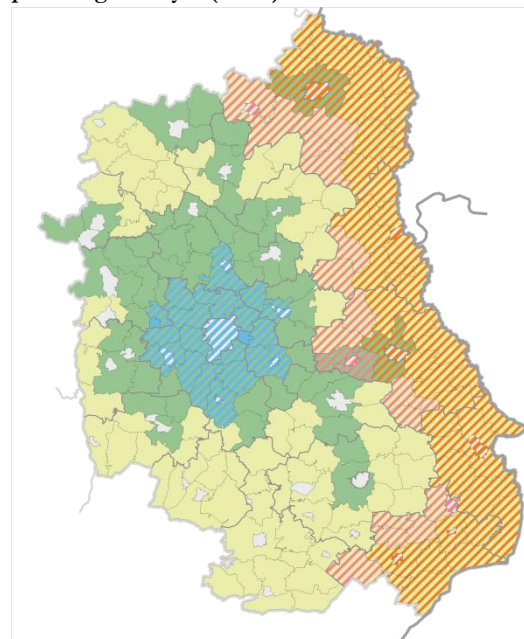
Wysoki poziom udziału w tworzeniu regionalnej WDB, a także duża wydajność pracy wskazuje sektor turystyki jako:

- ważny element struktury gospodarki województwa,
- obszar działalności gospodarczej o dużym (perspektywicznym) potencjale rozwojowym,
- potencjalną płaszczyznę kształtowania konkurencyjności regionalnej.

3.3. Rozwój przestrzenny i społeczno-gospodarczy głównych struktur funkcjonalnych regionu

Zgodnie z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego (PZPWL), **obszary funkcjonalne** traktuje się jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Konsekwencją wyodrębnienia obszarów funkcjonalnych jest określenie ich priorytetów rozwojowych i ukierunkowanie działań służących optymalnemu wykorzystaniu potencjałów oraz przeciwdziałaniu zjawiskom problemowym. Z obszarami funkcjonalnymi ściśle związane są obszary strategicznej interwencji (OSI) określone w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego (SRWL). Zgodnie z dokumentem, stanowią one przestrzenne odzwierciedlenie potencjałów i problemów rozwojowych o priorytetowym znaczeniu dla samorządu województwa.

Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym (DSiR)

Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym (DSiR)

Zainicjowany proces integracji planowania, a także doświadczenia z wdrażania ustaleń PZPWL oraz SRWL wskazują potrzebę zdefiniowania na nowo relacji pomiędzy regionalnymi obszarami funkcjonalnymi a obszarami strategicznej interwencji, rozumianymi odpowiednio:

- **obszar funkcjonalny (OF)**, w wymiarze diagnostycznym) – jako zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju,
- **obszar strategicznej interwencji (OSI)**, w wymiarze kierunkowym – jako decyzja strategiczna dotycząca rodzaju i sposobu konkretnej interwencji regionalnej (wsparcia realizacji działań) w obszarze funkcjonalnym lub jego części.

W celu wzmocnienia wymiaru terytorialnego SRWL, rekomenduje się:

- włączenie obszarów funkcjonalnych w model struktury funkcjonalno-przestrzennej
 - ze względu na złożoność procesów zachodzących w przestrzeni, typologię obszarów funkcjonalnych w KPZK 2030 należy traktować jako przesłankę identyfikacji cech przestrzeni (w tym potencjałów i barier) istotnych dla rozwoju regionalnego, nie zaś determinantę wyznaczania ich granic,
- silne i jednoznaczne powiązani obszarów strategicznej interwencji (OSI) z celami rozwoju społeczno-gospodarczego województwa zawartymi w SRWL oraz kryterialnym ukierunkowaniem finansowania interwencji w ramach RPO WL oraz innych programów rozwoju,
- wzmocnienie mechanizmów wdrożeniowych SRWL w Regionalnym Programie Operacyjnym, w tym poprzez czytelne wskazanie wymiaru terytorialnego jako kryterium oceny wniosków projektowych.

Uwzględniając zmiany w krajowej polityce rozwoju, założenia europejskiej polityki spójności po 2020 roku, a także doświadczenia z wdrażania ustaleń PZPWL oraz SRWL, w poniższych rozdziałach przedstawione zostały informacje dotyczące poszczególnych obszarów funkcjonalnych, w tym:

- charakterystyka stanu rozwoju sektorów gospodarki, które są reprezentatywne z punktu widzenia możliwości wykorzystania określonego potencjału,
- rekomendacje dotyczące weryfikacji wymiaru terytorialnego SRWL.

Częścią przedstawionej charakterystyki są profile gospodarcze ośrodków miejskich, które stanowiących tereny koncentracji funkcji społeczno-gospodarczych kluczowych dla wykorzystania określonych potencjałów poszczególnych obszarów funkcjonalnych. Informacja obejmuje:

- strukturę zatrudnienia wg sektorów gospodarczych (za 2017 r., w ujęciu dynamicznym za okres 2009-2017),
- stopień koncentracji podmiotów gospodarczych oraz ich strukturę wg sektorów, sekcji i branż działalności gospodarczej (za 2018 r.; w ujęciu dynamicznym za okres 2009-2018).

Z uwagi na dominującą rolę sekcji handlu w strukturze podmiotów usługowych wszystkich ośrodków, bez względu na rangę, jej rola jako sekcji wyróżniającej się została uwzględniona tylko w przypadku towarzyszenia innej funkcji, np. transportowej, lub wynika z położenia w strefie przygranicznej. Rolę usług dla rolnictwa pominięto w ośrodkach o jej znikomym udziale.

3.3.1. Lubelski Obszar Metropolitalny

Miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego (LOM) obejmuje obszar urbanizujący się o największej gęstości zaludnienia (prawie trzykrotnie większej od gęstości zaludnienia województwa) i najważniejszych funkcjach w systemie osadniczym Lubelszczyzny (wskaźniki gospodarcze dwukrotnie wyższe niż dla obszaru całego regionu). Rdzeń obszaru funkcjonalnego stanowi układ dwóch miast: Lublin i Świdnik. Lublin, jako największe miasto Polski Wschodniej, stanowi ważny ośrodek gospodarczy oraz miejsce koncentracji wielu funkcji administracyjnych, akademickich, naukowych i kulturowych. Wokół Lublina obserwuje się narastanie procesów aglomeracyjnych przejawiających się również wzrostem intensywności zabudowy i znacznymi przepływami towarów i usług. W zasięgu oddziaływania miasta Lublina, to jest w promieniu ok. 30 km, znajduje się 18 gmin (Lubartów, Niemce, Spiczyn, Wólka, Łęczna, Melgiew, Piaski, Jabłonna, Głusk, Bychawa, Strzyżewice, Niedrzwica Duża, Belżyce, Wojciechów, Konopnica, Nałęczów, Jastków i Garbów) i 7 miast (Świdnik, Lubartów, Łęczna, Piaski, Bychawa, Belżyce i Nałęczów), które organizują strukturę osadniczą LOM. Poszerzanie się obecnego obszaru aglomeracji następuje w wyniku kształtowania się stref gospodarczych na kierunkach powiązań komunikacyjnych oraz stref osadniczych pomiędzy nimi.

Lublin - ośrodek metropolitalny wskazany do wzmacniania funkcji międzynarodowych i krajowych

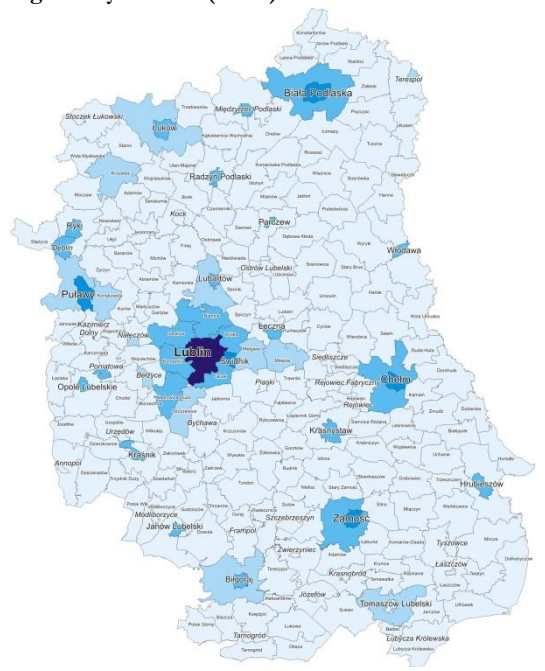
- **największa w regionie koncentracja zatrudnienia w sektorach pozarolniczych:** ogółem 31,52% (31,24% w 2009 r.), w przemyśle i budownictwie 20,73% (22,25% w 2009 r.), w usługach rynkowych 37,39% (38,09% w 2009 r.), w pozostałych usługach 36,32% (34,75% w 2009 r.);
- **w strukturze zatrudnienia dominują:** usługi pozostałe, w przewadze oparte na wiedzy (52,87% ogółu zatrudnionych), w dalszej kolejności usługi rynkowe (27,30%), przemysł i budownictwo (19,66%);
- **w latach 2009-2017 odnotowano:** wzrost wielkości zatrudnienia ogółem o 7,5% (w tym: w sektorze usług rynkowych o 11,4%; w usługach pozostałych o 10,0%) oraz spadek o 2,98% w sektorze przemysłowym.
- **dominacja usług pozostałych wynika z największej w regionie koncentracji funkcji wyższego rzędu:** edukacyjnej, w tym szkolnictwa wyższego, ochrony zdrowia (specjalistyczne poradnie, szpitale i kliniki), usług kultury (teatry, kina, muzea, filharmonie), usług administracji i bezpieczeństwa publicznego wszystkich poziomów, usług profesjonalnych i naukowo-technicznych, finansowych;
- **w strukturze podmiotów gospodarczych sektora usług rynkowych** wyróżniają się: usługi informacji i komunikacji (4,99%; wzrost udziału o 2,33%), obsługa turystyki (2,44%; wzrost udziału o 0,03%), usługi transportu (6,24%; spadek o 1,58% pomimo wzrostu liczby podmiotów); w usługach pozostałych: usługi profesjonalne i naukowo-techniczne (13,31%; wzrost udziału o 2,08%), ochrony zdrowia (9,50%; wzrost udziału

o 2,05%), edukacji (4,35%; wzrost udziału o 1,25%), obsługi rynku nieruchomości (4,98%; wzrost udziału o 1,3%), finansowe (3,72%; spadek udziału o 0,72% przy spadku liczby firm);

- **sektor przemysłu charakteryzuje się:** najwyższym w regionie udziałem branż wysokiej i średnio-wysokiej techniki (12,5%; wzrost o 2,9% od 2009 r.) – branże: farmaceutyczna, produkcji komputerów i wyrobów elektronicznych, lotnicza, chemiczna, maszynowa, samochodowa; największym udziałem w liczbie podmiotów przetwórstwa przemysłowego z sektora średnio-niskiej i niskiej techniki posiada branża spożywcza (7,9%), produkcji wyrobów metalowych (10,71%), poligraficzna (9,5%), meblowa 8,6%) i odzieżowa (8,3%).

Udział sekcji proinnowacyjnych (J,K,L,M) w regionalnym WDB (DSiR)

- **Wzrastający poziom udziału i koncentracji usług wyższego rzędu w obszarze Lublina wskazuje na:**
 - sukcesywny rozwój funkcji metropolitalnych,
 - wzrastający potencjał ośrodka do obsługi nowoczesnych sektorów gospodarki.
- **Porównanie Lublina do innych ośrodków regionalnych wskazuje na:**
 - relatywnie niższą konkurencyjność funkcji metropolitalnych,
 - potrzebę dalszego rozwoju ilościowego i jakościowego sekcji działalności w obszarze informacji i komunikacji (głównie programowanie oraz projektowanie i obsługa systemów informatycznych), a także usług profesjonalnych i naukowo-technicznych,
 - potrzebę rozwoju sektora produkcyjnego, w tym przede wszystkim w zakresie sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki, budujących popyt na innowacyjne rozwiązania.
- **Przedmiotem polityki regionalnej powinno być wspieranie działań obejmujących:**
 - intensyfikację rozwoju przedsiębiorczości technologicznej przy współpracy liderów środowiska biznesowego, władz samorządowych i wyższych uczelni;
 - współpracę pomiędzy przedsiębiorstwami a otoczeniem wsparcia innowacji polegające m.in. na: organizacji misji naukowo-gospodarczych dla przedstawicieli uczelni i środowisk biznesowych oraz samorządowych; doradztwie w zakresie prowadzenia polityki proinwestycyjnej nakierowanej na sektor nowoczesnych usług biznesowych;
 - wzmocnienie współpracy z JST oraz budowanie funkcji międzynarodowych.

Świdnik - ośrodek stanowiący element rdzenia LOM, współuczestniczący w rozwoju funkcji metropolitalnych

- **największym udziałem zatrudnionych wyróżnia się:** sektor przemysłu i budownictwa (48,61% ogółu zatrudnionych; 59,98% w 2009 r.), w dalszej kolejności plasują się usługi pozostałe (31,35%; 24,98% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (19,61%; 14,13,68% w 2009 r.);
- **w strukturze podmiotów sektora usług rynkowych** największym udziałem wyróżniają się usługi z zakresu informacji i komunikacji (4,55%; wzrost udziału o 1,9%); w usługach pozostałych: usługi finansowe (3,35%; spadek udziału o 1,53%), obsługa rynku nieruchomości (4,0%; spadek udziału o 0,26%), usługi profesjonalne i naukowo-techniczne (10,1%; wzrost udziału o 1,1%); edukacji (4,17%, wzrost udziału o 0,09%), ochrony zdrowia (8,41%, wzrost udziału o 2,70%);
- **sektor przemysłu wyróżnia się:** wysokim udziałem firm sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (15,01% - 56 podmiotów; 10,61% w 2009 r. - 33 firmy) obejmującego branże: lotniczą, maszynową, produkcji samochodów, przyczep i nacze, komputerową, elektroniczną, elektryczną, chemiczną; wśród branż sektora średnio-niskiej i niskiej techniki udziałem większym od średniej dla województwa i innych ośrodków wyróżniają się: produkcja wyrobów metalowych (20,1%), meblarska (10,72%), spożywcza (9,7%) odzieżowa (9,1%), poligraficzna (4,6%), produkcji wyrobów gumowych (6,7%), tekstylna (6,7%).

- Świdnik pełni niezwykle ważną rolę w rozwoju funkcji metropolitalnych w zakresie działalności badawczo-rozwojowej, przedsiębiorczości technologicznej i rozwoju usług na jej potrzeby (w tym usług z zakresu informacji i komunikacji), przyczyniając się tym samym do wzmocnienia potencjału gospodarczego województwa i wzrostu jego konkurencyjności.
- Pomimo spadku zatrudnienia w przemyśle, w gospodarce ośrodka obserwuje się korzystne zmiany, polegające na zwiększeniu udziału przedsiębiorczości technologicznej, usług w zakresie działalności profesjonalnej i naukowo-technicznej oraz informatyki i programowania, a także usług niektórych sekcji usług rynkowych i nierynkowych (edukacja, ochrona zdrowia), polepszających poziom obsługi mieszkańców.

Lubartów - ośrodek wspomagający dyfuzję potencjału metropolitalnego, pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego

- **w strukturze zatrudnienia wysoką pozycję zajmuje:** sektor przemysłu i budownictwa (44,04% ogółu zatrudnionych; 42,14% w 2009 r.), w dalszej kolejności usługi pozostałe (33,63%; 35,15% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (22,05%; 22,31% w 2009 r.);

- **w strukturze podmiotów sektora usług rynkowych** największym udziałem wyróżniają się usługi z zakresu informacji i komunikacji (3,36%; wzrost udziału o 1,36%); usługi finansowe (3,1%; spadek udziału o 0,9%) i obsługi turystyki (2,93%; spadek udziału o 0,57%); w usługach pozostałych: działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (10,39%; wzrost udziału o 2,88% przy jednoczesnym wzroście liczby podmiotów), opieka zdrowotna i pomoc społeczna (6,21%; wzrost udziału o 0,88%);
- **w sektorze przemysłu:** wysoki poziom kumulacji podmiotów przypada na branże sektora średnio-niskiej i niskiej techniki: produkcja artykułów spożywczych i produkcja wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych (po 13,71%) w dalszej kolejności produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń (11,68%), produkcja wyrobów z drewna oraz korka (9,64%); udział sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki obejmującego branże: produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep, produkcja komputerów, wyrobów elektronicznych i optycznych, urządzeń elektrycznych oraz maszyn i urządzeń (łącznie 2,78%; 6,37% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego.

Lubartów należy do grupy miast, w których nastąpiły najbardziej zaawansowane procesy restrukturyzacyjne. Obejmują one:

- zwiększenie zatrudnienia we wszystkich sektorach (pomimo spadku liczby podmiotów w przemyśle i usługach rynkowych); w latach 2009-2017 odnotowano wzrost zatrudnienia o 17,22%;
- znaczący wzrost udziału zatrudnienia w sektorze produkcyjnym;
- wzrost w strukturze podmiotów liczby i udziału usług z zakresu informacji i komunikacji oraz profesjonalnych i naukowo-technicznych;
- kształtowanie się specjalizacji w sektorze usługowym, w tym przede wszystkim w zakresie opieki zdrowotnej.

Łączna - ośrodek wspomagający dyfuzję potencjału metropolitalnego, pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego

- **największym udziałem zatrudnionych charakteryzuje się:** sektor przemysłu i budownictwa (45,24% ogółu zatrudnionych; 13,27% w 2009 r.), w dalszej kolejności usługi pozostałe (34,28%; 59,26% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (18,86%; 27,22% w 2009 r.);
- **wśród podmiotów usług rynkowych wysokim stopniem kumulacji wyróżniają się:** usługi z zakresu informacji i komunikacji (3,66%; wzrost udziału o 2,06%) i obsługi turystyki (3,59%; spadek udziału o 0,24%);

w usługach pozostałych: usługi finansowe (4,36%; spadek udziału o 1,35%); działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (8,26%; wzrost udziału o 2,06%) i opieka zdrowotna i pomoc społeczna (7,01%; wzrost udziału o 2,42%);

- **w sektorze przemysłu największy udział posiadają branże średnio-niskiej i niskiej techniki:** produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń (21,52%), produkcja odzieży (15,19%), produkcja wyrobów z drewna a także produkcja wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych (po 8,86%). **Firmy sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki:** produkcja komputerów, wyrobów elektronicznych i optycznych (2,53%; 7,87% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,4%).

Nałęczów - ośrodek wspomagający dyfuzję potencjału metropolitalnego, wskazany do wzmacniania krajowych i regionalnych funkcji specjalistycznych

Ze względu na lokalizację funkcji specjalistycznych, jakimi są **usługi uzdrowiskowe**, Nałęczów ma szczególne znaczenie zarówno w strukturze funkcjonalnej LOM jak i całego regionu. W związku z tym, w kontekście planowanej polityki rozwoju województwa należy podkreślić te cechy struktury gospodarczej ośrodka, które determinują jego funkcję wiodącą.

- **lecznictwo sanatoryjne** (69,7% pracujących w sektorze usług pozostałych, w tym głównie w usługach ochrony zdrowia; wzrost udziału o 1,6% od 2009 r.);
- 8,5% udział podmiotów ochrony zdrowia w strukturze firm ośrodka (śr. woj. 6,7%).

Ośrodki wspomagające dyfuzję potencjału metropolitalnego: Bełżyce, Bychawa, Piaski.

Miasta wspomagające dyfuzję potencjału metropolitalnego charakteryzują się stosunkowo niskim poziomem koncentracji podmiotów i zatrudnienia oraz przewagą funkcji usługowych w strukturze zatrudnienia. Wśród nich wyróżniają się Bełżyce (0,4% ogółu zatrudnionych w województwie), w dalszej kolejności Bychawa (0,3%), najmniejszy poziom koncentracji występuje w Piaskach (0,1%).

- **Struktura zatrudnienia** w tych ośrodkach charakteryzuje się:
 - dominacją usług pozostałych (w tym głównie o charakterze nierynkowym) w Bychawie (64,8% ogółu zatrudnionych w ośrodku;) oraz znaczącym ich udziale w Bełżycach (48,3%) i Piaskach (40,9%);
 - znaczącym udziałem sektora przemysłu

- i budownictwa w Bełżycach (35,46%) i Piaskach (36,5%) oraz dużo mniejszym w Bychawie (23,93%);
- stosunkowo niskim udziałem usług rynkowych we wszystkich ośrodkach, w tym największym w Piaskach (22,7%), mniejszym w Bychawie (16,5%) i najmniejszym w Bełżycach (15,9%);
 - **W strukturze podmiotów** udziałem większym od średniego dla województwa wyróżniają się:
 - w Bełżycach przetwórstwo przemysłowe, usługi transportu i handlu;
 - w Bychawie usługi transportu, edukacji i ochrony zdrowia;
 - W Piaskach przetwórstwo przemysłowe, usługi handlu, obsługi turystyki, edukacji;
 - **Wśród branż przetwórstwa przemysłowego** dominującą rolę we wszystkich ośrodkach odgrywa przetwórstwo spożywcze (14,2% - 26,0% ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego), a także inne branże z sektora niskich i średnio-niskich technologii (produkcja wyrobów z drewna, wyrobów metalowych, produkcji wyrobów gumowych, wyrobów z surowców niemetalicznych, branża odzieżowa); sektor wysokich i średnio-wysokich technologii jest reprezentowany przez nieliczne podmioty w obszarze Bełżyc (3 podmioty; branża maszynowa i elektroniczna) oraz Piaski (2 podmioty z branży maszynowej);

- **Ośrodki wspomagające dyfuzję potencjału metropolitalnego nie w pełni wykorzystują swoje położenie w obrębie LOM, o czym świadczy:**
 - relatywnie niski poziom rozwoju przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości zaliczanej do sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (kilka firm w obszarze Bełżyc i Piask), wyspecjalizowanych usług obsługi biznesu,
 - powolne tempo rozwoju usług i działalności produkcyjnych mogących stanowić specjalizację ośrodka, o dobrych perspektywach rozwoju; wsparcia wymagają zwłaszcza specjalizacje charakterystyczne dla obszaru funkcjonalnego rozwoju gospodarki żywnościowej – przetwórstwo spożywcze, w tym żywności wytwarzanej metodami ekologicznymi, turystyka i rozwój sektora OZE;
- **Przedmiotem polityki regionalnej powinny być działania związane z:**
 - poprawą uwarunkowań infrastrukturalnych, w tym zwłaszcza dostępności transportowej do ośrodka metropolitalnego;
 - wspieraniem działań służących poprawie warunków do lokalizacji przedsiębiorczości i rozwijania specjalizacji poprzez: podniesienie atrakcyjności lokalizacyjnej obszarów i ośrodków w zakresie poprawy stanu infrastruktury technicznej, infrastruktury społecznej, wspomaganie tworzenia atrakcyjnych terenów inwestycyjnych; współpraca w działaniach promocyjnych,
 - współpraca w zakresie zwiększenia profesjonalizacji polityki proinwestycyjnej, w tym przygotowania profesjonalnych ofert inwestycyjnych oraz ich promocji.

W odniesieniu do OSI - Lubelski Obszar Metropolitalny (LOM), określonego w obowiązującej aktualnie SRWL rekomenduje się:

- weryfikację priorytetów rozwojowych w kontekście regionalnej, krajowej i europejskiej polityki rozwoju,
- doprecyzowanie zakresu interwencji w kontekście działań Samorządu Województwa Lubelskiego,
- uwzględnienie aktywnego udziału samorządów powiatowych i gminnych położonych w LOM w planowaniu działań rozwojowych.

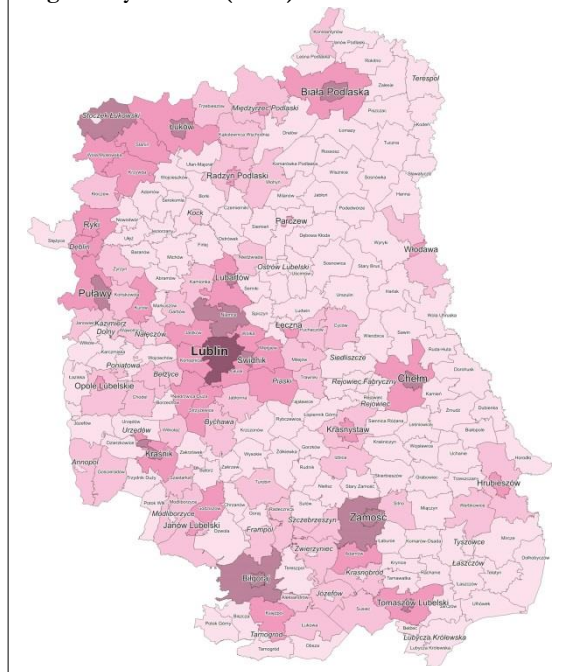
3.3.2. Obszary funkcjonalne miast subregionalnych

Za ośrodki **subregionalne** w województwie lubelskim, wymagające współpracy i wspólnego planowania rozwoju z gminami podmiejskimi w ich obszarach funkcjonalnych, uznaje się miasta: Biała Podlaska, Chełm, Puławy i Zamość. Obszary funkcjonalne wymienionych ośrodków miejskich traktuje się jako strefy istniejących lub wymagających kształtowania związków funkcjonalno-przestrzennych w układach organizacyjnych, infrastrukturalnych, przyrodniczych oraz społeczno-gospodarczych. Ważnym aspektem rozwoju przestrzennego terenów podmiejskich jest koordynacja procesów urbanizacji. Obszary funkcjonalne, w odniesieniu do poszczególnych ośrodków obejmują gminy:

- Biała Podlaska – gmina Biała Podlaska,
- Chełm – gminy: Chełm i Kamień,
- Puławy – gminy: Puławy, Końskowola, Janowiec, Kazimierz Dolny, m. Kazimierz Dolny i Żyrzyn.
- Zamość – gminy: Zamość, Sitno i Łabunie.

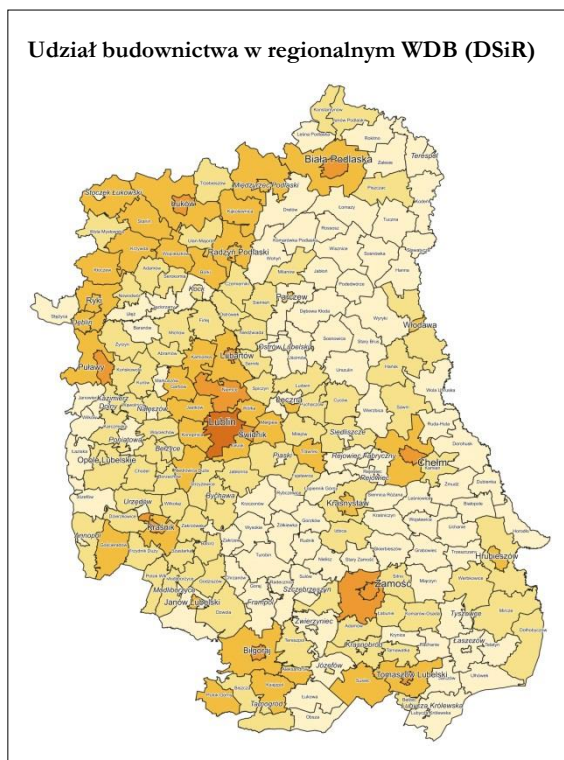
Założeniem kształtowania obszarów funkcjonalnych ośrodków subregionalnych jest **rozwój wielofunkcyjny** polegający na wzmacnianiu różnych ogniw bazy ekonomicznej i społecznej służącej poprawie ich konkurencyjności oraz zapewnieniu optymalnego dostępu do usług o znaczeniu regionalnym. Miasta o randze subregionalnej pełnią szczególną rolę we wspomaganiu procesów dyfuzji płynących z ośrodka metropolitalnego na teren województwa. W związku z tym za podstawowe funkcje rozwojowe należy uznać funkcję usługową, produkcyjną oraz mieszkaniową.

Udział przetwórstwa przemysłowego w regionalnym WDB (DSiR)

Ośrodek subregionalny Biała Podlaska

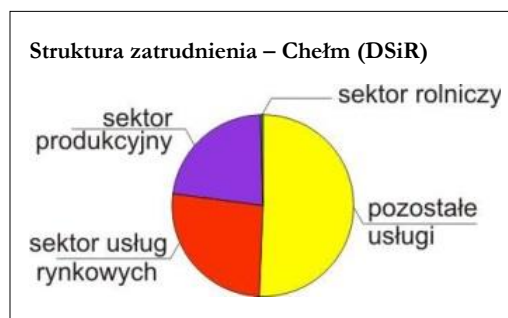
- **największym udziałem zatrudnienia** wyróżniają się usługi pozostałe (48,13% ogółu zatrudnionych; wzrost udziału o 2,32% od 2009 r.), w dalszej kolejności usługi rynkowe (30,11%; wzrost udziału o 0,79%), przemysł i budownictwo (23,49%; spadek udziału o 3,22%); w latach 2009-2017 nastąpił spadek wielkości zatrudnienia ogółem o 8,28%% (w sektorze przemysłowym o 19,31%, w sektorze usług rynkowych o 5,81% i w usługach pozostałych o 3,40%);
- **w strukturze podmiotów gospodarczych sektora usług rynkowych wyróżniają się:** transport i gospodarka magazynowa (10,13%; wzrost udziału o 1,21%), usługi informacji i komunikacji (2,76%; wzrost udziału o 0,81%), obsługa turystyki (2,03%; spadek udziału o 0,15% pomimo wzrostu liczby podmiotów); w usługach pozostałych: usługi profesjonalne i naukowo-techniczne (9,08%; wzrost udziału o 1,29%), ochrony zdrowia (7,74%; wzrost udziału o 0,41%), obsługi rynku nieruchomości (4,12%; wzrost udziału o 0,70%), edukacji (3,76%; wzrost udziału o 0,94%);
- **sektor przemysłu charakteryzuje się:** dużym udziałem podmiotów przetwórstwa przemysłowego z branży sektora średnio-niskiej i niskiej techniki: drzewnej (10,99%), produkcji metalowych wyrobów gotowych (10,47%), produkcji artykułów spożywczych (9,95%); relatywnie dużym udziałem sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki w porównaniu do innych ośrodków tego typu (7,33% podmiotów sektora przetwórstwa przemysłowego - 28 firm; wzrost udziału o 2,3% w stosunku do 2009 r.); 0,50% tego typu firm w regionie; branże – produkcja pozostałego sprzętu transportowego, produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep, elektroniczna, maszynowa);

Ośrodek subregionalny Chełm

- **w strukturze zatrudnienia dominują:** usługi pozostałe (50,63% ogółu zatrudnionych; wzrost udziału o 2,54% od 2009 r.), w dalszej kolejności usługi rynkowe (26,46%; spadek udziału o 0,7%), przemysł i budownictwo (22,52%; spadek udziału o 1,98%); w badanym okresie nastąpił spadek zatrudnienia ogółem o 7,45%, (w sektorze przemysłowym o 14,92%, w sektorze usług rynkowych o 9,83%; w usługach pozostałych o 2,56%);

- w strukturze podmiotów gospodarczych sektora usług rynkowych wyróżniają się:** transport i gospodarka magazynowa (8,62%, wzrost udziału o 0,53%) usługi informacji i komunikacji (2,50%, wzrost udziału o 1,08%), obsługa turystyki (2,13%, spadek udziału o 1,41; w usługach pozostałych: opieka zdrowotna i pomoc społeczna (6,83% wzrost o 0,35%), obsługa rynku nieruchomości (5,78% wzrost o 0,80%), edukacja (4,10% wzrost o 0,41%);
- sektor przemysłu charakteryzuje się** dość wysokim udziałem podmiotów przetwórstwa przemysłowego z sektora średnio-niskiej i niskiej techniki: produkcja odzieży (12,34%; wzrost udziału o 1,23%), produkcja artykułów spożywczych (11,83%, spadek udziału o 2,06%), produkcja mebli (8,48% wzrost o 0,71%), poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji (5,40% wzrost udziału o 2,07%); udział podmiotów przemysłowych sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki jest niższy od średniej dla województwa (23 firmy; 5,91% firm przetwórstwa przemysłowego, wzrost udziału o 2,0% od 2009 roku; branże: produkcja maszyn i urządzeń, elektroniczna i optyczna, produkcja pozostałego sprzętu transportowego);

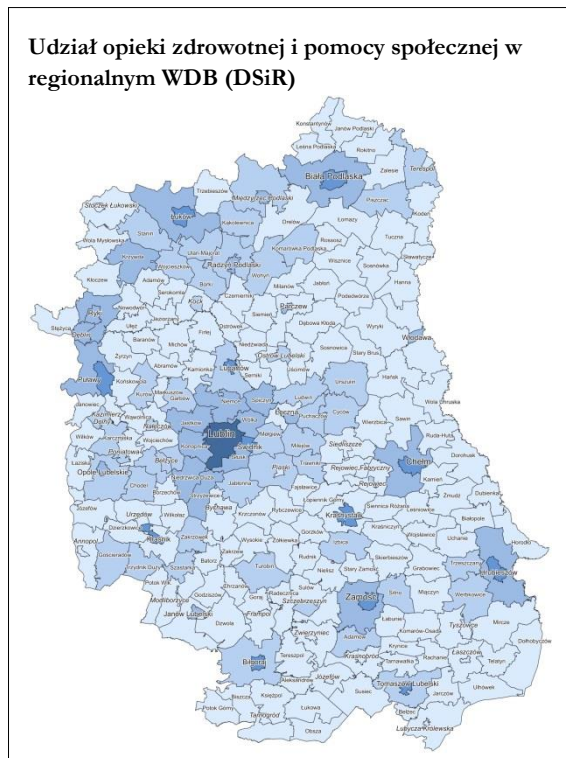

Ośrodek subregionalny Puławy

- największym udziałem zatrudnienia wyróżnia się:** sektor przemysłu i budownictwa (46,21% ogółu zatrudnionych; wzrost udziału 0,40% od 2009 r.) w dalszej kolejności usługi pozostałe (37,97%; spadek udziału o 0,12%) i usługi rynkowe (15,66%; spadek udziału o 0,25%); w badanym okresie zatrudnienie wzrosło ogółem o 3,48% (w sektorze przemysłowym o 4,38% w sektorze usług rynkowych o 2,64%; w usługach pozostałych o 2,81%);
- wśród podmiotów gospodarczych sektora usług rynkowych, relatywnie wysokim udziałem wyróżniają się:** transport i gospodarka magazynowa (5,71% ogółu podmiotów, spadek udziału o 0,11%), działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (3,17%, spadek o 0,77%) i informacja i komunikacja (3,15%, wzrost udziału o 1,27%): w usługach pozostałych: działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (11,15%, wzrost udziału o 0,08%), opieka zdrowotna i pomoc społeczna (7,73%, wzrost udziału o 1,68%), działalność związana z obsługą rynku nieruchomości (5,07%, wzrost udziału o 0,96%);

- sektor przemysłu charakteryzuje się największym udziałem branż wysokiej i średnio-wysokiej techniki** pod względem zatrudnienia (głównie ze względu na poziom zatrudnienia w Zakładach Azotowych Puławy), a także stosunkowo wysokim udziałem podmiotów tego typu (19 firm 6,07% udziału w przetwórstwie przemysłowym; wzrost o 1,74% od 2009 r. – branże: chemiczna, elektroniczna i optyczna, produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej niesklasyfikowana, produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep, produkcja pozostałego sprzętu transportowego i produkcja urządzeń elektrycznych; największy udział w liczbie podmiotów przetwórstwa przemysłowego należących do sektora średnio-niskiej i niskiej techniki posiada produkcja metalowych wyrobów gotowych, (15,97% wzrost udziału o 4,64%), pozostała produkcja wyrobów (10,54%, spadek udziału o 1,46%), produkcja odzieży (9,58% spadek udziału o 3,75%), produkcja artykułów spożywczych (7,99%, spadek udziału o 0,01%), produkcja wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych (7,67%, wzrost udziału o 2,67%).

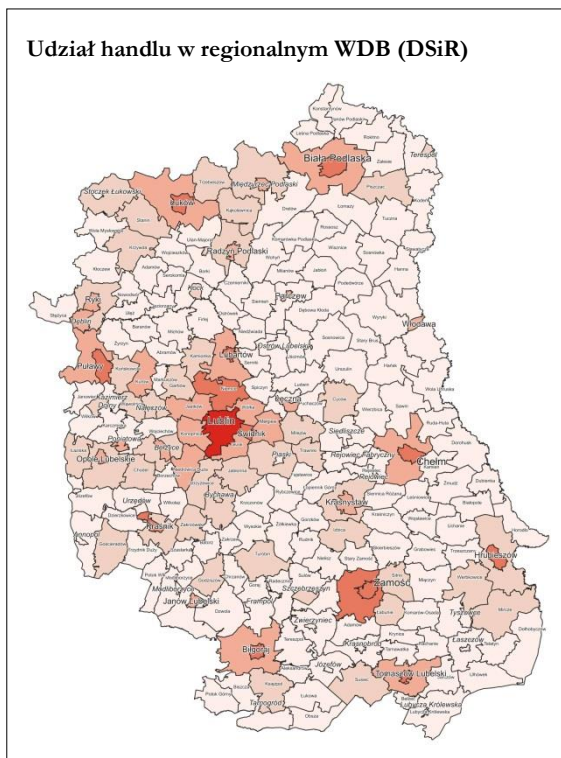

Ośrodek subregionalny Zamość

- w strukturze zatrudnienia dominują:** usługi pozostałe (51,23% ogółu zatrudnionych; wzrost udziału o 4,37% od 2009 r.), w dalszej kolejności usługi rynkowe (26,97%; spadek udziału o 3,24%), przemysł i budownictwo (21,29%; spadek udziału o 1,18%); w latach 2009-2017 zatrudnienie ogółem zmniejszyło się o 8,80% (w sektorze usług rynkowych spadek liczby pracujących o 18,59%; w usługach pozostałych o 0,28 i o 13,60% w sektorze przemysłowym);
- w strukturze podmiotów gospodarczych sektora usług rynkowych wyróżniają się:** transport i gospodarka magazynowa (6,70% ogółu podmiotów, wzrost udziału o 0,30%), działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (3,37%, wzrost udziału o 0,21%) i informacja i komunikacja (2,47%, wzrost udziału 0,59%); w usługach pozostałych: działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (9,20% wzrost udziału o 1,43%), opieka zdrowotna i pomoc społeczna (8,41%, wzrost udziału o 2,15%), działalność związana z obsługą rynku nieruchomości (4,12%, wzrost udziału o 0,68%);

- **sektor przemysłu** charakteryzuje się największym udziałem podmiotów przetwórstwa przemysłowego należących do sektora średnio-niskiej i niskiej techniki: produkcja mebli (12,87%, wzrost udziału o 4,46%), produkcja artykułów spożywczych (11,06%, spadek udziału o 0,42%), produkcja odzieży (11,06% spadek udziału o 2,38%), produkcja wyrobów z drewna; (9,48%, spadek udziału o 0,81%), produkcja metalowych wyrobów gotowych (9,03%, spadek udziału o 0,21%); udział podmiotów przemysłowych sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki jest niższy od średniej dla województwa (27 firm; 6,09%; wzrost udziału o 0,8% od 2009 r.; branże: produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej niesklasyfikowana, produkcja wyrobów elektronicznych i optycznych, pojazdów samochodowych, przyczep i naczep, produkcja urządzeń elektrycznych i produkcja pozostałego sprzętu transportowego).

- **Analiza stanu rozwoju gospodarczego ośrodków subregionalnych pod względem wielkości oraz struktury zatrudnienia i podmiotów gospodarczych, wskazuje na:**
 - słaby poziom ich uprzemysłowienia (za wyjątkiem Puław), zwłaszcza w zakresie branż średnio-wysokiej i wysokiej techniki;
 - relatywnie niski poziom rozwoju usług profesjonalnych i naukowo-technicznych (największy w Puławach, zwłaszcza w zakresie usług badawczo-rozwojowych) oraz informacji i komunikacji, stanowiących istotny element wspomaganie rozwoju nowoczesnych branż działalności gospodarczej;
 - około 50% udział usług pozostałych (w głównej mierze usług wyższego rzędu) w strukturze zatrudnienia większości ośrodków subregionalnych, wynika z pełnionej przez nie funkcji wspomaganie ośrodka metropolitalnego w zwiększeniu dostępności usług wyspecjalizowanych wyższego rzędu w obszarach oddalonych od centrum regionu: edukacyjnej, w tym szkolnictwa wyższego, ochrony zdrowia (specjalistyczne poradnie, szpitale i kliniki), usług kultury (teatry, kina, muzea), usług administracji i bezpieczeństwa publicznego, usług profesjonalnych i naukowo-technicznych, finansowych;
- **Za pozytywne aspekty rozwoju ośrodków subregionalnych należy uznać:**
 - rosnącą liczbę i udział podmiotów z sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki w przetwórstwie przemysłowym; rosnącą liczbę i udział podmiotów wyspecjalizowanych usług profesjonalnych i naukowo-technicznych oraz w zakresie informacji i komunikacji;
 - rozwój placówek szkolnictwa wyższego, w tym poprzez wyposażenie ich w laboratoria i centra badawcze;
 - rozwój placówek kultury, edukacji, rozrywki i rekreacji;
- **Przedmiotem polityki regionalnej w zakresie rozwoju gospodarczego powinny być**

działania obejmujące:

- wspieranie współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami a otoczeniem wsparcia innowacji;
- doradztwie w zakresie prowadzenia polityki proinwestycyjnej nakierowanej na sektor nowoczesnych usług biznesowych;
- współpracy w zakresie stworzenia profilu kompetencji i umiejętności absolwentów dla rozwoju sektora IT oraz R&D (B+R);
- wspieranie międzynarodowej współpracy w dziedzinach związanych z regionalnymi inteligentnymi specjalizacjami pomiędzy uczelniami, jednostkami badawczo-rozwojowymi i podmiotami gospodarczymi oraz wspieranie działań proeksportowych;
- współpracę w zakresie zwiększenia profesjonalizacji polityki proinwestycyjnej, w tym przygotowania profesjonalnych ofert inwestycyjnych oraz ich promocji.

W odniesieniu do OSI - Miasta subregionalne, określonego w obowiązującej aktualnie SRWL rekomenduje się:

- weryfikację priorytetów rozwojowych kontekście regionalnej, krajowej i europejskiej polityki rozwoju,
- doprecyzowanie zakresu interwencji w kontekście działań Samorządu Województwa Lubelskiego,
- rozważenie możliwości włączenia miast pretendujących do pełnienia funkcji subregionalnych w OSI - Miasta subregionalne.

Ze względu na potrzebę poprawy dostępności do usług ponadlokalnych i regionalnych, w ramach wzmocnienia systemu osadniczego województwa lubelskiego zidentyfikowano ośrodki lokalne posiadające potencjał rozwojowy do **wzmocnienia funkcji subregionalnych**, tj.: Bilgoraj, Janów Lubelski, Kraśnik, Łuków, Włodawa i Hrubieszów.

Jako obszary funkcjonalne do tych ośrodków rekomenduje się gminy:

- Bilgoraj – gmina Bilgoraj,
- Janów Lubelski – gmina: Janów Lubelski,
- Kraśnik – gminy: Kraśnik i Dzierzkowice,
- Łuków – gmina Łuków,
- Włodawa – gmina Włodawa,
- Hrubieszów – gmina Hrubieszów.

Ośrodki lokalne rekomendowane do wzmocnienia funkcji subregionalnych prezentują różny poziom koncentracji zarówno podmiotów gospodarczych, jak również zatrudnienia. Wśród tej grupy miast wyróżniają się Bilgoraj, Kraśnik i Łuków, kumulujące w swoich obszarach od 2,1% do 2,4% ogółu zatrudnionych w pozarolniczych sektorach gospodarki regionu, zaś pozostałe miasta – Włodawa, Janów Lubelski i Hrubieszów od 0,8% do 1,0%.

W latach 2009-2017 w Łukowie nastąpił wzrost zatrudnienia (o 5,8%), a największy spadek zanotowano w Bilgoraju (o 9,3%), w dalszej kolejności we Włodawie (4,0%), Hrubieszowie

(o 3,3%), Kraśniku (o 1,6%) i Janowie Lubelskim (o 1,4%). W ujęciu sektorowym ubytki zatrudnienia wystąpiły w przemyśle i budownictwie (od 13% do 16%; za wyjątkiem Łukowa), przy czym największe w miastach ze znaczącym udziałem sektora produkcyjnego w gospodarce miasta. Spadki zatrudnienia w sektorze usług rynkowych wystąpiły w Bilgoraju i Włodawie, a w sektorze usług pozostałych w Bilgoraju i Hrubieszowie. Do miast o relatywnie największym zmniejszeniu zatrudnienia, dotyczącym sektorów produkcyjnego i usług rynkowych, należy Włodawa.

Łuków - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego, wskazany do wzmocnienia funkcji transportowych

- w strukturze zatrudnienia największym udziałem charakteryzują się usługi pozostałe (39,28% ogółu zatrudnionych; 39,05% w 2009 r.), w dalszej kolejności przemysł i budownictwo (35,08%; 36,45% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (25,36%; 24,37% w 2009 r.);
- wśród sekcji usług rynkowych relatywnie wysokim poziomem kumulacji podmiotów wyróżniają usługi transportu (8,52%, wzrost o 0,77% przy wzroście liczby podmiotów); w usługach pozostałych: usługi finansowe (3,05%; spadek udziału o 0,26%), edukacji (3,87%, wzrost udziału o 1,06%), ochrony zdrowia (7,0%, wzrost udziału o 1,79%),
- w sektorze przemysłu się największy udział posiadają, firmy sektora średnio-niskiej i niskiej techniki: spożywcza (10,65%), odzieżowa (10,31%), produkcji wyrobów skórzanych (11,68%), produkcji wyrobów metalowych (19,59%). Udział sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki stanowi 3,44% (4,79% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,6%)

Kraśnik - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego

- największym udziałem zatrudnionych wyróżnia się sektor przemysłu i budownictwa (46,09% ogółu zatrudnionych; 52,79% w 2009 r.), w dalszej kolejności plasują się usługi pozostałe (36,18%; 32,63% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (17,23%; 14,01% w 2009 r.);
- w strukturze podmiotów gospodarczych sektora usług rynkowych żadna z sekcji działalności nie wyróżnia się na tle innych ośrodków miejskich ani w relacji do średniej dla województwa; w usługach pozostałych: usługi finansowe (3,61%; spadek udziału o 1,17%), obsługa rynku nieruchomości (6,44%; wzrost udziału o 1,86%), usługi profesjonalne i naukowo-techniczne (8,51%; wzrost udziału o 1,86%); edukacji (3,87%, wzrost udziału o 1,4%), ochrony zdrowia (7,49%, spadek udziału o 0,12%),
- sektor przemysłu wyróżnia się wysokim na tle innych miast udziałem firm sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (8,52%; branża maszynowa, samochodowa,

komputerowa, lotnicza; śr. woj. 6,66%; w kraju 8,6%); wśród branż sektora średnio-niskiej i niskiej techniki udziałem większym od średniej dla województwa i innych ośrodków wyróżniają się: branża odzieżowa (8,52%), poligraficzna (4,81%), produkcji wyrobów gumowych (10,0%), mineralna (10,37%).

Janów Lubelski - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego

- **w strukturze zatrudnienia największym udziałem charakteryzują się** usługi pozostałe (51,46% ogółu zatrudnionych; 49,55% w 2009 r.), w dalszej kolejności przemysł i budownictwo (32,78%; 38,3% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (15,48%; 11,23% w 2009 r.);
- **wśród podmiotów usług rynkowych znaczącym poziomem kumulacji wyróżniają się** usługi z zakresu obsługi turystyki (4,32%, spadek udziału o 0,41% przy zmniejszeniu liczby podmiotów); w usługach pozostałych: usługi edukacji (4,38%, wzrost udziału o 2,22%), ochrony zdrowia (9,59%, wzrost udziału o 1,82%), rozrywki i rekreacji (2,19%; wzrost udziału o 0,71%);
- **w sektorze przemysłu największy udział przypada na branże:** średnio-niskiej i niskiej techniki, takie jak: spożywcza (21,82% ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego), drzewna (17,27%), produkcji wyrobów metalowych (20,00%), mineralna (9,09%). Firmy sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (branża maszynowa, elektryczna, komputerowa i elektroniczna) stanowią 3,44% (3,91% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,6%).

Biłgoraj - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego

- **największym udziałem zatrudnionych charakteryzuje się** sektor przemysłu i budownictwa (41,51% ogółu zatrudnionych; 44,87% w 2009 r.), w dalszej kolejności usługi pozostałe (40,41%; 44,87% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (17,61%; 17,52% w 2009 r.);
- **w strukturze podmiotów gospodarczych sektora usług rynkowych** żadna z sekcji działalności nie wyróżnia się na tle innych ośrodków miejskich ani w relacji do średniej dla województwa; w usługach pozostałych: obsługa rynku nieruchomości (4,60%; spadek udziału o 1,30%), usługi profesjonalne i naukowo-techniczne (8,65%; wzrost udziału o 1,78%), usługi edukacji (4,08%, wzrost udziału o 1,07%);
- **w sektorze przemysłu wysokim poziomem kumulacji podmiotów wyróżniają się** branże sektora średnio-niskiej i niskiej techniki: produkcji mebli (11,86%), odzieżowa (10,58%), drzewna (16,35%) i spożywcza (10,32%). Udział sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (głównie z branży chemicznej, elektrycznej, elektronicznej) stanowi

3,53% (3,23% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,6%).

Włodawa - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego wskazany do wzmacniania funkcji transgranicznych

- **struktura zatrudnienia charakteryzuje się** dominacją usług pozostałych (61,53% ogółu zatrudnionych; 57,93% w 2009 r.), mniejszą rolę odgrywają przemysł i budownictwo (24,33%; 24,59% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (13,15%; 17,12% w 2009 r.);
- **wśród podmiotów sektora usług rynkowych relatywnie dużym udziałem wyróżniają się** usługi z zakresu obsługi turystyki (4,82%, stagnacja w zakresie udziału i liczby podmiotów); w usługach pozostałych: obsługa rynku nieruchomości (6,19%; wzrost udziału o 1,33%), usługi edukacji (4,58%, wzrost udziału o 0,59%), ochrony zdrowia (7,48%, wzrost udziału o 0,58%), rozrywki i rekreacji (2,01%; wzrost udziału o 0,52%);
- **w sektorze przemysłu największym udziałem firm wyróżniają się** branże sektora średnio-niskiej i niskiej techniki: spożywcza (22,12%), drzewna (16,67%), mineralna (9,52%), produkcji wyrobów metalowych (11,9%), produkcji mebli (16,67%). Firmy sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki nie występują w obszarze miasta.

Hrubieszów - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego wskazany do wzmacniania funkcji transportowych, w tym transgranicznych

- **największym poziomem zatrudnienia wyróżniają się** usługi pozostałe (55,53% ogółu zatrudnionych; 57,52% w 2009 r.), w dalszej kolejności usługi rynkowe (29,39%; 25,78% w 2009 r.); przemysł i budownictwo (14,68%; 16,21% w 2009 r.)
- **wśród podmiotów usług rynkowych znaczącym udziałem wyróżniają się** usługi handlu (34,41%; spadek udziału o 6,71%), transportu (8,19%; wzrost udziału o 1,01%), z zakresu obsługi turystyki (3,13%, stagnacja udziału i liczby podmiotów); w usługach pozostałych: obsługa rynku nieruchomości (4,62%; wzrost udziału o 1,1%);
- **sektor przemysłu charakteryzuje się** wysokim udziałem podmiotów branż z sektora średnio-niskiej i niskiej techniki: spożywczej (22,12%), odzieżowej (9,73%), mineralna (13,27%), produkcji wyrobów metalowych (11,50%). Udział sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (maszynowa, elektroniczna) stanowi 5,31% (2,36% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,6%).

1. Najbardziej zaawansowane procesy restrukturyzacyjne zaobserwowano w:
 - Łukowie - zwiększenie zatrudnienia we wszystkich sektorach, zwiększenie liczby i udziału podmiotów usług rynkowych, w tym zwłaszcza transportu a także usług profesjonalnych, naukowych i technicznych, wzrost liczby i udziału placówek edukacji i ochrony zdrowia;
 - Kraśniku - wzrost liczby i udziału zatrudnienia w usługach rynkowych, usługach profesjonalnych, naukowych i technicznych do poziomu średniego dla województwa, zwiększenie udziału sektora wysokich i średnio-wysokich technologii w strukturze firm przemysłowych do poziomu średniego dla kraju;
2. Mniej korzystne procesy restrukturyzacyjne, polegające na zmianie struktury podmiotów i zatrudnienia przy spadku liczby zatrudnionych we wszystkich lub przynajmniej jednym z sektorów zaobserwowano w:
 - Biłgoraju - spadek zatrudnienia ogółem; spadek liczby i udziału zatrudnionych w przemyśle; wzrost liczby i udziału firm przemysłowych z sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki, wzrost liczby i udziału podmiotów usług informacji i komunikacji oraz usług profesjonalnych i naukowo-technicznych;
 - Janowie Lubelskim - spadek zatrudnienia ogółem; spadek liczby podmiotów oraz liczby i udziału pracujących w przemyśle; wzrost liczby i udziału pracujących w usługach rynkowych; spadek liczby i udziału firm przemysłowych z sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki; spadek liczby podmiotów obsługi turystyki; wzrost liczby i udziału podmiotów usług informacji i komunikacji oraz usług profesjonalnych i naukowo-technicznych;
 - Hrubieszowie - spadek zatrudnienia ogółem; spadek liczby podmiotów oraz liczby i udziału pracujących w przemyśle oraz usługach pozostałych; wzrost liczby i udziału zatrudnienia w usługach rynkowych, w tym zwłaszcza w transporcie; wzrost liczby i udziału firm przemysłowych z sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki, wzrost liczby i udziału podmiotów usług informacji i komunikacji oraz usług profesjonalnych i naukowo-technicznych;
3. Niekorzystne procesy związane ze spadkiem liczby zatrudnionych ogółem, w tym spadkiem liczby i udziału w sektorze przemysłowym i usług rynkowych oraz wzrostem liczby i udziału zatrudnienia w usługach pozostałych (głównie w ochronie zdrowia, oświacie i rekreacji) występują we:
 - Włodawie - niewielki wzrost liczby i udziału podmiotów w usługach z zakresu obsługi turystyki, informacji i komunikacji, obsługi rynku nieruchomości oraz profesjonalnych i naukowo-technicznych związanych z obsługą biznesu; nie występują podmioty przemysłowe sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki; przewaga w zatrudnieniu funkcji usługowych o charakterze nierynkowym, malejący udział sektora produkcyjnego;

3.3.3. Obszary przygraniczne

Przygraniczny obszar funkcjonalny obejmuje gminy z 5 powiatów przygranicznych: bialskiego, włodawskiego, chełmskiego, hrubieszowskiego i tomaszowskiego. W jego strukturze wewnętrznej wyróżnia się:

- **strefę nadgraniczną** obejmującą 21 gmin, w tym 3 miasta: Terespol, Włodawa i Hrubieszów oraz główne ośrodki koncentracji i rozwoju funkcji transgranicznych, tj.: Biała Podlaska, Chełm i Tomaszów Lubelski wraz z ich gminami wiejskimi,

- **strefę zewnętrzną**, w skład której wchodzi pozostałe części powiatów wraz z takimi miastami jak: Międzyrzec Podlaski, Rejowiec Fabryczny, Tyszowce i Łaszczów.

Przez obszar ten przebiegają magistrale transportowe włączone do systemu transeuropejskiej sieci transportowej na kierunkach Warszawa – Biała Podlaska – Mińsk, Warszawa – Lublin – Chełm – Kijów, Warszawa – Lublin – Zamość – Lwów. Stanowi on również strefę lokalizacji terminali przeladunkowych oraz infrastruktury przeladunkowej będących podstawą rozwoju zintegrowanego systemu logistycznego. Położone w Przygranicznym OF ośrodki subregionalne (Biała Podlaska, Chełm) pełnią ważną funkcję w zarządzaniu obsługą granicy. Rozwój społeczno-gospodarczy obszaru w dużym stopniu uzależniony jest od zahamowania stale pogłębiających się negatywnych procesów demograficznych i strukturalnych. Ważnym problemem dla dalszego rozwoju funkcji transgranicznych jest niedostateczna gęstość przejść granicznych zarówno drogowych jak i kolejowych, a także przejść turystycznych, sezonowych i obsługujących mały ruch graniczny.

Obok scharakteryzowanych wcześniej miast, które obok funkcji przygranicznych pełnią ważną rolę subregionalną, do ważnych obszarów węzłowych obszaru przygranicznego należą:

Tomaszów Lubelski - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego wskazany do wzmacniania funkcji transgranicznych, w tym transportowych

- **w strukturze zatrudnienia relatywnie wysoką pozycję zajmują** usługi pozostałe (45,64% ogółu zatrudnionych; 46,04% w 2009 r.), w dalszej kolejności sektor przemysłu i budownictwa (30,91%; 29,33% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (22,97%; 24,20% w 2009 r.);

- **wśród podmiotów usług rynkowych znaczącym udziałem** wyróżniają się usługi handlu (32,95%; spadek udziału o 6,8% od 2009 r.) i obsługi turystyki (3,17% wzrost udziału o 0,33%); w usługach pozostałych: działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (9,13%, wzrost udziału o 1,08%) i opieka zdrowotna i pomoc społeczna (9,06, wzrost udziału o 3,26%);
- **w sektorze przemysłu największy udział w strukturze podmiotów przypada na** branże średnio-niskiej i niskiej techniki, takie jak: spożywcza (16,41%), produkcji wyrobów metalowych (13,85%) i produkcja wyrobów z drewna (13,33%). Firmy sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (branża maszynowa, elektryczna, komputerowa i elektroniczna) stanowią 5,64% (2,50% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,4%).

Międzyrzec Podlaski - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego wskazany do wzmacniania funkcji transportowych, w tym transgranicznych

- **w strukturze zatrudnienia wysoką pozycję zajmuje** sektor przemysłu i budownictwa (39,96% ogółu zatrudnionych; 44,16% w 2009 r.), w dalszej kolejności usługi pozostałe (34,98%; 31,70% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (24,53%; 21,91% w 2009 r.);
- **wśród podmiotów usług rynkowych znaczącym udziałem wyróżniają się** usługi z zakresu obsługi transportu i gospodarki magazynowej (10,51%, wzrost udziału o 1,42%), informacji i komunikacji (2,97% wzrost udziału o 1,77%); w usługach pozostałych: żadna z sekcji nie wyróżnia się na tle struktury podmiotów w innych miastach oraz średniej dla województwa;
- **w sektorze przemysłu największy poziom kumulacji podmiotów osiągają branże** średnio-niskiej i niskiej techniki, takie jak: produkcja odzieży (14,04%), produkcja artykułów spożywczych (12,28%), produkcja mebli (10,53%). Firmy sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (produkcja urządzeń elektrycznych, maszyn i urządzeń) stanowią 4,39% (1,69% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,4%).

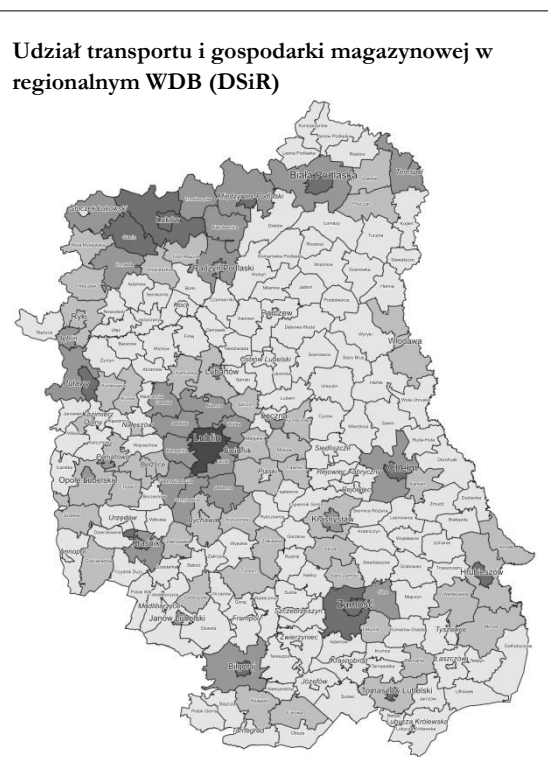

Terespol - ośrodek wskazany do wzmocnienia funkcji transgranicznych, w tym transportowych

- **transport**, przy tym główna baza infrastrukturalna obsługi transportu znajduje się w gminie Terespol (57,4% pracujących w usługach rynkowych, głównie w transporcie w obszarze miasta i 68,8% w gminie; wzrost od 2009 r. o 0,5% w mieście i o 7,0% w gminie);
- **turystyka** (udział podmiotów obsługi turystyki 2,9%; śr. woj. 2,6%).

Pozostałe miasta położone w przygranicznym obszarze funkcjonalnym, ze względu na swoją dominującą funkcję zostały ujęte odpowiednio:

- **Biała Podlaska, Chełm - w ramach ośrodków subregionalnych,**
- **Włodawa, Hrubieszów - w ramach ośrodków lokalnych posiadających potencjał rozwojowy do wzmocnienia funkcji subregionalnych,**
- **Rejowiec Fabryczny – w obszarze górniczo-energetycznym,**
- **Tyszowce i Łaszczów – w obszarze funkcjonalnym gospodarki żywnościowej.**

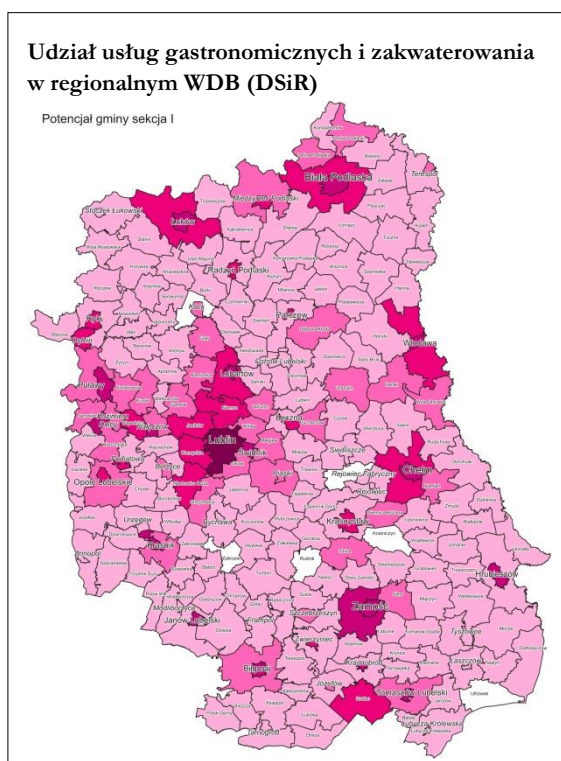

- W odniesieniu do OSI - Obszary przygraniczne, określonego w obowiązującej aktualnie SRWL rekomenduje się:
 - weryfikację priorytetów rozwojowych kontekście regionalnej, krajowej i europejskiej polityki rozwoju,
 - doprecyzowanie zakresu interwencji w kontekście działań Samorządu Województwa Lubelskiego i poziomu rządowego,
 - rozważenie rezygnacji z regionalnego OSI - Obszary przygraniczne na rzecz współpracy z poziomem rządowym w ramach krajowego OSI - Obszary zagrożone trwałą marginalizacją.
- Ze względu na obserwowaną dynamikę rozwoju w sektorze transportu i gospodarki magazynowej, a także realizowane działania, których efektem będzie wykrystalizowanie ważnych europejskich korytarzy transportowych na terenie województwa lubelskiego, rekomenduje się rozważenie ustanowienia OSI regionalnego dla którego potencjałem rozwojowym będzie działalność logistyczna i transportowa.

3.3.4. Obszary o wiodącej funkcji turystycznej

Rozwój usług turystycznych determinowany jest zróżnicowanym występowaniem zasobów naturalnych i kulturowych oraz stopniem rozwoju bazy i infrastruktury służącej ich udostępnianiu. Do najważniejszych **zasobów naturalnych i kulturowych** należy zaliczyć:

- walory krajobrazowe Roztocza, doliny Wisły i Bugu,
- wody mineralne do celów leczniczych (Nałęczów, Krasnobród, Wólka Biska, Osuchy, Rąblów i Celejów)
- wody powierzchniowe dla rozwoju turystyki wodnej i rekreacyjnej (w tym przede wszystkim: Pojezierze Łęczyńsko – Włodawskie, rz. Wisła, zbiornik Nielisz, zbiornik Zemborzyce),
- rzeźbę terenu dla rozwoju sportów zimowych (Krasnobród, Jacnia gm. Krasnobród, Bobliwo gm. Izbica, Rąblów gm. Wąwolnica, Parchatka gm. Kazimierz Dolny),
- ok. 4,2 tys. obiektów, w tym m.in.: 826 obiektów sakralnych, 223 budowli użyteczności publicznej, 484 obiektów rezydencjonalnych, 554 parków, ogrodów oraz alei, 764 domy mieszkalne, 115 obiektów przemysłowych i 327 cmentarzy (Rejestr zabytków nieruchomości województwa lubelskiego, 2017 r.).

Bazę turystyczną województwa reprezentuje blisko 26 tys. miejsc noclegowych w 445 obiektach noclegowych, w tym 290 całorocznych:

- powiat puławski – ok. 5 tys. miejsc w 74 obiektach,
- powiat lubelski – ok. 3,5 tys. miejsc w 47 obiektach
- powiat włodawski – ok. 3 tys. miejsc w 48 obiektach,
- powiat zamojski – ok. 2,5 tys. miejsc w 59 obiektach.

Szacunkowe dane wskazują na wciąż dynamiczny wzrost zarówno podaży jak i popytu na usługi agroturystyczne. W roku 2017 funkcjonowało około 91 kwater z 1,6 tys. miejscami noclegowymi.

W dotychczasowej polityce regionalnej województwa lubelskiego wskazuje się 4 obszary funkcjonalne o jednoznacznej turystycznej funkcji wiodącej, tj.: Obszar funkcjonalny Polesie ze strefą oddziaływania Kanału Wieprz-Krzna, Roztoczański-puszczański obszar funkcjonalny, Nadbużański obszar funkcjonalny oraz Obszar funkcjonalny Powiśle – z równoważną funkcją rolniczą.

3.3.4.1. Obszar funkcjonalny Polesie ze strefą oddziaływania Kanału Wieprz-Krzna

Podstawą wyznaczenia obszaru funkcjonalnego **Polesie** ze strefą oddziaływania **Kanału Wieprz-Krzna (KWK)** jest zasięg makroregionu fizycznogeograficznego Polesie Zachodnie oraz przestrzenny zasięg oddziaływania systemu melioracji KWK. Obejmuje on 9 miast: Biała Podlaska, Międzyrzec Podlaski, Radzyń Podlaski, Parczew, Włodawa, Ostrów Lubelski, Łęczna, Rejowiec Fabryczny, Krasnystaw i Terespol oraz 47 gmin położonych w 10-ciu powiatach tj.: bialskim (Biała Podlaska, Międzyrzec Podlaski, Drelów, Łomazy, Rossosz, Sosnówka, Wisznice, Zalesie, Terespol, Kodeń, Sławatycze), parczewskim (Parczew, Dębowa Kłoda, Milanów, Jabłoń, Podedwórze, Siemień, Sosnowica), radzyńskim (Kąkolewnica Wschodnia, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Wohyń, Czemierniki), włodawskim (Hanna, Hańsk, Stary Brus, Urszulin, Włodawa, Wiryki, Wola Uhruska), chełmskim (Rejowiec Fabryczny, Sawin, Siedliszcze, Wierzbica, Rejowiec), krasnostawskim (Krasnystaw, Łopiennik Górny), lubartowskim (Niedźwiada, Ostrów Lubelski, Serniki, Uścimów), łęczyńskim (Łęczna, Cyców, Ludwin, Milejów, Puchaczów) oraz świdnickim (Trawniki).

Część środkowa obszaru obejmuje swym zasięgiem granice polskiej części Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie”. Charakteryzuje się największą koncentracją terenów cennych przyrodniczo i bardzo wrażliwych na antropopresję. Znajdujące się w tej strefie Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie pełni w krajowej sieci ekologicznej funkcję obszaru węzłowego o randze międzynarodowej. Głównym ośrodkiem ruchu turystycznego w tej strefie jest Włodawa, będąca miastem o bogatym dziedzictwie kulturowym i miejscem międzynarodowych wydarzeń kulturowych. Dobre warunki do rozwoju gospodarki rybackiej opierają się przede wszystkim na licznych naturalnych i sztucznych zbiornikach wodnych. Istotne zagrożenie dla ekosystemów wodno-torfowiskowych związane jest z nieprawidłowym funkcjonowaniem urządzeń melioracyjnych systemu KWK.

Radzyń Podlaski - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego

- **w strukturze zatrudnienia najwyższą pozycję zajmuje** sektor przemysłu i budownictwa (40,42% ogółu zatrudnionych; 41,42% w 2009 r.), w dalszej kolejności usługi pozostałe (39,53%; 43,47% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (18,48%; 14,37% w 2009 r.);
- **wśród podmiotów usług rynkowych znaczącym udziałem wyróżniają** usługi z zakresu transportu i gospodarki magazynowej (7,81%; wzrost udziału o 1,92%); w usługach pozostałych: usługi finansowe (3,5%; spadek udziału o 1,46%); opieka zdrowotna i pomoc społeczna (10,37%; wzrost udziału o 0,89%) i działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (8,55%; wzrost udziału o 1,80%);
- **w sektorze przemysłu największy udział w liczbie podmiotów przypada na** branże średnio-niskiej i niskiej techniki, takie jak: spożywcza (15,00%), produkcja metalowych wyrobów gotowych (12,50%) i produkcja wyrobów z drewna (11,25%). Firmy sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (branża maszynowa) stanowią 4,71% (4,71% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,4%).

Parczew - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego

- **największym udziałem zatrudnionych charakteryzuje się** sektor przemysłu i budownictwa (41,22% ogółu zatrudnionych; 39,96% w 2009 r.), w dalszej kolejności usługi pozostałe (41,14%; 48,20% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (17,12%; 11,81% w 2009 r.);
- **wśród podmiotów usług rynkowych znaczącym poziomem kumulacji wyróżniają się** usługi z zakresu obsługi turystyki (2,86%; spadek udziału o 0,06%); w usługach pozostałych: usługi edukacji (4,10%; wzrost udziału o 1,26%); opieka zdrowotna i pomoc społeczna (8,28% wzrost o 0,90%);
- **w sektorze przemysłu największy udział przypada na** branże średnio-niskiej i niskiej techniki: produkcja metalowych wyrobów gotowych (19,44%), spożywcza (13,89%), poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji (11,11%). Firmy sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (branża maszynowa, elektryczna, komputerowa i elektroniczna) stanowią 5,88% (5,32% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,4%).

Ostrów Lubelski, Siedliszcze – ośrodki koncentracji podstawowych i rozwoju ponadlokalnych funkcji specjalistycznych

- niski poziom rozwoju przedsiębiorczości w pozarolniczych sektorach gospodarki;

- struktura zatrudnienia (z wyłączeniem pracujących w rolnictwie) z przewagą usług pozostałych, w tym głównie administracji i bezpieczeństwa publicznego, usług edukacji, usług bytowych, rekreacji i rozrywki;
- podstawowe kierunki rozwoju: baza usług i produktów turystycznych, energetyka odnawialna z zakresu fotowoltaiki, przemysł rolno-spożywczy.

Inne miasta, stanowiące obszary węzłowe obszaru funkcjonalnego Polesie, ze względu na swoją dominującą funkcję zostały ujęta odpowiednio:

- **Biała Podlaska – w ramach ośrodków subregionalnych,**
- **Włodawa – w ramach ośrodków lokalnych posiadających potencjał rozwojowy do wzmocnienia funkcji subregionalnych,**
- **Łęczna – w ramach LOM,**
- **Międzyrzec Podlaski, Terespol – w ramach obszarów przygranicznych,**
- **Rejowiec Fabryczny, Rejowiec – w ramach Górniczo-energetycznego obszaru funkcjonalnego,**
- **Krasnystaw – w ramach obszaru funkcjonalnego o dominującej funkcji rolniczej.**

3.3.4.2. Rostoczańsko-puszczański obszar funkcjonalny

Rostoczańsko-puszczański obszar funkcjonalny obejmuje tereny południowej części województwa (Rostocze, kompleks Puszczy Solskiej i Lasów Janowskich, a także fragment Równiny Biłgorajskiej i Płaskowyż Tarnogrodzki) o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowo-kulturowych oraz dużej lesistości. Na obszarze tym położonych jest 12 miast: Zamość, Kraśnik, Tomaszów Lubelski, Janów Lubelski, Biłgoraj, Szczebrzeszyn, Frampol, Zwierzyniec, Krasnobród, Józefów, Tarnogród i Modliborzyce oraz gminy wiejskie: Kraśnik, Zamość, Krynice, Jarczów, Potok Górny, Biszczka, Księżpol, Tarnogród, Batorz, Szastarka, Modliborzyce, Godziszów, Chrzanów, Janów Lubelski, Dzwola, Frampol, Goraj, Radecznicza, Zwierzyniec, Adamów, Krasnobród, Tarnawatka, Józefów, Aleksandrów, Susiec, Tomaszów Lubelski, Bełżec, Lubycza Królewska, Szczebrzeszyn, Turobin, Zakrzówek, Potok Wielki, Biłgoraj, Łukowa i Obsza.

Rostocze jest obszarem o uznanym wysokim potencjale turystycznym. Istnieją tu sprzyjające warunki klimatyczne dla rozwoju turystyki leczniczej i zimowej oraz odpowiednie warunki hipsometryczne dla uprawiania sportów zimowych. Konfrontacja mocno urozmaiconej rzeźby terenu i tradycyjnej ekstensywnej gospodarki rolnej zaowocowała powstaniem unikalnego w skali europejskiej krajobrazu naturalno-kulturowego. Walory krajoznawcze Rostocza, a w szczególności Rostoczańskiego Parku Narodowego, w którego granicach znajdują się najpiękniejsze partie kompleksów leśnych, predestynują ten obszar do rozwoju aktywnych form wypoczynku, tj.: turystyka krajoznawcza, przyrodnicza, wędrowki piesze i rowerowe, a także edukacji ekologicznej. Od 19 czerwca 2019 roku **Rostocze** jest wpisane na listę UNESCO jako Transgraniczny Rezerwat Biosfery Rostocze.

Kompleks Puszczy Solskiej i Lasów Janowskich to obszar o złożonej, wielofunkcyjnej strukturze przyrodniczej. Obok szczególnego znaczenia w kształtowaniu powiązań ekologicznych jest to obszar gospodarczy związany z gospodarką leśną. Wyrazem właściwie prowadzonej gospodarki leśnej, bo opartej o podstawy ekologiczne, jest funkcjonujący Leśny Kompleks

Promocyjny „Lasy Janowskie”. Rejon ten charakteryzuje się również dużą ilością gospodarstw agroturystycznych oraz ekologicznych.

Charakterystyczną cechą Kotliny Sandomierskiej i Roztocza jest wysoka lesistość. Pod tym względem szczególnie wyróżnia się Równina Bilgorajska z obszarem Lasów Janowskich i Puszczy Solskiej. Lesistość w gminach położonych w tym obszarze przekracza często 50%, czego przykładem może być gmina Józefów (56%), Zwierzyniec (70%), Tereszpol (72%). Sukcesywny wzrost zasobów drzewnych wpływa na rozwój usług w zakresie gospodarki leśnej oraz sektora drzewnego. Bogata baza surowcowa jest podstawą funkcjonowania na tym terenie wielu zakładów przerobu drewna oraz innych zakładów świadczących usługi w zakresie gospodarki leśnej i transportu drewna.

Krasnobród, Szczepieszyn, Zwierzyniec - ośrodki wskazane do wzmacniania krajowych i regionalnych funkcji specjalistycznych

- koncentracja podmiotów i zatrudnienia na poziomie 0,2% ogółu zatrudnionych w województwie;
- **lecznictwo sanatoryjne** w Krasnobrodzie (72,8% pracujących w sektorze usług pozostałych, w tym głównie w usługach ochrony zdrowia; wzrost udziału o 0,1% od 2009 r.; 8,5% udział podmiotów ochrony zdrowia w strukturze firm ośrodka; śr. woj. 6,7%);
- **turystyka** w Zwierzyńcu (udział podmiotów obsługi turystyki 13,9%; wzrost udziału o 0,8% od 2009 r.) i Szczepieszynie (3,4%; wzrost udziału o 0,5%)
- **sektor przemysłu i budownictwa** w Zwierzyńcu (79,5% ogółu zatrudnionych w Zwierzyńcu).
- **podstawowe kierunki rozwoju** obejmują:
 - rozwój infrastruktury, wspólnych produktów i usług turystycznych, promocja potencjału turystycznego obszaru w Krasnobrodzie, Szczepieszynie i Zwierzyńcu;
 - rozwój bazy przemysłu rolno-spożywczego, usług obsługi rolnictwa, ośrodków i działań wspierających transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie w Szczepieszynie.

Frampol, Józefów, Lubycza Królewska, Modliborzycze, Tarnogród – ośrodki koncentracji podstawowych i rozwoju ponadlokalnych funkcji specjalistycznych

- niski poziom rozwoju przedsiębiorczości w pozarolniczych sektorach gospodarki; znaczący udział sektora przemysłu i budownictwa w strukturze zatrudnienia występuje jedynie w Lubyczy Królewskiej i Tarnogrodzie;
- struktura zatrudnienia (z wyłączeniem pracujących w rolnictwie) z przewagą usług pozostałych, w tym głównie administracji i bezpieczeństwa publicznego, usług edukacji, usług bytowych, rekreacji i rozrywki;
- podstawowe kierunki rozwoju: infrastruktura, wspólne produkty i usługi turystyczne, promocja potencjału turystycznego obszaru we Frampolu, Józefowie, Lubyczy Królewskiej, Modliborzycach i Tarnogrodzie.

Inne miasta, stanowiące obszary węzłowe Roztoczańsko-puszczańskiego obszaru funkcjonalnego, ze względu na swoją dominującą funkcję zostały ujęta odpowiednio:

- **Zamość – w ramach ośrodków subregionalnych,**

- **Kraśnik, Janów Lubelski, Biłgoraj - w ramach ośrodków lokalnych posiadających potencjał rozwojowy do wzmacniania funkcji subregionalnych,**
- **Tomaszów Lubelski – w ramach obszaru przygranicznego,**

3.3.4.3. Nadbużański obszar funkcjonalny

Nadbużański obszar funkcjonalny posiada przede wszystkim znaczący środowiskowy i wielokulturowy potencjał rozwojowy. Charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi wynikającymi z mało przekształconego środowiska, zarówno po polskiej, jak i po wschodniej stronie granicy. W obszar ten włączono 3 miasta: Hrubieszów, Terespol i Włodawę oraz 18 gmin: Konstantynów, Janów Podlaski, Rokitno, Zalesie, Terespol, Kodeń, Sławatycze, Hanna, Włodawa, Wola Uhruska, Ruda-Huta, Dorohusk, Kamień, Dubienka, Żmudź, Białopole, Horodło, Hrubieszów, Mircze i Dolhobyczów.

Wyodrębniony obszar jest częścią **Panuropejskiego Korytarza Ekologicznego**, wiążącego ze sobą m. in.: Transgraniczny Obszar Chroniony „Polesie Zachodnie” i Transgraniczny Obszar Chroniony „Przełom Bugu”. O wielokulturowości świadczą zachowane unikalne obiekty architektury sakralnej (cerkwie i synagogi, miejsca kultu religijnego, cmentarze różnych wyznań) oraz architektury świeckiej. Dodatkowym elementem podnoszącym atrakcyjność turystyczno-kulturową tego obszaru jest występowanie obszarów cennych archeologicznie (Archeopark Gotania w okolicach Hrubieszowa). Ponadto obszar ten jest przestrzenią nakładania się zagrożeń związanych z działalnością człowieka oraz zagrożeń naturalnych. Do najważniejszych należą: niski poziom rozwoju infrastruktury komunalnej oraz zagrożenia powodziowe (występujące na całym obszarze funkcjonalnym za wyjątkiem gmin: Kamień, Żmudź i Białopole) w związku z czym stanowi on strefę realizacji działań w ramach pakietu strategicznej interwencji Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych.

Miasta położone w Nadburzańskim obszarze funkcjonalnym, ze względu na swoją dominującą funkcję zostały ujęte odpowiednio:

- **Włodawa, Hrubieszów - w ramach ośrodków lokalnych posiadających potencjał rozwojowy do wzmacniania funkcji subregionalnych,**
- **Terespol – w ramach przygranicznego obszaru funkcjonalnego.**

3.3.4.4. Obszar funkcjonalny Powiśle

Obszar funkcjonalny Powiśle obejmuje dolinę Wisły wraz z przylegającymi do niej terenami. W obszar ten włączono 7 miast: Puławy, Dęblin, Kazimierz Dolny, Nałęczów, Poniatową, Opole Lubelskie i Annapol oraz 18 gmin: Stężyca, Końskowola, Kurów, Puławy, Janowiec, Kazimierz Dolny, Wąwolnica, Nałęczów, Wilków, Karczmiska, Łaziska, Opole Lubelskie, Poniatowa, Józefów, Annapol, Gościeradów, Wojciechów i Chodel. Jest to obszar bogaty pod względem dziedzictwa przyrodniczego (obszary objęte różnymi formami ochrony przyrody, panuropejski korytarz ekologiczny), krajobrazowego (łęgi nadwiślańskie, przełomowe odcinki doliny, rozcięte wąwozami zbocza) i kulturowego (zabytki architektury, turystyczne szlaki dziedzictwa kulturowego, miejsca pielgrzymkowe, muzea, ośrodki sztuki ludowej).

Intensywność atrakcji środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego, walorów uzdrowiskowych, wydarzeń kulturalnych a także dobrze rozwinięta baza obsługi ruchu turystycznego sprawia, że w Obszarze funkcjonalnym Powiśle wyodrębnia się rejon **Trójkąta turystycznego** wyznaczonego przez miasta: Kazimierz Dolny, Puławy i Nałęczów.

W ramach ochrony dziedzictwa geologicznego i obszarów o szczególnym znaczeniu geologicznym trwają prace nad utworzeniem geoparku Małopolski Przełom Wisły, który ma w założeniu stanowić część **Europejskiej Sieci Geoparków**. Obok walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych będących podstawą rozwijającej się na tym obszarze turystyki, tereny te charakteryzują się także najkorzystniejszymi w województwie warunkami agroklimatycznymi dla uprawy owoców miękkich i chmielu oraz rozwoju gospodarstw sadowniczych. Ponadto duże zasoby obiektów stawowych stwarzają dogodne warunki do rozwoju gospodarki rybackiej.

Część miast położonych w obszarze funkcjonalnym Powiśle, ze względu na swoją dominującą funkcję została ujęta odpowiednio:

- **Puławy – w ramach ośrodków subregionalnych,**
- **Nałęczów – w ramach LOM.**

Opole Lubelskie - ośrodek pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego

- **w strukturze zatrudnienia największy udział przypada na** usługi pozostałe (56,47% ogółu zatrudnionych; 60,47% w 2009 r.), w dalszej kolejności przemysł i budownictwo (22,44%; 25,11% w 2009 r.); usługi rynkowe (19,25%; 14,21% w 2009 r.);
- **wśród podmiotów usług rynkowych znaczącym poziomem kumulacji wyróżniają się** usługi handlu (30,66% ogółu podmiotów; spadek udziału o 8,73%), z zakresu obsługi turystyki (2,78%, wzrost udziału o 0,57%); opieka zdrowotna i pomoc społeczna (8,33%, wzrost o 1,19%), obsługa rynku nieruchomości (4,91%; wzrost udziału o 1,55%);
- **sektor przemysłu charakteryzuje się** wysokim udziałem branż z sektora średnio-niskiej i niskiej techniki: produkcja metalowych wyrobów gotowych (19,44%), spożywczej (13,89%) i poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji (11,11%); firmy sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (branże: maszynowa, elektroniczna) stanowi 5,31% (5,56% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,4%);

Miasta wskazane do wzmacniania krajowych i regionalnych funkcji specjalistycznych: Dęblin, Kazimierz Dolny, Poniatowa

W grupie miast wskazanych do wzmacniania krajowych i regionalnych funkcji specjalistycznych istotną koncentracją podmiotów i zatrudnienia wyróżniają się Dęblin (0,6% ogółu zatrudnionych w województwie) i Poniatowa (0,4%), w dalszej kolejności Nałęczów i Kazimierz Dolny (po 0,3%).

Analiza struktury zatrudnienia i podmiotów gospodarczych wg dziedzin (sektorów i sekcji) działalności gospodarczej w ujęciu dynamicznym, odzwierciedla dominujące funkcje specjalistyczne oraz ich rozwój w badanym okresie. W odniesieniu do poszczególnych ośrodków, funkcje specjalistyczne stanowią:

- **edukacja na poziomie wyższym w Dęblinie** (44,0% pracujących w sektorze usług pozostałych, w tym w usługach edukacji; wzrost udziału o 4,7% od 2009 r.); inne funkcje rozwojowe mogą stanowić: turystyka (udział zatrudnienia w sektorze usług rynkowych 30,6%; udział podmiotów obsługi turystyki 3,3%; śr. woj. 2,6%) oraz usługi ochrony zdrowia (udział podmiotów tej sekcji usług 7,2%; śr. woj. 6,7%);
- **turystyka w Kazimierzu Dolnym** (41,6% pracujących w usługach rynkowych; spadek udziału o 5,0% od 2009 r.; udział podmiotów obsługi turystyki 25,2%; wzrost udziału o 0,1% od 2009 r.), **Nałęczowie** (udział podmiotów obsługi turystyki 9,5%, wzrost udziału o 1,0% od 2009 r.), **Dęblinie** (udział podmiotów obsługi turystyki 3,3%; śr. woj. 2,6%), **Poniatowej** (2,8%),
- w odniesieniu do **Dęblina i Poniatowej** istotne znaczenie w gospodarce miasta posiada **sektor przemysłu i budownictwa** (26,0% ogółu zatrudnionych w Dęblinie, 48,8% w Poniatowej), w tym część firm (w Dęblinie 4 i w Poniatowej 3) funkcjonują w sektorze wysokich i średnio-wysokich technologii.

Miasta koncentracji podstawowych i rozwoju ponadlokalnych funkcji specjalistycznych: Annapol, Józefów nad Wisłą

Ośrodki koncentracji podstawowych i rozwoju **ponadlokalnych funkcji specjalistycznych** charakteryzują się niskim poziomem rozwoju przedsiębiorczości w pozarolniczych sektorach gospodarki. Charakteryzują się one:

- strukturą zatrudnienia (z wyłączeniem pracujących w rolnictwie) z przewagą usług pozostałych, w tym głównie administracji i bezpieczeństwa publicznego, usług edukacji, usług bytowych, rekreacji i rozrywki.
- znaczący udział sektora przemysłu i budownictwa w strukturze zatrudnienia występuje w Annapolu

Przedmiotem polityki regionalnej w OF Powiśle powinny być działania związane z rozwojem:

- bazy usług i produktów turystycznych, promocją potencjału turystycznego obszaru, zagospodarowaniem turystycznym rzeki Wisły,
- rozwojem bazy przemysłu rolno-spożywczego, usług obsługi rolnictwa, ośrodków i działań wspierających transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie w Annapolu i Józefowie (nad Wisłą).

W odniesieniu do OSI - Obszary wykorzystania gospodarczego walorów przyrodniczych i krajobrazowych, określonego w obowiązującej aktualnie SRWL rekomenduje się:

- weryfikację priorytetów rozwojowych kontekście regionalnej, krajowej i europejskiej

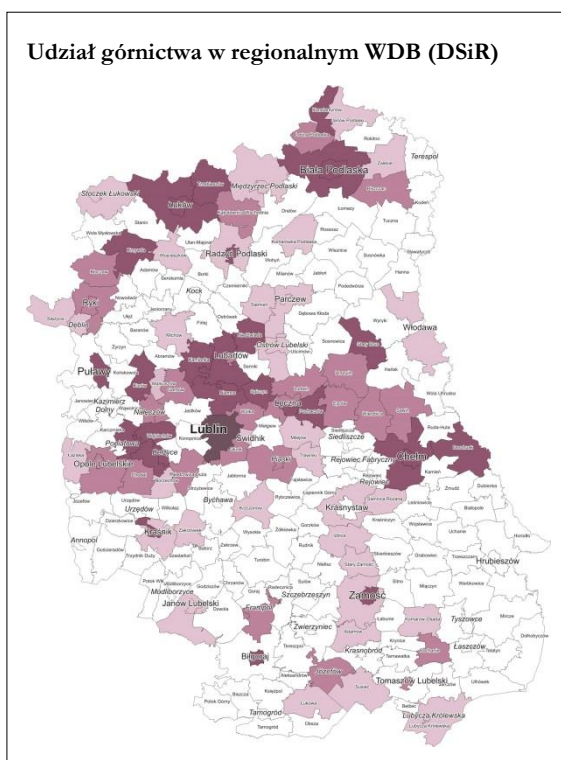
polityki rozwoju,

- doprecyzowanie zakresu interwencji w kontekście działań Samorządu Województwa Lubelskiego i poziomu rządowego,
- weryfikację granic turystycznych obszarów funkcjonalnych,
- uwzględnienie aktywnego udziału samorządów lokalnych w planowaniu zintegrowanych działań rozwojowych.

3.3.5. Obszar górniczo-energetyczny

Region lubelski jest województwem zasobnym w **złoża różnorodnych kopalin** o czym świadczy 1227 udokumentowanych złóż. Poziom gospodarczego wykorzystania kopalin w województwie związany jest z eksploatacją 245 spośród 1227 udokumentowanych złóż surowców. Z punktu widzenia gospodarczego, do najważniejszych należą:

- **zasoby węgla kamiennego** - udokumentowane w Lubelskim Zagłębiu Węglowym (LZW) w 10 złożach o zasobach bilansowych 11 672,81 mln t i zasobach przemysłowych 541,23 mln t (2017 r.).
 - zasoby bilansowe LZW stanowią blisko 19,3% polskich zasobów bilansowych węgla kamiennego (2017 r.),
 - węgiel kamienny eksploatowany jest w obszarze górniczym „Puchaczów V” w kopalni Bogdanka, z której wydobyto 7,245 mln t, (12,7% wydobywania krajowego) (2017 r.),
 - w ostatnim dziesięcioleciu wydobywanie węgla w LZW zwiększyło się o blisko 63%, co jest tendencją odwrotną niż kraju. W bilansie ogólnokrajowym, w tym czasie wydobyto o 26 mln ton mniej węgla,
- **złoża piasków i żwirów** - 930 złóż zlokalizowanych głównie w powiatach: lubartowskim (164), bialskim (141), puławskim (124) oraz lubelskim (109). Surowiec wykorzystywany jest głównie lokalnie na potrzeby budownictwa i drogownictwa.

Łęczyńsko-chelmski **okręg górniczo-energetyczny** jest obszarem funkcjonalnym obejmującym udokumentowane złoża węgla kamiennego w obrębie lubelskiego basenu karbońskiego, położone w środkowej i południowej części Lubelskiego Zagłębia Węglowego. W obszarze tym znajdują się 6 miast: Chelmem, Rejowiec Fabryczny, Łęczna, Ostrów Lubelski, Siedliszcze, Rejowiec oraz gminy wiejskie: Łęczna, Puchaczów, Cyców, Rejowiec Fabryczny, Sawin, Wierzbica, Ostrów Lubelski, Ludwin, Uścimów, Sosnowica, Urszulin i Chelmem. Rozwój

zagospodarowania obszaru funkcjonalnego w dużym stopniu determinowany jest występowaniem terenów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych objętych różnymi formami ochrony przyrody, tj.: Poleski PN, Chełmski PK, Poleski PK, PK Pojezierze Łęczyńskie, Nadwieprzański PK, Poleski OCK, Chełmski OCK, Pawłowski OCK oraz obszary Natura 2000.

Łęczyńsko-chełmski okręg górniczo-energetyczny jest obszarem o zróżnicowanej strukturze gospodarczej. Do gmin najbardziej uprzemysłowionych należą: Chełm, Łęczna, Puchaczów i Rejowiec Fabryczny. Są tutaj zlokalizowane zakłady przemysłu wydobywczego (eksploatacja węgla kamiennego, surowców węglanowych) oraz cementowego. W kontekście rozwoju tego obszaru funkcjonalnego zwracają uwagę takie elementy infrastruktury społecznej jak: Zespół Szkół Górniczych w Łęcznej, technikum zawodowe o profilu górniczym w Ostrowie Lubelskim, a także SPZOZ w Łęcznej z Wschodnim Centrum Leczenia Oparzeń i Chirurgii Rekonstrukcyjnej.

Część miast położonych w obszarze górniczo-energetycznym, ze względu na swoją przeważającą funkcję została ujęta odpowiednio:

- **Chełm – w ramach ośrodków subregionalnych,**
- **Łęczna – w ramach LOM,**
- **Ostrów Lubelski, Siedliszcze – w ramach Obszaru funkcjonalnego Polesie ze strefą oddziaływania Kanału Wieprz-Krzna.**

Rejowiec Fabryczny – ośrodek wskazany do wzmacniania krajowych i regionalnych funkcji specjalistycznych

- koncentracja podmiotów i zatrudnienia na poziomie 0,1% ogółu zatrudnionych w województwie;
- specjalistyczne funkcje rozwojowe ośrodka, oparte na potencjale górniczo-energetycznego obszaru funkcjonalnego ukierunkowane na szkolnictwo zawodowe.

Rejowiec – koncentracji podstawowych i rozwoju ponadlokalnych funkcji specjalistycznych

- niski poziom rozwoju przedsiębiorczości w pozarolniczych sektorach gospodarki;
- struktura zatrudnienia (z wyłączeniem pracujących w rolnictwie) z przewagą usług pozostałych, w tym głównie administracji i bezpieczeństwa publicznego, usług edukacji, usług bytowych, rekreacji i rozrywki.

- 1. Zwiększanie bazy zasobów (koncesja na wydobycie węgla kamiennego ze złoża „Ostrów” w obszarze górniczym Ludwin):**
 - oznacza możliwość długofalowego planowania i zabezpieczenia rozwoju kopalni, stanowiąc podstawę utrzymania pozycji Bogdanki jako jednej z najważniejszych firm w regionie, przyczyniając się do rozwoju Lubelszczyzny,
 - wymusza potrzebę wypracowania i zastosowania innowacyjnych rozwiązań sprzyjających ograniczeniu oddziaływania kopalni węgla na środowisko.
- 2. Ze względu na strategiczny charakter, a także skutki środowiskowe procesu eksploatacji, obszary udokumentowanych złóż węgla kamiennego powinny**

stanowią przedmiot wymiaru terytorialnego regionalnej polityki rozwoju (obszar funkcjonalny) dla którego zakres interwencji powinien być determinowany polityką energetyczną państwa.

3. Ze względu na lokalne znaczenie, a także powszechność występowania, eksploatacja złóż piasków i żwirów nie stanowi priorytetu regionalnej polityki rozwoju.

3.3.6. Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych

W odniesieniu do OSI - Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych, określonego w obowiązującej aktualnie SRWL rekomenduje się:

- rezygnację z kwalifikacji jako OSI regionalne ze względu na przeniesienie kompetencji, a zatem polityki w tym zakresie na poziom krajowy
- wsparcie działań w zakresie rozwoju małej retencji powinno mieć charakter horyzontalny.

3.3.7. Obszary funkcjonalne o dominującej funkcji rolniczej

Obszary wiejskie - zgodnie z GUS, definiowane są jako tereny gmin wiejskich oraz części wiejskie gmin miejsko-wiejskich. Obszary wiejskie w województwie lubelskim stanowią **96% ogólnej powierzchni regionu** (2017 r.). Natomiast *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju*, w odniesieniu do wyzwań rozwojowych obszarów wiejskich, identyfikuje obszary zagrożone trwałą marginalizacją kwalifikując do nich gminy wiejskie i powiązane z nimi funkcjonalnie małe miasta, tj. miasta poniżej 20 tys. mieszkańców, z wyłączeniem miast 15 tys.-20 tys. będących stolicami powiatów, które zostały zaliczone do miast średnich.

Mając powyższe na względzie, przedstawiona w opracowaniu charakterystyka obszarów wiejskich obejmuje tereny wiejskie stosownie do definicji GUS, natomiast w **ujęciu funkcjonalnym**, rolnicze obszary funkcjonalne należy rozpatrywać przy uwzględnieniu ośrodków miejskich, które pełnią istotną rolę w obsłudze terenów wiejskich.

Obszary wiejskie województwa lubelskiego cechują się:

- **wyższym** niż przeciętnie w kraju udziałem grupy w wieku poprodukcyjnym w ogóle mieszkańców wsi – 20,8% w 2017 r., przy 61,2% udziale grupy produkcyjnej i zauważalnym spadku liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym; starość demograficzna charakteryzuje przede wszystkim gminy na terenie Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego i Polesia Lubelskiego, oraz południowej części Wyżyny Lubelskiej i Rostocza;
- przewagą ludności zamieszkującej obszary wiejskie (53,6%) w stosunku do liczby ludności miejskiej przy stałym spadku zaludnienia i ujemnym przyroście naturalnym; tylko w 5 powiatach województwa odnotowano wzrost zaludnienia, tj. w: lubelskim, lukowskim, puławskim, łęczyńskim i świdnickim, gdzie miał miejsce migracyjny przyrost ludności;

- niską, w skali kraju, gęstością zaludnienia wynoszącą 47 os/km² w 2017 r. (średnio w kraju 53 os/km²);
- **dominacją gospodarstw małych** o powierzchni do 5 ha, które stanowią ponad 55% ogólnej liczby gospodarstw, a do 20 ha aż 93,6% wszystkich gospodarstw w województwie;
- **dużym udziałem zatrudnienia w rolnictwie** (znacznie przewyższającym średnią krajową) wynoszącym 37%; blisko 35% gospodarstw domowych utrzymuje się z działalności rolniczej i niemal tyle samo gospodarstw z pracy najemnej; liczba gospodarstw, gdzie główny dochód pochodził z działalności pozarolniczej zmalała z 7% w 2010 r. do 5% w 2016 r.; stosunkowo duży odsetek dochodów stanowią emerytury i renty (12% w 2016 r.; 20% w 2010 r.);
- niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego; jedynie gminy w LOM wykazują stopień rozwoju bardzo wysoki (są to gminy wielofunkcyjne i zurbanizowane);
- dużym udziałem gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych wynoszącym 59% gospodarstw w 2016 r. (39% w 2010 r.); 14,6% to gospodarstwa mieszane (w 2010 r. 23%) oraz dominującym udziałem, w strukturze produkcji towarowej, wynoszącym 65,6%;
- największą w kraju produkcją z upraw rolniczych i sadowniczych; województwo dostarcza na rynek niemal połowę owoców jagodowych i z krzewów (1. miejsce w kraju), 15% stanowi udział w zbiorach owoców z drzew (2. miejsce w kraju); zbiory zbóż ogółem lokują region na 2. miejscu z największymi w kraju zbiorami pszenicy; zbiory warzyw to 11% udziału produkcji krajowej; ponadto województwo uzyskuje największe zbiory w kraju roślin strączkowych oraz roślin specjalnych tj. tytoniu i chmielu;
- relatywnie mniejsze znaczenie w porównaniu do produkcji roślinnej ma hodowla zwierząt - województwo utrzymuje 6 pozycję w kraju. Pogłowie owiec stanowi 5,7% krajowej hodowli, pogłowie bydła 6,1%, a trzody chlewnej 5,1%.
- dużym, w skali kraju, udziałem zasobów wód pod stawami (10 103 ha; 2. pozycja w kraju); województwo jest liderem w produkcji krajowej karpia;
- niższą w skali kraju produktywnością ziemi (wielkością produkcji lub dochodu uzyskiwanego z jednostki obszaru ziemi) wynoszącą 93% średniej krajowej w 2016 r. (86% w 2007 r.) i utrzymującą się stosunkowo niską produkcją towarową wynoszącą 4880 zł na 1ha UR w 2016 r.;
- niewielką, w skali kraju, liczbą **grup producentów rolnych**, których w województwie lubelskim funkcjonuje tylko 21, natomiast dość liczną grupą zrzeszeń producentów owoców i warzyw, których jest 27;
- dużym udziałem przemysłu spożywczego (jednak nadal niezapewniającym możliwego poziomu przetwórstwa produktów pierwotnych rolnictwa) w ogólnej produkcji przemysłowej województwa wynoszącym 25%; najliczniejszą grupę zakładów przemysłowych regionu stanowią przetwórcze rolno-spożywcze (1 782 zakładów; 4,9% przedsiębiorstw branży spożywczej w kraju);
- niskimi nakładami inwestycyjnymi w rolnictwie, które stanowiły 5,8% w 2016 r. całej gospodarki regionu (5,5% w 2007 r.); nakłady inwestycyjne na 1ha UR wynosiły 305 zł

(o 21% niższe od średniej krajowej); nakłady inwestycyjne na 1 AWU⁹ były na poziomie 2 133 zł (o 36% niższe od średniej krajowej).

1. W planowaniu regionalnym województwa lubelskiego w zakresie sektora rolniczego, w tym przede wszystkim w kontekście kierunków rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego istotne znaczenie ma skala produkcji wybranych upraw:
 - województwo dostarcza niemal połowę owoców jagodowych i z krzewów na rynek krajowy,
 - udział w krajowych zbiorach owoców z plantacji sadowniczych stanowi blisko 15%,
 - udział w krajowych zbiorach warzyw sięga 11%,
 - zbiory pszenicy są największe w kraju,
 - w województwie uzyskuje się największe zbiory roślin strączkowych oraz tytoniu i chmielu.
2. Istotną płaszczyzną rozwoju sektora rolniczego wyznaczają duże zasoby wód pod stawami, stanowiące potencjał dla rozwoju gospodarki rybackiej.
3. Przedmiotem polityki regionalnej w odniesieniu do obszarów wiejskich powinny być działania zmierzające do:
 - tworzenia warunków dla lokalizacji i wspierania inwestycji w sektorze przemysłu spożywczego, przetwórstwa rolno-spożywczego w oparciu o potencjał produkcyjny Lubelszczyzny;
 - wspierania rozwoju inwestycji infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich, gdzie odnotowuje się największe braki przede wszystkim w odniesieniu do sieci kanalizacyjnej, oczyszczalni ścieków, sieci wodociągowej;
 - zwiększenia stopnia dezagrarnizacji¹⁰ obszarów wiejskich, gdzie przeważają gminy typowo rolnicze oraz gminy pośrednie z przewagą funkcji rolniczej.

W ramach identyfikacji struktury funkcjonalnej w PZPWL wyznaczone zostały następujące obszary funkcjonalne o **typowo rolniczym** charakterze:

- **OF rozwoju gospodarki żywnościowej** (roślinnej rolniczej przestrzeni produkcyjnej),
- **OF gospodarki hodowlanej,**
- **OF Dolny Wieprz.**

3.3.7.1. Obszar funkcjonalny rozwoju gospodarki żywnościowej (roślinnej rolniczej przestrzeni produkcyjnej)

Obszar funkcjonalny rozwoju gospodarki żywnościowej obejmuje tereny Wyżyny Lubelskiej i Wyżyny Wołyńskiej charakteryzujące się dużą koncentracją gleb o najwyższej przydatności dla produkcji żywności oraz szczególnie przydatnych dla rozwoju rolnictwa towarowego. Do obszaru tego zaliczono gminy: Kurów, Markuszów, Garbów, Niemce, Jastków, Wólka, Spiczyn, Melgiew, Milejów, Piaski, Trawniki, Głusk, Konopnica, Wojciechów, Poniatowa, Bełżyce, Niedrzwica Duża, Strzyżewice, Jabłonna, Fajslawice, Łopiennik Górny, Krzczonów,

⁹ umowna jednostka nakładów pracy w rolnictwie, oznaczająca ekwiwalent pełnego etatu. Jest obliczana przez podzielenie liczby godzin przepracowanych w ciągu roku przez roczną liczbę godzin odpowiadającą pełnemu etatowi

¹⁰ Dezagrarnizacja - wzrost znaczenia pozarolniczych źródeł utrzymania mieszkańców obszarów wiejskich, a więc odchodzenie od dominacji funkcji rolniczej w strukturze gospodarczej.

Rybczewice, Bychawa, Borzechów, Chodel, Urzędów, Wilkołaz, Dzierzkowice, Kraśnik, Trzydnik Duży, Potok Wielki, Zakrzówek, Zakrzew, Wysokie, Turobin, Żółkiewka, Gorzków, Sulów, Rudnik, Szczepieszyn, Zamość, Nielisz, Stary Zamość, Izbica, Krasnystaw, Siennica Różana, Kraśniczyn, Skierbieszów, Sitno, Łabunie, Krynice, Komarów Osada, Miączyn, Grabowiec, Wojsławice, Leśniowice, Uchanie, Trzeszczany, Werbkowice, Tyszowce, Rachanie, Jarczów, Łaszczów, Ulhówek, Telatyn, Dolhobyców, Mircze, Hrubieszów, Horodlo, Spiczyn, Szastarka, Batorz, Godziszów, Chrzanów i Radecznicą.

W obszarze tym występuje koncentracja gospodarstw specjalizujących się w uprawie roślin o wysokich wymaganiach glebowych, tj. zbóż (pszenica), buraków cukrowych, rzepaku, chmielu, tytoniu, owoców, warzyw, ziół oraz w hodowli bydła i trzody chlewnej. Pełni on kluczową rolę w skali kraju w produkcji takich roślin jak: chmiel (70% upraw krajowych), tytoń (36,0%), rośliny strączkowe jadalne (48,3%), maliny (80,4%), porzeczki (36,5%). Dodatkowo w części obszaru funkcjonują duże plantacje ziół (w rejonie gmin Fajslawice, Łopiennik, Trawniki i Krasnystaw), a także liczne zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego. Najwyższy udział pszenicy w zasiewach występuje w gminach we wschodniej części Wyżyny Lubelskiej, czyli na terenach o najwyższych wskaźnikach jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Uprawa warzyw gruntowych skoncentrowana jest w obszarze LOM oraz w regionie południowo-wschodnim. Występuje tu również znaczne zagęszczenie sadów w ogólnej powierzchni użytków rolnych gospodarstw rolnych, z czym związana jest znaczna ilość organizacji producentów owoców i warzyw (7 organizacji) działających na tym terenie. Licznie reprezentowane są także pozostałe grupy skupiające producentów rolnych, takich produktów jak: suszone liście tytoniu, ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych (Lublin), drób (Świdnik, Piaski), trzoda chlewna (Bełżyce). W obszarze tym prowadzi działalność 3 z 5 w całym województwie zakłady przetwórstwa rybnego (Kurów, Hrubieszów, Nielisz) oraz największa liczba podmiotów produkujących artykuły spożywcze i napoje w województwie, a głównymi ośrodkami koncentracji przemysłu rolno-spożywczego są: powiat lubelski i m. Lublin. Ponadto w sąsiedztwie Lublina funkcjonuje Lubelski Rynek Hurtowy w Elizówce.

Obszar funkcjonalny rozwoju gospodarki żywnościowej charakteryzuje się stosunkowo większą gęstością zaludnienia w porównaniu do innych rolniczych obszarów funkcjonalnych, koncentracja ludności wiejskiej powyżej 100 os./km² odnotowuje się w pierścieniu gmin wokół Lublina oraz Zamościa. Centralna część obszaru to 86 os./km², ponadto większym zagęszczeniem ludności – ponad 60 os./km² – charakteryzują się gminy w pasie pomiędzy Lublinem a Puławami oraz Lublinem a Kraśnikiem, gdzie prowadzona jest intensywna gospodarka rolna.

W granicach OF rozwoju gospodarki żywnościowej położone są miasta, które nie są bezpośrednią przestrzenią realizacji priorytetów i funkcji rozwojowych określonych dla obszaru funkcjonalnego rozwoju gospodarki żywnościowej, jednak pełnią ważną rolę w obsłudze obszarów wiejskich:

- **Lublin i Świdnik (stanowiące rdzeń LOM) wraz z ośrodkami satelitarnymi: Bełżyce, Bychawa i Piaski - ujęte w ramach LOM;**
- **Zamość - ujęte w ramach ośrodków subregionalnych;**
- **Hrubieszów i Kraśnik - ujęte w ramach ośrodków rekomendowanych do wzmocnienia funkcji subregionalnych.**

Krasnystaw – ośrodek powiatowy pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego

- miasto średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze (utrata funkcji, mocno niekorzystna sytuacja społeczno-gospodarcza);
- największym udziałem zatrudnionych charakteryzuje się sektor przemysłu i budownictwa (45,45% ogółu zatrudnionych; 47,12% w 2009 r.), w dalszej kolejności usługi pozostałe (41,43%; 40,92% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (12,36%; 11,29% w 2009 r.);
- wśród podmiotów sektora usług rynkowych, największy poziom kumulacji podmiotów osiągają usługi z zakresu: informacji i komunikacji (3,06%; wzrost 1,35%) i obsługi turystyki (2,75%; spadek liczby i udziału); w usługach pozostałych: działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (9,78%; wzrost udziału o 2,32%), opieka zdrowotna i pomoc społeczna (9,41%; wzrost 1,25%) i edukacji (4,71%; spadek udziału o 0,42%);
- w sektorze przemysłu wysokim udziałem podmiotów wyróżniają się branże sektora średnio-niskiej i niskiej techniki: produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń (16,67%; wzrost o 0,16%), produkcja artykułów spożywczych (11,11%; spadek o 0,42%), pozostała produkcja wyrobów (11,11%; spadek o 0,54%), poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji (9,26%; wzrost o 4,40%); udział sektora wysokiej i średnio-wysokiej techniki (głównie produkcja urządzeń elektrycznych oraz produkcja maszyn i urządzeń) stanowi (2,78%; 2,91% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,6%).

Krasnystaw jako miasto z grupy ośrodków lokalnych pełniących ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego charakteryzuje się:

- relatywnie korzystnym poziomem koncentracji podmiotów gospodarczych i zatrudnienia (1,47% ogółu zatrudnionych w województwie; 0,9% podmiotów);
- potencjałem sprzyjającym rozwój bazy przemysłu rolno-spożywczego, usług obsługi rolnictwa, ośrodków i działań wspierających transfer wiedzy i innowacji w zakresie rolnictwa;
- relatywnie słabo zaawansowanymi procesami restrukturyzacyjnymi polegającymi na:
 - niewielkiej zmianie struktury zatrudnienia przy spadku liczby zatrudnionych (spadek zatrudnienia ogółem o 8,5%);
 - ubytku zatrudnienia w ujęciu sektorowym: w przemyśle i budownictwie oraz w usługach pozostałych;
 - wzroście w strukturze podmiotów liczby i udziału usług z zakresu informacji i komunikacji oraz profesjonalnych i naukowo-technicznych.

Miasta wskazane do wzmacniania krajowych i regionalnych funkcji specjalistycznych – Poniatowa, Szczepieszyn

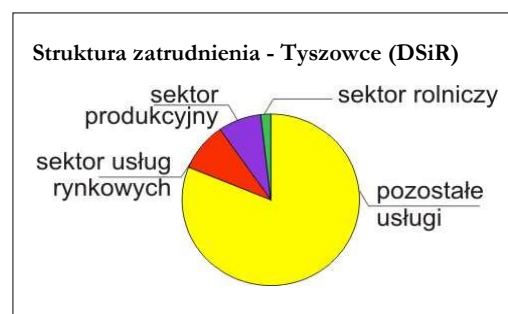
- W grupie miast wskazanych do wzmacniania krajowych i regionalnych funkcji specjalistycznych, Poniatowa i Szczepieszyn odznaczają się **istotną koncentracją podmiotów i zatrudnienia** (odpowiednio - 0,4% i 0,2%);
- Analiza struktury zatrudnienia i podmiotów gospodarczych wg dziedzin (sektorów i sekcji) działalności gospodarczej, odzwierciedla dominujące funkcje specjalistyczne oraz ich rozwój w badanym okresie, które stanowią:

- **turystyka** w Szczepieszynie (3,4%; wzrost udziału o 0,5%), Poniatowej (2,8%),
- w odniesieniu Poniatowej istotne znaczenie w gospodarce miasta posiada **sektor przemysłu i budownictwa** (48,8% ogółu zatrudnionych), w tym 3 firmy funkcjonują w sektorze wysokich i średnio-wysokich technologii.

Miasta koncentracji funkcji podstawowych i rozwoju ponadlokalnych funkcji specjalistycznych – Łaszczów i Tyszowce

- ośrodki charakteryzują się **niskim poziomem rozwoju przedsiębiorczości w pozarolniczych sektorach gospodarki**; w strukturze zatrudnienia (z wyłączeniem pracujących w rolnictwie) **przeważają usługi** pozostałe, w tym głównie administracji i bezpieczeństwa publicznego, usługi edukacji, usługi bytowych, rekreacji i rozrywki;
- tworzenie i rozwój funkcji ponadlokalnych ośrodków w Łaszczowie i Tyszowcach opiera się na wykorzystaniu **potencjału obszaru funkcjonalnego rozwoju gospodarki żywnościowej**, tj. produkcji roślinnej i związanymi z nią rozwojem: bazy przemysłu rolno-spożywczego, usług obsługi rolnictwa, ośrodków i działań wspierających transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie.

Przedmiotem zainteresowania polityki regionalnej w odniesieniu do obszaru funkcjonalnego rozwoju gospodarki żywnościowej powinny być działania zmierzające do:

- wspieranie rozwoju gospodarstw specjalistycznych, gotowych na wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie,
- zwiększenia wykorzystania wykształconych specjalizacji w produkcji rolnej obejmujących m.in.: zboża, rośliny oleiste, warzywa, rośliny strączkowe, owoce,
- stymulowanie zmian w strukturze wielkościowej gospodarstw rolnych odpowiednich dla charakteru działalności rolniczej,
- wspieranie rozwoju agroturystyki wykorzystującej potencjał przyrodniczy obszarów wiejskich,
- rozwój i profesjonalizacja działalności zrzeszeń rolników sprzyjającej zwiększaniu efektywności poszczególnych działów rolnictwa,
- budowania potencjału gospodarczego ośrodków koncentracji podstawowych i rozwoju ponadlokalnych funkcji specjalistycznych opierającego się na wykorzystaniu potencjału zasobów naturalnych (turystyka w oparciu o walory przyrodniczo-krajobrazowe, lokalny przemysł wykorzystujący produkty rolne, lokalne OZE), a także na współpracy kooperacyjnej z większymi ośrodkami dysponującymi znacznie większą bazą produkcyjną lub usługową.

3.3.7.2. Obszar funkcjonalny rozwoju gospodarki hodowlanej

Obszar funkcjonalny gospodarki hodowlanej obejmuje tereny nizinne, charakteryzujące się specyficznymi warunkami rozwoju. Do obszaru tego zaliczono gminy: Stoczek Łukowski, Stanin, Łuków, Trzebieszów, Ulan-Majorat, Radzyń Podlaski, Kąkolewnica Wschodnia, Międzyrzec Podlaski, Leśna Podlaska, Biała Podlaska, Drelów, Wołyn, Parczew, Milanów, Komarówka Podlaska, Jabłoń, Podedwórze, Wisznice, Sosnowka, Rossosz, Łomazy, Tuczn i Piszczac. Jego wschodnia część (powiaty: bialski, radzyński, parczewski) wyróżnia się najkorzystniejszą strukturą agrarną w skali województwa (średni areal gospodarstwa powyżej 10,0 ha) oraz najwyższą w regionie towarowością gospodarstw rolnych. Odnotowuje się tutaj również znaczący udział użytków zielonych w ogólnej powierzchni gruntów rolnych. Cały obszar funkcjonalny posiada średnio korzystne warunki dla roślinnej produkcji rolnej, charakteryzuje się przewagą gleb zaliczanych do średnich i słabych, silnie zakwaszonych. Funkcjonujące w tym obszarze gospodarstwa rolne kierunkowane są głównie hodowlę trzody chlewnej, bydła mlecznego i rzeźnego oraz drobiu, a także na produkcję zbóż (żyto) i ziemniaków. Obszar ten wyróżnia relatywnie duża koncentracją zakładów branży mięsnej, mleczarskiej oraz zbożowo-młynarskiej.

Gminy położone na tym OF charakteryzują się największym udziałem zbóż o natężeniu upraw powyżej 80% całkowitej powierzchni zasiewów. Udział zbóż w strukturze zasiewów skorelowany jest z cechami środowiska przyrodniczego tj. udziałem TUZ, powierzchnią gospodarstwa, jakością gleb, pogłowiem trzody. Występuje tu największy udział upraw pszenżyta w zasiewach, uprawa tego zboża wzrasta, co należy uznać za korzystne gdyż cechuje się ono wysoką wartością paszową. O uprawie pszenżyta decydują przede wszystkim czynniki organizacyjno-ekonomiczne, odzwierciedlające strukturę agrarną oraz intensywność produkcji zwierzęcej. W północno-wschodniej części tego obszaru występuje koncentracja sadów, tam też zlokalizowana jest większa ilość organizacji producentów owoców i warzyw (7 organizacji). Ponadto zlokalizowane są tu liczne grupy producentów rolnych zrzeszających hodowców trzody chlewnej (Jabłoń, Biała Podlaska, Radzyń Podlaski, Parczew) oraz roślin oleistych.

Stoczek Łukowski – miasto koncentracji funkcji podstawowych i rozwoju ponadlokalnych funkcji specjalistycznych

- struktura zatrudnienia (z wyłączeniem pracujących w rolnictwie) z przewagą **usług pozostałych**, w tym głównie administracji i bezpieczeństwa publicznego, usług edukacji, usług bytowych, rekreacji i rozrywki;
- niski poziom rozwoju przedsiębiorczości w pozarolniczych sektorach gospodarki – 0,1% ogółu podmiotów i zatrudnionych w województwie;
- znaczący udział sektora **przemysłu i budownictwa** w strukturze zatrudnienia;
- niski poziom rozwoju przedsiębiorczości w pozarolniczych sektorach gospodarki;
- rozwój specjalistycznych funkcji ponadlokalnych opiera się na wykorzystaniu potencjału obszaru funkcjonalnego tj.: rozwój bazy przemysłu rolno-spożywczego, usług obsługi rolnictwa, rynku handlu rolnego, ośrodków i działań wspierających transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie.

W granicach OF rozwoju gospodarki hodowlanej położone są miasta, które nie są bezpośrednią przestrzenią realizacji priorytetów i funkcji rozwojowych określonych dla obszaru funkcjonalnego rozwoju gospodarki żywnościowej, jednak pełnią ważną rolę w obsłudze obszarów wiejskich:

- **Biała Podlaska** – ujęta w ramach ośrodków subregionalnych,
- **Łuków** - ujęty w ramach ośrodków rekomendowanych do wzmacniania funkcji subregionalnych),
- **Radzyń Podlaski, Parczew** – ujęte w ramach Obszaru funkcjonalnego Polesie ze strefą oddziaływania Kanału Wieprz-Krzna,
- **Międzyrzec Podlaski** – ujęty w ramach obszaru przygranicznego.

Przedmiotem zainteresowania polityki regionalnej w odniesieniu do obszaru funkcjonalnego rozwoju gospodarki hodowlanej powinny być działania zmierzające do:

- zwiększenia wykorzystania wykształconej specjalizacji hodowlanej,
- rozwoju bazy przemysłu rolno-spożywczego, usług obsługi rolnictwa, rynku handlu rolnego, ośrodków i działań wspierających transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie,
- zabezpieczania w ramach programów środków na tworzenie korzystnych warunków do lokalizacji przedsiębiorczości i rozwijania specjalizacji (w tym środków lub specjalnych programów dedykowanych turystyce) poprzez: podniesienie atrakcyjności lokalizacyjnej obszarów i ośrodków w zakresie poprawy stanu infrastruktury technicznej (szczególnie wymogi odnośnie infrastruktury komunalnej w obrębie ośrodków sanatoryjnych), infrastruktury społecznej, wspomaganie tworzenia atrakcyjnych terenów inwestycyjnych; współpraca w działaniach promocyjnych, itp.;
- wzmocnienia współpracy w zakresie zwiększenia profesjonalizacji polityki proinwestycyjnej, w tym przygotowania profesjonalnych ofert inwestycyjnych oraz ich promocji.

3.3.7.3. Obszar funkcjonalny Dolny Wieprz

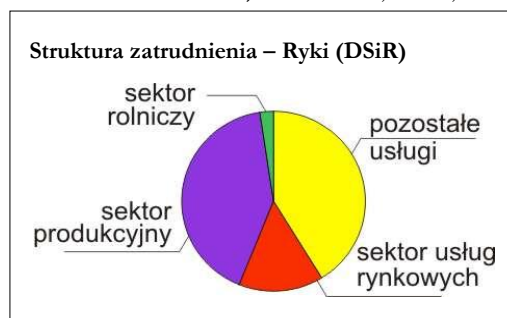
Obszar funkcjonalny Dolny Wieprz obejmuje dolinę Wieprza wraz z przylegającymi do niej terenami na odcinku od miejscowości Rokitno do miejscowości Bobrowniki. Jest on prawie w całości położony na Nizinie Południowopodlaskiej o przeważającym staroglacjalnym typie krajobrazu. W obszarze tym gminy wiejskie: Lubartów, Spiczyn, Niedźwiada, Ostrówek, Serniki, Siemień, Czemierniki, Firlej, Kamionka, Abramów, Michów, Kock, Borki, Wojcieszków, Serokomla, Jeziorzany, Baranów, Żyrzyn, Ryki, Uleź, Nowodwór, Adamów, Krzywda, Kłoczew, Wola Mysłowska i Parczew. Charakterystyczną cechą tego krajobrazu, a zarazem formą użytkowania terenu, są liczne stawy w pradolinie Wieprza i dolinach jej dopływów, z największym w województwie kompleksem stawów w dolinie Tyśmienicy w gminie Siemień. Dominująca przewaga gleb w kompleksach żytnych (V, VI, VII) decyduje o niskiej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, co ogranicza dobór roślin uprawnych. Walory krajobrazowe doliny dolnego Wieprza opierają się na kompozycji elementów kulturowych i naturalnych, tworzących unikalny krajobraz osiedleńczo-nadrzeczny. Funkcjonuje tutaj grupa producentów rolnych zrzeszająca rolników ekologicznych. Głównym zagrożeniem naturalnym tego obszaru są cyklicznie występujące powodzie i podtopienia w dolinach Wieprza i Tyśmienicy.

OF obejmuje obszar gospodarki rybackiej z uwagi na duże zasoby obiektów stawowych i rezerwy obszarów ogroblowanych. Jedną z największych i liczących się firm na arenie krajowej zajmujących się chowem i hodowlą karpia królewskiego oraz innych ryb słodkowodnych jest Gospodarstwo Rybackie Kock, gospodarzące na około 960 ha stawów (ponad 100 zbiorników); poza tym gospodarstwem zlokalizowanych jest kilka zakładów prowadzących sprzedaż bezpośrednią produktów rybnych; natomiast nie ma na tym obszarze zakładów przetwórstwa rybnego.

W granicach OF Dolny Wieprz położone są następujące miasta: Ryki, Kock, Lubartów (ujęte w ramach LOM) i Parczew (ujęte w ramach obszaru funkcjonalnego rozwoju gospodarki hodowlanej).

Ryki – ośrodek lokalny pełniący ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego

- największym udziałem zatrudnionych charakteryzuje się **sektor przemysłu i budownictwa** (41,52% ogółu zatrudnionych; 45,89% w 2009 r.), w dalszej kolejności usługi pozostałe (41,23%; 40,81% w 2009 r.) oraz usługi rynkowe (14,87%; 11,67% w 2009 r.);
- w strukturze podmiotów usług rynkowych relatywnie znaczący poziom kumulacji (na tle struktur podmiotów w innych miastach) charakteryzuje **usługi handlu** (31,0% ogółu podmiotów; spadek udziału o 7,45%); w usługach pozostałych: opieka zdrowotna i pomoc społeczna (7,09%; wzrost udziału o 1,83%);
- w sektorze przemysłu największym udziałem firm wyróżniają się branże **średnio-niskiej i niskiej techniki**, takie jak: produkcja wyrobów metalowych (20,83%), spożywcza (9,17%), produkcja odzieży (9,17%), produkcja wyrobów z drewna (8,33%); firmy sektora

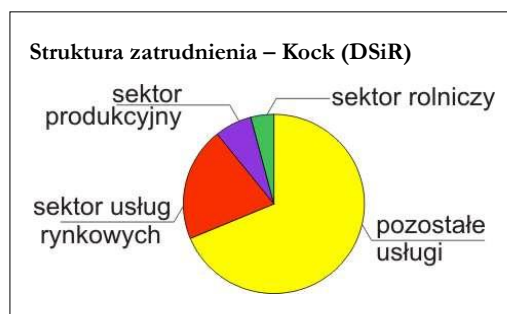

wysokiej i średnio-wysokiej techniki (branża maszynowa, komputerowa i elektroniczna) stanowią 6,67% (6,93% w 2009 r.) ogółu podmiotów przetwórstwa przemysłowego (śr. woj. 6,66%; w kraju 8,4%).

- **Rozwój ośrodków lokalnych pełniących ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego OF opiera się na wykorzystaniu potencjału obszaru i możliwości współpracy z ośrodkami o takiej samej, wyższej lub niższej randze w strukturze osadniczej, zmierzającej m.in. do budowania stowarzyszeń podmiotów gospodarczych, jednostek samorządu terytorialnego i produktów sieciowych, tj.: rozwój infrastruktury, wspólnych produktów i usług turystycznych, zagospodarowanie turystyczne doliny rzeki Wieprz, promocja potencjału turystycznego;**
- **Stosunkowo słabo zaawansowane procesy restrukturyzacyjne polegające na:**
 - niewielkiej zmianie struktury zatrudnienia przy spadku liczby zatrudnionych we wszystkich lub przynajmniej jednym z sektorów o 4,3% w latach 2009-2017; w ujęciu sektorowym ubytki zatrudnienia wystąpiły w przemyśle i budownictwie oraz w usługach pozostałych;
 - wzroście zatrudnienia w usługach rynkowych o 21,9%;
 - wzroście w strukturze podmiotów liczby i udziału usług z zakresu informacji i komunikacji oraz profesjonalnych i naukowo-technicznych.

Kock – miasto koncentracji funkcji podstawowych i rozwoju ponadlokalnych funkcji specjalistycznych

- struktura zatrudnienia (z wyłączeniem pracujących w rolnictwie) z przewagą **usług pozostałych**, w tym głównie administracji i bezpieczeństwa publicznego, usług edukacji, usług bytowych, rekreacji i rozrywki;
- niski poziom rozwoju przedsiębiorczości w pozarolniczych sektorach gospodarki – 0,2% ogółu podmiotów i zatrudnionych w województwie;
- rozwój specjalistycznych funkcji ponadlokalnych opiera się na wykorzystaniu potencjału obszaru funkcjonalnego tj.: rozwój infrastruktury, wspólnych produktów i usług turystycznych, zagospodarowanie turystyczne doliny rzeki Wieprz, promocja potencjału turystycznego obszaru w Kock.

W granicach OF Dolny Wieprz położone są miasta, które nie są bezpośrednią przestrzenią realizacji priorytetów i funkcji rozwojowych określonych dla obszaru funkcjonalnego rozwoju gospodarki żywnościowej, jednak pełnią ważną rolę w obsłudze obszarów wiejskich:

- **Lubartów – ujęty w ramach LOM,**
- **Parczew – ujęty w ramach Obszaru funkcjonalnego Polesie ze strefą oddziaływania Kanału Wieprz-Krzna.**

Przedmiotem zainteresowania polityki regionalnej w odniesieniu do obszaru funkcjonalnego rozwoju gospodarki hodowlanej powinny być działania zmierzające do:

- zwiększenia wykorzystania wykształconych specjalizacji hodowlanej przy wykorzystaniu rezerw obszarów ogroblowanych dla potrzeb gospodarki rybackiej,
- rozwoju infrastruktury turystycznej (szlaki turystyczne, w tym wodny na Wieprzu) i usług obsługi turystyki oraz rozwoju gospodarstw agroturystycznych i ekologicznych,
- rozwoju bazy przemysłu rolno-spożywczego, usług obsługi rolnictwa, rynku handlu rolno, ośrodków i działań wspierających transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie,
- poprawy uwarunkowań infrastrukturalnych, w tym zwłaszcza dostępności transportowej, wspomagającej rozwój specjalizacji w sektorze turystyki oraz przedsiębiorczości w zakresie przetwórstwa spożywczego;
- zabezpieczenia w ramach programów środków na tworzenie korzystnych warunków do lokalizacji przedsiębiorczości i rozwijania specjalizacji (w tym środków lub specjalnych programów dedykowanych turystyce) poprzez: podniesienie atrakcyjności lokalizacyjnej ośrodków w zakresie poprawy stanu infrastruktury technicznej, infrastruktury społecznej, wspomaganie tworzenia atrakcyjnych terenów inwestycyjnych; współpraca w działaniach promocyjnych, itp.;
- wzmocnienia współpracy w zakresie zwiększenia profesjonalizacji polityki proinwestycyjnej, w tym przygotowania profesjonalnych ofert inwestycyjnych oraz ich promocji.

W odniesieniu do OSI - Nowoczesna wieś, określonego w obowiązującej aktualnie SRWL rekomenduje się:

- utrzymanie w strategii zweryfikowanego i zmodyfikowanego OSI w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich,
- weryfikację zakresu interwencji w kontekście priorytetów krajowej i europejskiej polityki rozwoju,
- doprecyzowanie zakresu interwencji w kontekście działań Samorządu Województwa Lubelskiego,
- weryfikację granic i podziału wewnętrznego OSI (ze względu na wyraźne zróżnicowanie potencjałów rozwojowych, a zatem bardziej precyzyjne określenie zakresu interwencji).

4. Dostępność funkcjonalna / infrastrukturalna przestrzeni województwa

Dostępność przestrzenna najczęściej definiowana jest jako stopień w jakim zagospodarowanie przestrzeni oraz organizacja transportu i komunikacji umożliwiają społeczności dotarcie do miejsc o określonej funkcji, punktów świadczenia usług i rynków pracy, a także determinują sposób budowania właściwych relacji pomiędzy różnymi ogniwami działalności gospodarczej. Tak więc optymalizacja dostępności przestrzeni województwa stanowi wypadkową działań dotyczących koncentracji zagospodarowania w poszczególnych ośrodkach sieci osadniczej oraz kształtowania różnej kategorii powiązań transportowych pomiędzy nimi.

Uwzględniając aspekty funkcjonalne, w analizie **dostępności regionalnej** uwzględnione zostały podstawowe założenia, tj.:

- **ośrodek wojewódzki** wraz z **miastami subregionalnymi** (Biała Podlaska, Chełm, Puławy Zamość) stanowią obszary koncentracji funkcji regionalnych i ponadregionalnych, w tym tzw. usług wyższego rzędu tj. m.in.: wyspecjalizowane usługi medyczne, szkolnictwo wyższe, nauka, kultura i sztuka (teatry, galerie, filharmonie, opery), usługi związane z kreowaniem mody, bankowość, ubezpieczenia, lokowanie kapitału, obsługa prawna i finansowa, doradztwo prawne i finansowe, biura projektowe, consulting, reklama, usługi w zakresie public relations, łączność, usługi administracyjne związane z zarządzaniem regionem (administracja rządowa i samorządowa). Przyjęty dopuszczalny czas dostępu do tych usług nie powinien przekraczać 60 min.
- **pozostałe miasta**, w tym powiatowe stanowią obszary funkcji ponadlokalnych i lokalnych, które wymagają szybkiej i bezpośredniej dostępności, dla których przyjęto optymalny czas dostępu 30 min.
- **drogi** o określonej kategorii i parametrach technicznych zapewniają odpowiednio:
 - **drogi krajowe**, w tym ekspresowe – główne powiązania wewnątrzregionalne zapewniające komunikację pomiędzy ośrodkiem wojewódzkim i ośrodkami subregionalnymi oraz zewnętrzne (tranzytowe) służące sprawnej komunikacji na kierunkach powiązań z głównymi ośrodkami regionów sąsiednich,
 - **drogi wojewódzkie** – zapewniające powiązania pomiędzy ośrodkami subregionalnymi, a ośrodkami ponadlokalnymi, tj. głównie miastami powiatowymi,
 - **drogi powiatowe i gminne** – zapewniające powiązania w określonych układach lokalnych.
- główne ośrodki regionalnych obszarów funkcjonalnych powinny zostać włączone w układ powiązań regionalnych obejmujących drogi krajowe i wojewódzkie.

Dostępność funkcji regionalnych i ponadregionalnych

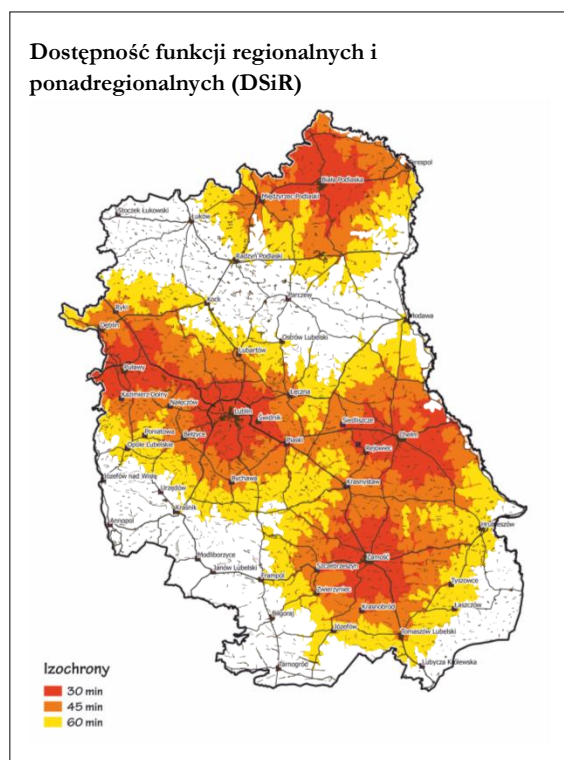
Analiza dostępności transportowej regionu wykazuje, że w obszarze województwa występują liczne **obszary o utrudnionej dostępności** funkcji regionalnych i ponadregionalnych. Do obszarów tych należą przede wszystkim:

- **w strefie północnej** – pasmo obejmujące znaczną część powiatów: łukowskiego, radzyńskiego, parczewskiego i włodawskiego,

- w strefie południowo-zachodniej - pasmo obejmujące znaczną część powiatów: kraśnickiego, janowskiego i bilgorajskiego oraz południową część powiatu opolskiego,
- w strefie południowo-wschodniej – gminy przygraniczne powiatów: tomaszowskiego i hrubieszowskiego.

Kluczowe znaczenie dla poprawy dostępności funkcji regionalnych i ponadregionalnych służą **prowadzone obecnie inwestycje drogowe:**

- realizacja **drogi ekspresowej S19**, sprzyjająca lepszemu skomunikowaniu z ośrodkiem wojewódzkim powiatów: kraśnickiego, janowskiego, radzyńskiego i lubartowskiego
 - dotychczas zrealizowano obwodnice: m. Międzyrzec Podlaski (6,6 km – 2008r.), m. Kock i Wola Skromowska (7,9 km – 2012r.), m. Lublin na odc. węzeł Lublin Sławinek – węzeł Lublin Węglin (9,8 km – 2016 r.),
 - w trakcie realizacji jest odcinek Lublin – Kraśnik o dł. ok. 42 km oraz odcinek Kraśnik – granica woj. lubelskiego o dł. ok. 35 km,
 - w przygotowaniu jest realizacja S19 na odcinkach granica woj. lubelskiego – Międzyrzec Podlaski (10,7 km), Międzyrzec Podlaski – Lubartów (64,1 km) i Lubartów – Lublin Rudnik (23,8 km),
- rozbudowa **drogi nr 74**, sprzyjająca lepszemu skomunikowaniu z Zamościem (ośrodkiem subregionalnym) powiatów: janowskiego i bilgorajskiego
 - dotychczas zrealizowano obwodnice m. Kraśnik (5,3 km – 2010r.), m. Frampol (4,4 km – 2012r.) i m. Hrubieszów (9,3 km – 2015r.),
 - w trakcie realizacji jest odc. Frampol – Gorajec o dł. 7,4 km,
 - do realizacji planowana jest obwodnica m. Gorajec (6,4 km),
 - w opracowaniu jest dokumentacja na rozbudowę drogi na odc. Janów Lubelski – Frampol (11,7 km), Gorajec – Szczebrzeszyn (10,3 km), Zamość – Miączyn (7,3 km) i Jarosławiec – Miączyn (4,3 km), toczy się przetarg na dokumentację dla odcinków: Horyszów – Hrubieszów (18,7 km) i Hrubieszów – Zosin (13,8 km) – informacja zamieszczona na stronie internetowej GDDKiA w Lublinie w dniu 8.02.2019 r.,
- rozbudowa drogi **nr 835** Lublin – Wysokie – Bilgoraj – Sieniawa – Przeworsk (długość ok. 109,5 km, kl. GP/G), sprzyjająca lepszemu skomunikowaniu powiatu bilgorajskiego z ośrodkiem wojewódzkim
 - zrealizowano odc. Lublin – Piotrków – Wysokie – Frampol – Bilgoraj (o łącznej dł. ok. 73 km),
 - w przygotowaniu jest odc. Bilgoraj – granica woj. lubelskiego (25,4 km),

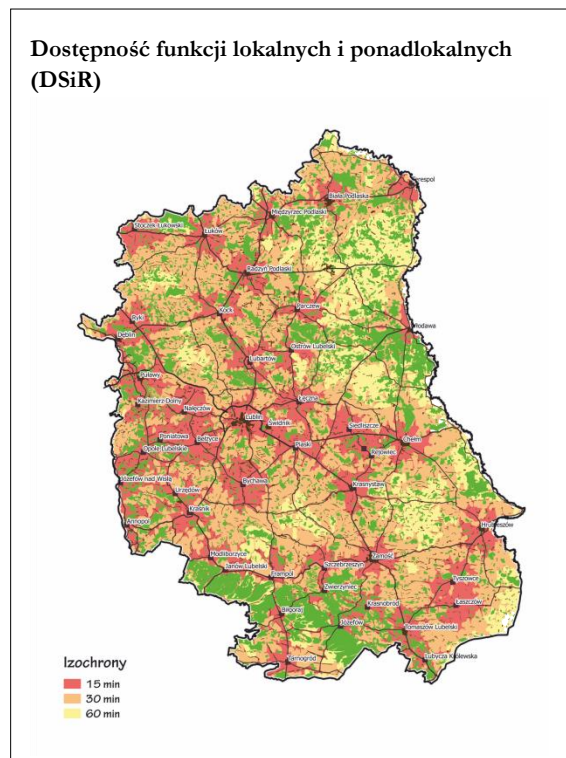

- rozbudowa drogi **nr 806** Łuków – Międzyrzec Podlaski (dl. ok. 27,7 km, kl. Z) sprzyjająca lepszemu skomunikowaniu powiatu łukowskiego z Białą Podlaską (ośrodkiem subregionalnym)
 - w 2015r. przebudowano odc. drogi o dl. 1,4 km w m. Jelnica,
- rozbudowa drogi **nr 808** Łuków – Serokomla – Kock (dl. ok. 41,6 km, kl. Z) sprzyjająca lepszemu skomunikowaniu powiatu łukowskiego z ośrodkiem wojewódzkim
 - w latach 2010-2011 zrealizowano łącznie 10,9 km drogi na odc. od km 0+039 do km 0+901, od km 1+038 do km 6+000 oraz od km 20+100 do km 25+142,
 - w 2015r. rozbudowano drogę na odc. od km 8+000 do km 20+100 o dl. 12,1 km,
- rozbudowa drogi **nr 815** Wisznice – Parczew – Siemień – Lubartów (dl. 61,6 km, kl. G) sprzyjająca lepszemu skomunikowaniu powiatu parczewskiego z ośrodkiem wojewódzkim oraz Białą Podlaską (ośrodkiem subregionalnym)
 - w trakcie realizacji jest odc. Lubartów – Parczew od km 26+662 do km 61+565 (34,9 km),
- rozbudowa drogi **nr 824** Żyrzyn – Puławy – Opole Lubelskie – Józefów – Annapol (dl. ok. 80,5 km, kl. G), sprzyjająca lepszemu skomunikowaniu powiatów: kraśnickiego i opolskiego z Puławami (ośrodkiem subregionalnym)
 - planowana do realizacji jest przebudowa drogi o łącznej długości 39,3 km, na odc. od km 22+513 do km 41+618 oraz od km 58+525 do km 79+042,
- realizacja **drogi rękodowej** gr. województwa – Biała Podlaska – Włodawa – Chełm – Hrubieszów – Witków – Józefówka – Tomaszów Lubelski – Bełżec – gr. województwa (odcinki dróg nr 811, 812, 844, 852, 850, 865) sprzyjająca lepszemu skomunikowaniu obszarów przygranicznych
 - odcinki zrealizowane:
 - droga nr **812** na odc. Łowcza – Chełm – Rejowiec (32,4 km – 2014 r.),
 - droga nr **865** na odc. Cieszanów – Bełżec (4,7 km – 2012r.),
 - odcinki planowane do realizacji:
 - droga nr **844** na odc. Mircze – Witków (5,1 km),
 - droga nr **812** na odc. Korolówka – Włodawa (4,9 km),
 - w fazie koncepcyjnej znajdują się:
 - wschodnia obwodnica m. Biała Podlaska w ciągu dróg nr **811** i **812**,
 - droga nr **811** na odc. gr. woj. lubelskiego – Biała Podlaska (22,0 km),
 - droga nr **812** na odc. Wisznice – Korolówka (33,4 km),
 - droga nr **844** na odc. Chełm – Witków (75,2 km),
 - droga nr **850** na całej długości (48,5 km),
 - droga nr **852** na całej długości (35,5 km)
- rozbudowa drogi nr **1096L** relacji Łyniew – Podedwórze – Kodeniec – Uhnin, sprzyjająca lepszemu skomunikowaniu obszarów Polesia.

Ze względu na istniejący potencjał rozwojowy miast: Biłgoraj, Janów Lubelski, Kraśnik, Łuków, Włodawa i Hrubieszów, położonych w obszarach o utrudnionej dostępności, ośrodki te powinny stanowić tereny koncentracji funkcji regionalnych.

Kolejną płaszczyzną badania dostępności funkcjonalnej regionu jest analiza rozmieszczenia i czasowego dostępu ośrodków usług lokalnych i ponadlokalnych. Poza zasięgiem izochrony 30 min dojazdu do miasta znajdują się:

- rozległe **obszary północno-wschodniej części województwa**, gdzie największe deficyty w tym zakresie obejmują tereny gmin: Tucznia, Sosnówka, Kodeń, Podedwórze, Wisznice, Urszulin i Wola Uhruska, a także znaczne obszary gmin: Piszczac, Łomazy, Rossosz, Komarówka Podlaska, Hańsk, Sawin i Wierzbica. Są to obszary województwa charakteryzujące się rzadką siecią miast i niską gęstością zaludnienia gmin, która nie przekracza 50 osób/km², a w wielu przypadkach, zwłaszcza gmin o największym deficycie w tym zakresie, nawet 25 osób/km².
- **obszary w południowo-wschodniej części województwa**, gdzie największe deficyty w tym zakresie obejmują tereny gmin: Dubienka, Wojsławice, Grabowiec i Dolhobyczów, a także fragmenty gmin: Skierbieszów i Kraśniczyn. Są to obszary województwa, podobnie jak w części północno-wschodniej, charakteryzujące się rzadką siecią miast i niską gęstością zaludnienia gmin, która nie przekracza 50 osób/km².
- stosunkowo **niewielkie obszary w północno-zachodniej części województwa** obejmujące tereny gmin: Kłoczew, Krzywda i Abramów. W obszarze tym, występuje teren poza zasięgiem izochrony 30 min w granicach gmin Łuków i Stoczek Łukowski, jednakże są to tereny leśne.
- **obszary w południowo-zachodniej części województwa**, gdzie największe deficyty w tym zakresie obejmują tereny gmin: Żółkiewka i Rudnik. W obszarze tym, znaczna część terenów znajdujących się poza zasięgiem izochrony 30 min, tj. położonych w granicach gmin: Turobin, Chrzanów, Dzwola, Janów Lubelski, Bilgoraj, Terespol, Aleksandrów Książpól, Łukowa, Susiec, Obsza stanowią tereny nieurbanizowane, na których dominują obszary leśne.

Poprawa dostępności regionu w skali lokalnej i ponadlokalnej warunkowana jest przede wszystkim stanem i możliwością poprawy parametrów technicznych sieci dróg powiatowych i gminnych.

- **drogi powiatowe:**
 - długość dróg powiatowych ogółem (utwardzonych i nieutwardzonych) wynosi 10 611 km, w tym 9 287 km, tj. 87,3% utwardzonych (kraj – 91,2%)(2017 r.),
 - wskaźnik gęstości dróg powiatowych twardych wynosi 37,0 km/100 km² (kraj 36,7 km/100 km²) (2017 r.),

- drogi powiatowe twarde stanowią 41,7% wszystkich utwardzonych dróg publicznych w województwie (kraj 38,3%), a nawierzchnię ulepszoną posiada 9 244,0 km, tj. 99,5% (kraj 97,1%) (2017 r.),
- **drogi gminne:**
 - długość publicznych dróg gminnych ogółem w regionie wynosi 23 049,8 km, w tym 9 670,5 km, tj. 42,0% o twardej nawierzchni (w kraju 45,6%) (2017 r.),
 - odsetek twardych dróg gminnych wynosi 43,4% ogólnej długości dróg o nawierzchni utwardzonej w województwie (kraj – 53,8%) (2017 r.),
 - publiczne drogi gminne twarde o nawierzchni ulepszonej w województwie liczą 8 565,7 km i stanowią 88,6% długości twardych dróg gminnych (kraj - 86,1%) (2017 r.),
 - wskaźnik gęstości publicznych twardych dróg gminnych wynosi 38,5 km/100 km² (kraj – 43,7 km/100 km²) (2017 r.).

- Ze względu na duży odsetek dróg powiatowych i gminnych o nieutwardzonej powierzchni, jako priorytetowe należy traktować działania służące poprawie jakościowej istniejącej infrastruktury transportowej.
- Ważnym aspektem poprawy dostępności regionu jest poziom rozwoju usług i infrastruktury telekomunikacyjnej. W związku z tym istotne znaczenie ma opracowana przez Ministerstwo Cyfryzacji Strategia „5G dla Polski”. Dokument ten jest narzędziem, umożliwiającym efektywne wdrożenie sieci 5G w Polsce, zapewniając obywatelom dostęp do najnowszych technologii, a przedsiębiorcom, działającym na naszym rynku, skuteczną przewagę konkurencyjną. W tym kontekście, w regionalnej polityce rozwoju niezbędne jest odniesienie się do możliwości wykorzystania istniejącej sieci szerokopasmowej w województwie lubelskim, wybudowanej w ramach Projektu Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej (SSPW).